

In secundum tomum conjecta sunt opera tum dubia, tum supposititia. His notas variorum subjecimus, in quarum fine cujusque auctoris nomen editum est, nostris vero hæc nota ¶ præfixa.

Sequuntur sanctissimi viri elogia ex variis scriptoribus ad mss. codices recognita, quæ locum parant Vitæ S. Paulini ex ipsius sancti et veterum scriptorum operibus recens concinnatæ.

Huic adjectæ sunt dissertationes septem, quarum prima epistolarum ordinem chronologicum astruit, secunda poematum. Tertia, quarta et quinta agunt de Sulpicio Severo, Alethio, Victricio et Apro, ad quos scripsit Paulinus; sexta de operibus S. Paulini amissis, dubiis et supposititiis: septima vero de ejusdem sancti controversa captivitate fuse disserit.

Sequuntur variantes ex mss. et editis codicibus B lectiones, quas inter deprehendere est levioris momenti emendationes*.

Ne quid vero in postrema hac editione desideraretur, quindecim indices attexuimus. Primus novum hunc epistolarum ordinem cum hactenus vulgato comparatum exhibet. Secundus vulgatum prius ordinem continet, quatenus ad hunc novum reducitur. Tertius constat eorum nominibus alphabetico ordine digestis, ad quos Paulinus dedit epistolas, vel a quibus ipse vicissim accepit. Quartus vero exhibet epistolarum initia secundum alphabeti seriem disposita. Quatuor sequentes carmina eadem spectant ratione.

His octo adjecimus digestum ordine alphabetico syllabum et editorum et mss. Codicum, quorum ope Paulinum repurgavimus. Horum non mediocrem copiam humanissime pro more suo fecit nobis tum e C sua insigni Bibliotheca, tum ex nonnullis aliis viri cl. Emericus Bigotius Rotomagensis, viris doctis satis notus. Apposuimus indices duos codicum ad quos singulæ epistolæ recognitæ sunt, et poemata quæque castigata.

* Has variantes quæ etiam ad Veronensis editionis calcem rejectæ fuerant, nos sub textum revocavimus. EDIT.

** His indicibus Scripturæ abstinemus, ut qui

A Hos sequuntur alii indices duo locorum sacra Scripturæ **, quæ explicantur, et singulari modo exprimuntur. His item accedit index vocum, quarum insolita significatio. Agmen claudet index rerum copiosissimus.

Tum ne quid difficultatis pariant variorum auctorum appositæ in marginibus citationes, te monitum volumus nos fuisse usos Ausonii editione Burdegalensi an. 1575 a Vineto procurata, S. Hieronymi Basileensi an. 1565, S. Augustini editione novissima, Sulpicii Severi Antuerpiana an. 1574, Gregorii Turo-nensis an. 1640 Parisiensi, S. Gregorii Magni item Paris. an. 1605, Conciliorum Binii et Annalium eccles. Baronii editione Coloniensi an. 1609.

In dictionibus e Græco derivatis Græcam usurpavimus orthographiam, in Latinis eam quam exhibent veteres mss. codices ***, dummodo in iis pronuntian-dis nulla sit ab usu recepto dissonantia quæ aures offendat.

Nobis quidem fuisset in votis ut Pauliniana hæc opera manus elegantior retractasset, quo tanti viri dignitati ac meritis respondere potuisset laboris industria. Cum vero ad susceptum opus eruditorum virorum consiliis adducti simus, quibus non parere religio nobis fuisset, hoc unum nobis relinquitur, ut illud humanitati tuæ, lector carissime, commendemus et contendamus abs te supplicibus votis, ut si quo ibi errata deprehenderis, non malæ menti, non incuriæ tribuas, sed infirmitatis humanæ vitio. Porro age nobiscum pariter, obsecro, ut huic operi benedictione cœlesti faveat Deus, illudque omnes quorum in manus pervenerit, digna Paulino veneratione tractent, et quam divinæ caritatis luce perfusum, præceptisque evangelicis et disciplina ecclesiastica refertum opus congrua pietate suscipiant.

postea in indice generali Scripturæ in universam Patrologiam exscribendi sint. EDIT.

*** Eam orthographiam nos quoque intactam servavimus. EDIT.

VITA SANCTI PAULINI

NOLANI EPISCOPI,

EX IPSIUS SCRIPTIS AC VETERUM MONUMENTIS CONCINNATA.

CAPUT PRIMUM.

S. Paulini ortus, familia et opes. De variis Paulinis.

¶ Paulinus, qui et antiquis ^a Pontius, et mss. ac editis codicibus ^b Meropius, tot ac tantis laudibus in Ecclesia celebratus ex ^c illustrissima familia ortus est, ex ^d senatoribus scilicet tum paterno tum materno genere ^e Romanis. ^f Melaniæ seniori, cujus nobilitas

D tam illustris Romæ habebatur, affinis erat; ^g Pneumati-tii quoque filio Celso, de cujus obitu suave et elegans Poema condidit.

2. Sub primis imperatoribus ^h plures exstiterè Paulini; ⁱ Consules duo sub Constantino annis 325 et 334. Inter patricias familias, quæ primitus ab idolis ad Christum transierant, Paulinos recenset ^j Prudentius. Enim vero cum Paulini nostri fama jam

* Auson. ep. 23. ^b Paulin. ep. 40. ^c Ambros. ep. 30. ^d Uran. § 9. ^e Paulin. Chiff. p. 131. ^f Paulin. ep. 29, n. 5. ^g Paulin. carm. 32, v. 622. ^h Auson. ep. 19. ⁱ Baron. an. 394, § 78. ^j Prud. Symm. p. 7.

per orbem esset vulgata, **2** a eum hoc familiae elogio a Prudentio donatum merito adnotat cardinalis Baronius, qui ad Aniciam illustrem familiam Paulinum nostrum pertinere existimat; quia duobus ^b Paulinis sub Constantino consulibus fuit Anicii cognomen. Et quidem Paulinos Roma in Aquitaniam transmigrasse facile crediderim, cum S. Paulinum ^c splendore generis in partibus Aquitaniae nulli secundum testetur Ambrosius. Etiamnum superest ^d Burdigalæ locus Paulini Podium dictus, qui hujusce familiae domicilium olim fuisse creditur. Fuere præterea ex ^e Ausonii affinitate alii Paulini in Aquitania, inter quos fuit Ausonii nepos Paulinus, cujus poema quoddam Eucharisticon reperitur ^f: nec tamen Ausonii et Paulinus in litteris ad se invicem datis, ulla se dicunt affinitate devinctos. Nolæ ^g S. Paulino aderant ejusdem nominis alii duo, quorum unus presbyter, alter laicus, ut alias demonstrabitur. Eodem tempore vixit ^h Paulinus in inferiori Occitania ⁱ Biterrensis episcopus, **3** qui anno 419 scripsit epistolam quæ intercedit. Fuit insuper ^j Paulinus S. Ambrosii Mediolanensis episcopi discipulus, cujus vitam scripsit: ipso tunc diacono accusante, Cœlestius anno 411 in concilio Carthaginensi damnatus est. De alio item Paulino, qui scripsit quasdam homilias, meminit Gennadius: is, ex ordine Catalogi Gennadii, ^k videtur floruisse circa medium ^l seculi. Exeunte eodem seculo, vixit ^m Paulinus alter Petricordius, qui S. Martini Turonensis episcopi vitam carmine complexus est.

3. Paulinus noster ⁿ filius erat alterius Paulini, qui ad diuturnam ætatem vitam produxit, quem, verosimile est fuisse ^o Pontium Paulinum Burgi ad Garumnam conditorem, eumque Galliarum præfectum prætorio, qui posteritati liberos dimisit: quod Paulino nostro non convenit. Paulinus ille et sponsa Christianam religionem fuerant professi; ^p siquidem Paulinus noster unum ex libertis suis Burdigalam misit, qui in domo Domini serviret, delegatis ad parentum memoriam obsequiis. S. Paulinus ^q sororem habuit, ad quam plures epistolas de contemptu mundi scripsit; et ^r fratrem, qui ante eum vita functus est liberos post se dimittens: a ^s Delphino Burdegalensi episcopo fuerat baptismo initiatus; verum non ea vixerat sanctitate, quam requirit Christiana religio, et presentia, et caduca bona cœlestibus, et æternis præposuerat: quod in illius obitu Paulinum fratrem vehementer contristavit, qui ejus animam Delphini et Amandi precibus commendavit. Quidam Paulinum ^t Ebromagum patriam appellare autumant: quod non satis constat. Is igitur ^u Burdigalæ natus est an-

no Domini ^v 353 ex Chiffletii rationibus et argumentis, licet anno 354 eum natum fuisse dicat. ^w Patrimonium ei peramplum ingentiaque prædia fuere, tum præsidio domorum, tum servorum numero, tum eorum qui illum ut patronum colebant. Quæ fuerint ejus prædia ex Ausonii ^x verbis facile est conjicere, quia secessu Hispanico Paulinum revocans, ait:

Ne raptim sparsamque domum, lacerataque centum
Per dominos veteris Paulini regna stœamus.

4. In seculo agens Paulinus quoddam oppidum e dominio suo incolebat dictum ^y Ebromanum, seu ^z Ebromagum: quod unum est. Vinetus et Fronto Duæus ex illa regione oriundi hunc locum ^{aa} infra Blaviam, quatuor leucis Vasconensibus distantem, infra Burgum proprium olim Paulinorum dominium, in ripa Garumnæ situm vicum nomine *Embrau*, seu *Brau*, veterem Ebromagum esse, suspicantur. At vox *Burgus*, qua donatus est locus ille, post annos quinquaginta cum ad Ebromagum nullo modo accedat, plane diversa mihi videtur civitas Burgus ab Ebromago. *Brau* enim, procul dubio, idem est oppidum, quod geographus ^{bb} Samsø *Brauz* in Votzeziaco apud Santesones vocat, et a Garumna leuca una dissitum scribit; cum Ebromagus olim navigio appelleretur, teste ^{cc} Ausonio: *Adusque vectus Ebromanum tuam*. Hac fultus ratione Samsø Ebromagum non *Brau* sed *Burgum* esse contendit. Nihil tamen obstat quin fluvii alveus huic oppido vicinior olim fuerit. Regionem autem, quam incultam et ingratam dicit; nemo mirabitur, profusus procerum suntibus, olim ornatam, a duodecim seculis neglectam, antiquum amisisse decorem. Veteres itinerarii ^{dd} Ebromagum circa Carcassonem collocant, quam ab Ebromago Paulini ^{ee} plane diversam sentio. ^{ff} Alingonum quoque, de quo pluries in Paulini epistolis occurrit mentio, ex illius dominio fuisse videtur: hodie ^{gg} Lengonem vocant urbem ad Garumnam in pago Vasatensi sitam; quamvis enim ad diœcesim Vasatensis episcopi pertineat, non autem Burdegalensis archiepiscopi, cujus tunc temporis fuisse videtur, ex dono S. Paulini ante annum 670 erat canonicorum ecclesiæ S. Severini Burdegalensis. ^{hh} Narbone in Galliis Paulinus possessiones habuisse videtur, sicut et ⁱⁱ Fundis in Latio, hodie in terra *di Laboro*.

CAPUT II.

D *De Paulini stuaui et eruditione. De Ausonio illius præceptore.*

1. Ex his quæ supersunt Paulini monumentis genium ejus cognoscere facile est. Hunc ⁱⁱ Ambrosius et ^{jj} Hieronymus summis laudibus attollunt. Libera-

^a Baron. an. 394, § 79. ^b Ibid. ^c Ambr. ep. 30. ^d Auson. Not. Vinet., p. 465. ^e Ibid., p. 128, 129. ^f Vide Bellarm. lib. de Script. eccles. ad an. 420, observat. 3. ^g August. epist. 149, n. 34. ^h Idat. Chronic. ⁱ Gallice *de Beziers*. ^j Ambros. Vit., et August. epist. 175, et Mar. Mercat. Commonit., c. 1. Vide Baron. an. 418, n. 12 et seqq. ^k Gennad. Catal. c. 68. ^l Vide Dissert. 6 in oper. dub. ^m Auson. ep. 23 et 20. ⁿ Sidon. Apoll. carm. 22. ^o Paulin. ep. 12, n. 12. ^p Gennad. Cat. c. 48. ^q Auson. ep. 23. ^r Paulin. ep. 35 et 36, n. 2. ^s Sacchin. Vit. S. Paulin. et ep. 41, n. 14. ^t Uran. § 4. ^u Paulin. Chiff. p. 130. Vide infra c. 25. ^v Greg. Tur. Confess. c. 107. Vit. Mart. 2, t. VIII. Sulp. Vit. Mart. c. 26. Aug. Civit. l. x. Fucher. ep. ad Valerian. ^x Auson. ep. 23. ^y Ibid., ep. 21 et 22. ^z Paulin. ep. 41, n. 14. ^{aa} Vide not. 30 in Paulin. ^{bb} Samsø. B. p. 265. ^{cc} Auson. ep. 22. ^{dd} Vide not. 30 in Paulin. ^{ee} Paulin. ep. 20, n. 3, et 12, n. 12. ^{ff} Vide not. 65 in Paulin. Samsø. A. p. 64. ^{gg} Paulin. ep. 5, n. 22. ^{hh} Ep. 32, n. 17. ⁱⁱ Ambros. ep. 30. ^{jj} Hieron. ep. 13.

lium a artium fuit summopere studiosus, omni eloquentia excultus, poetica et oratoria facundia excellens. ^b *Sapientiam mundi, inquit ipse Paulinus, hucusque miratus sum, et per inutiles litteras, reprobataque prudentiam Deo stultus et mutus fui... c quondam in litteris humanarum fabularum loquax.*

2. Egregium in litteris ^d magistrum nactus est Decium Magnum Ausonium, poetica et oratoria facultate inclytum inter ejus ævi primos : cui, cum diu grammaticam et rhetoricam fuisset professus, imperator Gratianus instituendus regendusque traditus est, ^e a quo postea ad amplissimos dignitatum gradus evectus est Ausonius, præfectus Galliarum et Italiæ prætorio, et anno 379 creatus consul ordinarius. Ex carminibus Christianum fuisse Ausonium liquet omnino, et inter ^f villæ suæ commoda ecclesiæ proximitatem enuntiat. At pleraque ejus ^g carmina, quibus Paulinum nostrum a sancto vitæ proposito divertere conatus est, magis ethnico digna sunt quam Christiano. Is ^h veteris Paulini patris necessitudine et amore compulsus, ita erudiendum educandumque nobilem puerum suscepit, ut sedulitate industriaque præceptoris humanitatem ac pietatem patris docuerit formarique; nec aliter eum postea, quam ⁱ filium consueverit appellare, seque parentem ejus et altorem dicere. Paulinus vero pro sua parte omnia Ausonio debere fatetur :

Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,
Linguae, togæ, famæ decus,
Profectus, altus, institutus debeo,
Patroue, præceptor, pater i.

Sed et ^k omnia sua, bonos mores et studia, ex Ausonii fontibus orta alibi ultro confitetur.

3. Quamvis opera Paulini quæ præ manibus habemus ejus eruditionis sint præclara monumenta; illius tamen de Eleemosyna seu ^l de Gazophylacio homilia Pauliniani styli suavitatem magis arguit, quod compositio adstricta sit, et solitam in epistolis verborum copiam et rapiditatem coerceat. Eximiam illius ^m eloquentiam, nobilitatem et indolem summopere commendat S. Ambrosius. Idatius in Chronico eum nobilissimum et eloquentissimum dicit, et ⁿ S. Eucherius uberrimum eloquentiæ fontem. Sed instar omnium S. ^o Hieronymi elogium est; sic enim ad ipsum aliquandiu post Nolanum secessum scribit : *Librum tuum, quem pro Theodosio principe prudenter ornateque compositum transmisisti, libenter legi, et præcipue mihi in eo subdivisio placuit. Cumque in primis partibus vincas alios, in penultimis teipsum superas; sed et ipsum genus eloquii pressum est et nitidum, et cum Tulliana luceat puritate, crebrum est in sententiis. Jacet enim, ut ait quidam, oratio in qua tantum verba laudantur. Præterea magna est rerum consequentia, et alterum pendet ex altero. Quidquid inde assumseris, vel finis superiorum, vel initium sequentium est. Felix Theodosius,*

A qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpuras ejus, et utilitatem legum futuris seculis consecrasti; macte virtute, qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris! In ipso nihil desiderari testatur si interior accedat divinarum scientia litterarum. P Si haberes, inquit, hoc fundamentum, immo si quasi extrema manus operi tuo induceretur, nihil pulchrius, nihil doctius, nihil dulcius, nihilque Latinus tuis haberemus voluminibus. Cumque enumerasset scriptorum Ecclesiæ Latinorum prima lumina, Tertullianum, Lactantium, Victorinum, Arnobium, Hilarium, Cyprianum, ostendissetque singulis ad perfectionem aliquid deesse, addit : Ad te ipsum veniam, et precabor ne assentationem in necessitudine suspiceris; quin potius vel errare me existimato, vel amore tibi, quam amicum adulatione decipere. Magnum habes ingenium et infinitam sermonis suppellectilem, et facile loqueris et pure, facilitasque ipsa et puritas prudentia mixta est : capite quippe sano omnes sensus vigent. Illic prudentiæ et eloquentiæ si accederet studium vel intelligentia Scripturarum, viderem te brevi arcem tenere nostrorum. Etiam q alibi commendat ejus eloquii venustatem et in litteris seculi eruditionem. Paulinum r Ciceronem Christianum vocat Erasmus. In litteris Paulini s eruditionem laudat Ausonius; sed poeticam illius vnam mirum in modum extollit, cum quoddam poema a Paulino t prædicat scriptum tanta elegantia, ut solus videretur assecutus quod contra rerum naturam est, brevitatis ut obscura non esset. Hæc tu quam perite, inquit, et concinne, quam modulate et dulciter! Jam quid de eloquentia dicam? Liquido adjurare possum nullum tibi ad poeticam facundiam Romanæ juventutis æquari. Certe mihi ita videris. Si erro, pater sum... Verum cum pie diligam, sincere et severe judico. Laudat præterea in carminibus illius vegetam et sublimem alacritatem, et dicit eum sic summa appetere, ut non decidat. Discipulum sibi palmam poeticam præripuisse u alibi fatetur. Alia vero epistola, scilicet 21, de alio poemate idem Ausonius v ait : Illud de poematis jucunditate, de inventionem et continuationem, juro omnia nulli unquam imitabile futurum, etsi fateatur imitandum. Hæc poemata nulli imitabilia perierunt. Haud dubie x Paulini natura et vena lenior ac suavior, itemque magnificentior erat, cui, ut idem testis est Ausonius y, mellea quædam inerat modulatio, etc. D Nec vero poetæ florentis facultas existimanda est ex his quæ exstant carminibus ex evangelica simplicitate conditis post z abdicatas Musas : sed cogitandum, hæc ipsa cum tamen talia sint, profecto dum ferveret ambitio, dum placendi studium et cupido famæ stimulant atque exacerent curam, simulque hinc alti vigor ingenii dictionem attolleret, exstitisse aliquid valde perfectum, quod merito et doctis et multitudini placeret.

4. In seculo adhuc agens tres Suetonii libros, quos

^a Paulin. ep. 8, n. 3, et carm. 10, v. 23. ^b Ep. 4, n. 2. ^c Ep. 40, n. 6. ^d Auson. ep. 21 et 24. ^e Vit. p. 1. ^f Auson. ep. 23. ^g Baron. an. 394, § 84, 85. ^h Auson. ep. 23 et 24. ⁱ Ep. 24. ^j Paulin. carm. 10, v. 93. ^k Ibid., v. 148. ^l Paulin. 34 inter epist. ^m Ambros. ep. 30. ⁿ Eucher. ep. ad Valerian. ^o Hieron. ep. 13. ^p Ibid. ^q Hieron. ep. 103 et 153. ^r Erasm. Not. in Hier., pag. 107. ^s Auson. ep. 19 et 21. ^t Aus. ep. 19. ^u Aus. ep. 20. ^v Aus. ep. 21. ^x Sacchini. Vit. Paulin. p. 656 edit. Rosw. ^y Auson. ep. 19. ^z Paulin. carm. 10, v. 19.

ille de regibus dedit, in ^a Epitomen redegit et jucundissimum poema composuit. Interclidit autem illud Suetonii Tranquilli ⁶ opus de regibus, unaque cum eo Paulini Epitome, si Pauliniani carminis paucos versus exceperis, quos Ausonius in epistola 19 ad eundem laudat et mirifice extollit. Ausonio insuper miserat poema ^b aliud castigandum, quod se facturum recepit, *quamvis*, inquit, *per te manus summa contigerit*. Ausonius vicissim carmen arte sua compositum heroico metro ad eum misit.

5. Historiarum ^c parum studiosus fuit indagator Paulinus; etenim in tempore veteri quo videbatur legere non legenda, ab historicis scriptoribus peregrinatus est. ^d Geographiam ignorasse inde manifestum est, quod Nicetæ Nola Scupos in Dardaniam redeunti per Tomitanam urbem in Scythia iter dirigat. Si Hieronymo ^e credimus, Græcæ linguae peritus fuit: verum econtra Paulinus ^f hunc sermonem sibi ignotum dicit. ^g Ibidem tamen fatetur S. Clementis opera a se fuisse in Latinum sermonem translata, sed non sine mendis: itaque eum in Græcis litteris mediocriter instructum fuisse dicamus.

CAPUT III.

Therasiam in matrimonium ducit Paulinus. Consulatu et amplissimis honoribus decoratur. Cum plurimis amicitiam constituit.

1. Paulinus ^h Therasiam similem sibi sortitus est conjugem, quæ ingentia ei contulit prædia. ⁱ Virtuti et studio ejus proxime accessit, neque a viri proposito de fugiendo seculo discrepans, transcriptis in aliorum jura suis prædiis, virum in Nolæ secessum fortiter secuta est; et exiguo illic contenta cespite, solabatur sese caritatis, simplicitatis et religionis obsequiis. Sicque conjux, non ut Eva quondam ^j dux ad mollitiem viro suo, sed ad fortitudinem redux in ossa viri sui, cordis et voluntatis unitate redacta et reddita, spiritualibus ei tanto firmioribus, quanto castioribus nexibus copulata, illius in Deum amoris sanctissimi facta est particeps; ita ut in uno matrimonio sexus uterque calcandæ superbix secularis, et non desperandæ Christianæ perfectionis exempla inveniret. Hieronymus ^k Therasiam *sanctam Paulini sororem* vocat, eo sane quod cum eo in solitudine continentem ageret vitam. Studiosè admodum S. Hieronymi consiliis illa paruit, matronarum declinans consortia; et inter gemmas circumsedentium feminarum et sericas vestes, pauperes induisse cultus nusquam erubuit; tum quia nobilium feminarum contubernia fugiebat, tum quia alterum propositi pœnitentiam, alterum jactantiæ et superbix seminarium esse probe sciebat. Eapropter Paulinus ^l etiam ad episcopos scribens ejus nomen in epistolarum titulis inscribebat, et ex sua parte ^m episcopi rescri-

A bentes usque ad annum 408 aut 409 Therasiam et Paulinum salutabant. Jam vero ad virtutem, et a seculo ad Deum conversionem Paulino fuisse ⁿ adjumento Therasiam conjugem ex gloriosa Ausonii contumelia conjicere est; qui Paulinum carpens tamquam in amicitia parum constantem, causam in eam velut abducentem confert ^o *Tanaquilam* appellans, quæ ⁷ sapientia et religionum peritia sese præferret, impetaretque viro, et eam ob rem timeretur a Paulino; sic enim latrat:

Si prodi, Pauline, times, nostræque vereris
Crimen amicitix: Tanaquil tua nesciat istud P.

At Paulinus conjugem suam non *Tanaquilam*, sed *Lucretiam* esse ^q rescribit. Et sane divina illius matronæ sapientia et virilis constantia inde sit manifesta, quod in pauperem ac duram vitam viro alacriter consensit, et quidquid sive dotalium sive aliarum habuit facultatum vendidit, et in egentes pretium erogavit. Nomine Therasiæ ad Bassulam Severi socrum particulam de ligno divinæ crucis misit ^r Paulinus, quam Melania ab Hierusalem anno 402 attulerat. Quædam occasio Therasiam viro minus fidelem demonstravit, ^s si Gregorio Turonensi sit habenda fides, quia ^t Idatius, qui demortui Honorii anno 423 illam etiamnum vitam agere supponit, eam meritis et pietate a viro non discedere ibidem docet. ^u Anno 426 vita functam ex infra allatis patebit. Post ^v longa vota soboles tandem virilis illis in Hispania agentibus obtigit; sed vitalis non fuit, sub octavum enim ab ortu diem raptus puer vitam expedivit, et Compluti sepultus est. ^C An alios filios procreavit non compertum.

2. Paulinus primo in ^x fori strepitu et secularibus rebus occupatus a primis annis amplissimos dignitatis et honoris gradus adeptus est. ^y Anno 372 Novæ Epiro seu Albanix præfectus fuit quidam Paulinus: si noster novemdecim, aut ad summum viginti annos erat natus. ^z Ante Ausonium eum consulem fuisse constat, id est ante annum 379. At cum illius consulatus in Fastis inscriptus non habeatur, ^{aa} cum Valenti anno 378 vita functo, aut cuiquam alteri consuli suffectum dicere necesse est, non autem ordinarium. Quod enim Ausonius ^{bb} nomen Paulini Fastorum titulo honoratum dixerit, nemo miretur: suffectos siquidem ordinariis consules in fastis scribi in usu fuit, cujus exempla supersunt: quod ^{cc} Baronium profecto movere non debuit, ut consulem ordinariam anno 375 eum assereret, cum ipsomet anno, Hieronymo ^{dd} teste, nullus creatus sit consul: idque Baronius ^{ee} ibidem asserit et negat. ^{ff} Anno 380 Paulinum Romæ præfectum legimus: ^{gg} quod de nostro interpretari pronum est. *Veterum ejus honorum largitorem* se dicit ^{hh} Ausonius, cujus apud imperatorem Gratia-

^a Auson. ep. 19. ^b Ibid. ^c Paulin. ep. 28, n. 5. ^d Paulin. carm. 17, v. 193. ^e Hieron. ep. 153. ^f Paulin. ep. 46, n. 2. ^g Ibid. ^h Greg. Tur. de gl. Confes., c. 107. ⁱ Ambros. ep. 30. ^j August. ep. 27, n. 2. ^k Hieron. ep. 13. ^l Paulin. ep. 3, 4, 6, 7, 26, 39, 40, 43, 44, 45. ^m August. 31, 95. ⁿ Sach. Vit. Paulin., p. 662. ^o Auson. ep. 24. ^p Ibid. ^q Paulin. carm. 10, v. 192. ^r Ep. 51, n. 1. ^s Vide infra cap. 8, n. 2. ^t Idat. Chronic. ^u Vide cap. 52, n. 2. ^v Paulin. carm. 32, v. 600 et seqq. ^w Paulin. ep. 5, n. 4. ^x Cod. Theod. Gothofred. t. V, p. 365, 366. ^y Auson. ep. 20, 23, 25. ^z Paulin. Chiff. p. 131 et 136. ^{aa} Auson. ep. 20. ^{bb} Baron. an. 394, § 81. ^{cc} Hieron. Chron. ^{dd} Baron. an. 375, § 1. ^{ee} Ofg. t. V, p. 365, 366. ^{ff} Baron. an. 394, § 82; et Chiff. p. 151. ^{gg} Aus. ep. 21 et 24.

num magnam fuisse gratiam atque auctoritatem ex eo constat quod eum docuerit et educarit. Paulinus vero honores et dignitates Ausonio se debere ultro fatetur; quem ^b et amasse, et coluisse, et colere, et cum quo se æterno fœdere junctum contestatur.

3. Nec solum cum Ausonio, sed et ^c cum plurimis in seculo amicitia conjunctus est, in quorum numero fuit imprimis Sulpicius Severus, de quo alibi fusius. In ^d infideli via fideliter et mutuo se dilexerant, et tam religiosus erat utriusque amor, ut ad eorum dilectionem nulla adjici posset affectio, nisi caritas Christi, quæ sola omnem sensum affectumque supereminet. In seculo etiam ^e Sanctum noverat Paulinus ac dilexerat; et ex tunc processerat ejus quæ cum Jovio et Apro intervenit necessitudo.

CAPUT IV.

Quomodo in seculo conversatus Paulinus. Variis laboribus et ærumnis, S. Felicis quoque et aliorum sanctorum precibus ad Deum convertitur.

§ 1. Non mirum si vir adeo mirabilis, tam eruditus, tam dives, tot dignitatibus honoratus, tam egregia indole præditus, perindeque amabilis, tot ac tantis assectatorum turbis coleretur, tantum apud proceres existimationis, apud multitudinem favoris ac plausus haberet. Hæc enim ^f prudentia, hæc honestas morum, illa eloquii venustas, et amicitiae fides in eo paulo post conversionem laudata, jam ante inerat. Inde ^g Ausonius animi illius celsitudinem laudat et liberalitatem, qua mallet amicis gratificari quam genio indulgere suo, et ^h inveteratæ ac mutuæ dilectionis suavitatem, et consummatæ amicitiae specimen in eo commendat. Mitis ⁱ fuit et benignus, etiam cum in superbia seculi versaretur. Singularem hanc humanitatem suavissimosque mores spirant illius epistolæ. Se in seculo ^j bene moratum ab hominibus habitum innuere videtur. Et quidem si crimen aliquod in vita admisisset, sæpe sæpius lugens commemorasset in scriptis suis, in quibus tot exstant ejus humilitatis argumenta. Consumtam in peccatis ætatem, et in seculo se volutatum dolet, in quo inter inimicos, ut ^k ait, inveteraverat, ac sub ^l magno honore peccatorem etiamque veteranum se in numero peccatorum, in ^m fluctibus seculi se multa subiisse naufragia gemens fatetur, et Dei judicia tremens formidat; ⁿ in infideli via ambulasse, ^o mortis pabula vixisse, et stulta Deo sapuisse ingemit et ex his grandem captat humilitatis materiam. *Veteranus* ^r, inquit, *in numero peccatorum, sapientiam mundi miser hucusque miratus sum, et per inutiles litteras reprobatamque prudentiam Deo stultus et mutus sui.* At nihil sceleris nominatim designat. Itaque illum in seculo eam traduxisse vitam credere par est, qua vivunt tot mortales, qui irreprehensibiles sese existimantes, de salute quidem sua minime dubitant, quod eos sensibilia et

A graviora scelera non arguant nec deprimant. Sed ea quæ Paulino lux Dei affulgebat, qua tam humiliter de se sentiret, aliud revelabat. Seculum dilexerat, satis erat ei ut usque ad ultimum vitæ spiritum lugeret: quod soli Deo debitum tradiderat diabolo, cujus servitum declinare ex seipso non valebat. Et ^q tanta fortunæ commoda et humanæ prosperitatis blandimenta, quo majora ac plura erant, eo fortioribus atque tenacioribus illum sibi devinctum catenis seculi vanitas detinebat. Hæc tamen vincula, Christo juvante, disrupta; et inde Christi gloria tanto illustrius triumphavit, ejusdemque vis gratiæ potentior apparuit, cum tantus senator universa illa quæ alii ut supremum spectabant bonum, pro detrimento duxit, et arbitratus est ut stercorea, quo Christum lucrificeret.

2. Cum ærumnis sæpe Deus soleat gratiæ suæ efficiam et virtutem obtegere, his mediis usus est, ut Paulinum ad se converteret. Is enim, ut ipse ^r testatur, in laboribus et ^s ærumnis fuit frequenter exercitus. Et forte, Gratiano vita functo, multas peregrinationes suscipiendi necessitas ei fuit, ut rerum inquietantium malitiam declinaret, quibus ut videtur, anno 387 ad Valentinianum aulam accedere compulsus est, cum Alypio fuerit eo tempore cognitus, quo ^t Mediolani baptismo initiatus est Alypius. Fundis ^u diu commoratus fuit Paulinus, quod oppidum sibi familiare et usitatum habuit. Curis seculi adhuc implicitus Viennæ ^v SS. episcopus Martinum Turonensem et Victoricium Rotomagensem vidit. Labores multos ^w terra marique expertus, facilius ^x procliviusque ad contentum mundi comitatumque Christi, subducto a secularibus turbis animo præceptisque cœlestibus accommodato, quasi de finitima huic proposito via demigravit. Præterea ^y corpus infirmius et decoctior caro obterebat studia voluptatum. Illius uxor, ut ^z superius diximus, ad pietatem eum hortabatur.

3. Ad hæc adfuit illi sanctorum, quorum consuetudine utebatur, ingens numerus: inter quos S. Ambrosius ^{aa}, cujus dilectione ad fidem nutritus est et fatus, quem *suspiciendum patrem* et omnis boni sui meriti *autorem* appellat. Cum S. Delphino Burdegalensi episcopo, a quo Burdigalæ baptizatus est, et cum ipsius Delphini successore S. Amando, a quo salubribus religionis Christianæ disciplinis fuerat informatus, adhuc in seculo agens singulari amicitia junctus erat Paulinus, ut ex aliis patebit. S. Martinum ^{bb} *beatum patrem* nominat, et ubique de eo honorifice scripsit, et summos eidem detulit honores: a quo ^{cc} se amatum commemorat et lætatur. Et profecto Paulinum singulari veneratione eum prosequi par erat; cum enim ^{dd} oculo graviter doleret Paulinus, et jam pupillam ejus crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus peniculo contigit, pristinamque

^a Paulin. c. 10, v. 9. ^b Carm. 11. ^c Paulin. ep. 11, n. 5 et n. 1. ^d Ibid., n. 5. ^e Ep. 40, n. 2. ^f Hieron. ep. 103. ^g Auson. ep. 21. ^h Auson. ep. 23. ⁱ Uran. § 5. ^j Paulin. Carm. 10, v. 133. ^k Ep. 40, n. 6. ^l Ep. 4, n. 2, et ep. 27, n. 3. ^m Ep. 4, n. 4. ⁿ Ep. 11, n. 5. ^o Carm. 10, v. 135. ^p Ep. 4, n. 2. ^q Sachin. Vit. Paulin., p. 660. ^r Paulin. ep. 11, n. 9. ^s Carm. 13, v. 10. ^t Ep. 5, n. 4. ^u Ibid. ^v Cap. 3, n. 1. ^{aa} Ep. 3, n. 4. ^{bb} Ep. 18, n. 9. ^{cc} Ep. 52, v. 33. ^{dd} Sulpic. Vit. Mart. c. 21.

illi sanitatem, sublato omni dolore, restituit. Evangelicæ paupertatis tam illustre exemplum nondum dederat Paulinus, quod cum rescivisset ^a Martinus tantopere commendavit. Ubi terrarum illud miraculum eveniret, non compertum est. Viennæ Martinum et Victricium vidisse Paulinum abunde constat, et ^b superius demonstravimus. Jam tunc ex gloriosissimo ^c Confessore episcopus fuerat effectus Victricius : quapropter gaudebat Paulinus quod hoc saltem gloriari sibi liceret, quia faciem illius in carne vidisset; aliunde vero lugebat infelicitatis suæ negligentiam, quod occasionem tanti boni ignarus amississet, contemnantibus eum, ut ait, illo tempore non solum peccatis quibus premebatur, sed et curis seculi : quanta tamen licuit copia eum veneratus est, et se ac suos in æternum precibus ejus commendavit.

4. At præcipuum habuit patronum S. Felicem Nolanæ Ecclesiæ presbyterum, qui temporibus Decii glorioso confessoris titulo illustris effectus, multo illustrior erat miraculis, quæ ad ejus tumulum creberrime fiebant, et cujus nomen in Ecclesia latissime celebrabatur : nec tamen hodie nisi ex ipsius S. Paulini scriptis innotescit. ^d Hujusce sancti servitio jam a primis annis se a Christo mancipatum dicit Paulinus : unde conjecturæ locus est illum extunc Christo nomen dedisse, id est ab infantia, si his vocibus, *primis ab annis*, id voluit designare. Quod profecto non a veritate alienum quis **IO** suspicabitur, si ejus ^e parentes Christianos fuisse meminerit : quos in catechumenorum numero adscribi Paulinum curavisse, omnino probabile est. Posset tamen et ad illud referri quod dicit, nempe anno 394 ^f ante quindecim annos, id est circa vigesimum septimum ætatis annum, Christi autem 379, cum Nolam ad tumulum S. Felicis accessisset, se in omnibus terra marique toleratis laboribus, cor et vota dicavisse; at nusquam per id tempus ^g Paulino licuit illius sancti celebrare Nole festum diem 14 Januarii, et pia coram reddere vota : in agro enim ^h ad quingentos ab urbe Nola passus ossa beati Felicis quiescebant hodieque servantur. Hisce quindecim annis ⁱ diversas peregrinationes suscepit Paulinus, variis ærumnis confectus est, et vocatus in pericula multa.

CAPUT V.

In Hispaniam secedit Paulinus, ut mundo abrenuntiet. Quo tempore fuerit baptismo initiatus.

1. Tandem ^j ut a calumniis et peregrinationibus requiem capere visus est, nec rebus publicis occupatus, et a fori strepitu remotus, ruris otium, et Ecclesiæ cultum, placita in secretis domesticis tranquillitate, celebravit : ut paulatim subducto a secularibus turbis animo præceptisque cælestibus accommodato, proctivius ad contemptum mundi comitatumque Christi, jam quasi de finitima huic proposito via demigravit. ^k Primus Pau-

A lini recessus in Hispania contigisse videtur, ubi quatuor saltem annos transegit ^l usque ad vernum tempus anni 394 sicque illuc accessisse anno 389 aut 390.

2. Hucusque de Paulini baptismo nullam fecimus mentionem, quia nihil de illius ætate constat. A Delphino ^m Burdegalensi episcopo baptismo initiatus est Burdigalæ; nec solummodo salutis sacramentum ab eo se recepisse insinuat ⁿ Paulinus, sed et *patriæ, et Petri*, et piscatoris munere functum Delphinum prædicat, ^o *qui miserit hamum, ut de profundis et amaris hujus seculi fluctibus ipsum extraheret, ut captura salutis efficeretur; et cui vivebat, naturæ moreretur, ut cui mortuus erat, viveret Domino*. Hæc quidem verba Paulinum cum sacramento Baptismi gratia et effectu donatum satis aperte indicant, et sub idem, quo renatus est, tempus eum seculo renuntiasse; sicque paulo ante recessum in Hispaniam per vitales undas renatum admodum probabile est. At si omnia peccata sua in Baptismo absorpta credidisset, cur in scriptis suis tam sæpe de peccatis et præterita in seculo vita sermonem haberet? Cum autem mutatorum in melius morum rationes Ausonio expendit, sanctioris vitæ institutum baptismo non tribuit. Idcirco ^p Chiffletius eum jam divina ablutione renovatum ponit anno 379 seu 380, cum S. Felici se totum dicavit. Nec quis objiciat hoc posito peccata a Baptismo suscepto admissa illum a presbyteratus seu episcopatus gradu reddidisse alienum, siquidem aliqua eum canonica culpa irretitum nullibi reperire est, et quadriennali recessu et bonorum abdicatione profanam et secularem vitam eum piasse nemo negabit. Ut sit, Paulinum jam ante Baptismo initiatum, quam in Hispaniam recederet, perinde **II** constat, quod ibidem quatuor annos commemoratus absens a patria, hoc quadriennio prædia vendidit, et bona pauperibus erogavit, atque evangelicam paupertatem professus est : quod in Hispania factum negabit nullus. Nec facile quis sibi suadebit hæc eum fecisse antequam spiritali lavacro fuerit innovatus : et quod asserit se a Delphino ^q *de amaris hujus seculi fluctibus extractum*, haud parum repugnat. Hoc quadriennio Barcinone ad Ausonium scripsit, et ibidem laicus, et postea ^r presbyter creatus ad Sulpicium Severum binas epistolas dedit. Prima intercidit : in altera admonet ne prophanis velit suscepti instituti rationem reddere, eum ad constantiam hortatur ad seque invitat. Nullus igitur conjecturæ locus eum, abdicatis bonis et dignitatibus, Burdegalam patriam suam accessisse, antequam presbyteratu fuerit initiatus. Paulini ^s frater a Delphino pariter baptizatus fuerat, ut et ipse Paulinus qui extunc sanctissimum episcopum Delphinum ^t *dominum et patrem* summa cum laude et reverentia nominat. In datis ad eum ^u epistolis filii erga parentem pietas et reverentia ita elucet,

^a Sulpic. Vit. Mart. c. 26. ^b N. 2. ^c Paulin. ep. 8, n. 9. ^d Carm. 29, v. 5. ^e Vid. supra cap. 1, n. 3. ^f Paulin. mart. 13, v. 7. ^g Carm. 12, v. 43. ^h Sacch. Vit. Paulin. p. 681. ⁱ Paulin. carm. 13, v. 10. ^j Paulin. ep. 5, n. 4. ^k Sacch. Vit. Paulin. p. 167 et 677. ^l Chiff. p. 163, n. 4. ^m Paulin. ep. 3, n. 4; et 10, n. 1. ⁿ Ep. 20, n. 6. ^o Ibid. ^p Chiff. p. 140. ^q Ep. 20, n. 6. ^r Ep. 1, n. 10; Paulin. ep. 1, n. 10, et n. 2 et seqq. ^s Ep. 35. ^t Ep. 17, n. 5. ^u Ep. 19, n. 1.

ut nihil gratius, nihil modestius possit excogitari. A raphrasis evangelica, se non ita pridem ad attentionem religionis cultum addixisse, et aretorem instituisse vitam innere videtur; cum ab historica simplicitate paululum digressus, ad narrationis ordinem revertitur, et addit :

° Spero erit, ut possim firmato robore quondam
Hoc quoque per spatium fortes agitare quadrigas.
Nunc coeptum repetamus iter : mortalia dicat
Pagina mortalis : Dominum divina loquantur.

Paraphrasis ^r primi psalmi ex hymnis opinor est, quos condidit etiamnum theologorum arcanorum rudis. Itaque non mirum si videatur illic significari error eorum qui, prave intelligentes locum Apostoli I Cor. III, putabant Christianos omnes, quamvis malos, modo incolumem servassent fidem, salutem quamdam consecuturos, nec damnatorum poenis cruciandos.

CAPUT VI.
Quomodo statim post secessum in Hispaniam se gesserit Paulinus. De filio ejus mortuo.

1. Paulinus igitur ex aqua renatus et Spiritu, ac perfectæ virtutis amore succensus, ut ^d superius diximus, cogitare secessum in Hispaniam cœpit, ut acceptam in baptismo gratiam auget, et se totum Deo dicaret. ° Homini enim necessitatibus tam multis implicito, inter suos ita culto, cujus gratiam certatim omnes ambiunt, omnino necessaria fuga erat. In locis ^f excultis et gratisimis non longe a mari et urbibus habitabat, vitam tamen solitariam jam amabat, et sanctos anachoretas maximo jam cultu et amore prosequatur, qui ut ait,

Spectantesque Denm, verique profunda
Perspicere intenti de vanis libera curis
Otia amant; strepitusque fori, rerumque tumultus,
Cunctaque divinis inimica negotia doois,
Et Christi imperiis et amore salutis, abhorrent.
Speque fideque Deum sponsa mercede sequuntur ^g....
Attamen hæc ^h sedisse illis sententia visa est,
Tota quibus jam lux patuit verique bonique,
Venturi æternum seculi, et præsentis inane.
At mihi non eadem (nunc) gloria ⁱ.

2. Paulo post progressum ad vitam severiorem et Hispanicum secessum poemata quædam composuisse ¹² videtur, quæ non eam sanctitatem spirant, quam in scriptis postea carminibus et epistolis reperire est. Hæc inter collocamus matutinam ad Deum precationem, in qua honestos mores secularis viri a Deo enixe postulat, ex quibus tamen ^j æternam eamque beatam sibi spondet vitam : in ea oratione ^k felicem sibi et suis deprecatur posteritatem, unde tunc sibi natos jam esse filios, aut saltem eos desiderasse conji-
ciet. Ea ^l quæ sequitur, item matutina ad Deum precatio, circa idem tempus conscripta videtur; ibi tamen pietas major, profundior humilitas, et metus judiciorum Dei elucet. Tunc filios sibi procreatos in ea indicare videtur :

Sim carus amicis,
Et semper genitor sine vulnere nominis hujus ^m.

In ⁿ carne de S. Johanne Baptista, quod est pa-

3. Cum Paulinus ^q nondum evangelicæ paupertatis viam inierit antequam in Hispaniam secederet, per id temporis natum Paulino filium facile crediderim, quem ^r Compluti sepeliri jussit juxta corpora SS. martyrum, id est, ut opinor, SS. infantium Justi et Pastoris martyrum, quorum memoria celebris est Compluti, quod Samsø geographus Madritum vocat. Baptismo fuerat procul dubio initiatus ille puer, cum eum Paulinus ^s posteritatem piam vocet, quemque alterius baptizati pueri Celsi in gloria facit æternæ vitæ participem. Hanc sanguinis sui guttulam sibi ipsi peccatori adfuturam sperat, ut peccatis sibi condonatis aliquando detur eadem perfrui requie. Tumulum illius juxta SS. martyrum corpora composuerat, ut, ^t inquit, de vicino sanctorum sanguine et ordine novam duceret virtutem. Eo demortuo, nulla Paulino soboles remansit; nec alium habuisse unquam filium asserere audeamus, cum ipse hunc mortuum ^u exoptatam diu sobolem dicat. Ex postrema ^v matutina precatione Paulini videtur filium habuisse tunc vivum cum eam composuit. Illud autem pro certo habendum, eum ^x filiis fuisse orbatum cum Nolanam recessit; et hæc filiorum fecunditas ei defuit, ut de sterilitate corporum, fecunditas augetur animorum, et meliorem recte factorum progeniem et minime caducam meritum posteritatem desideraret. Sibi autem a Deo ^y ereptum filium dicit, quia sancta posteritate gaudere indignus esset.

4. Quidam ^z existimant in Hispanico secessu, ubi procul ab amicis et notis commoratus est (non in Nolano, ubi Nolanos quibus erat cognitus latere non potuit), tum evenisse ¹³ quod narrat ^{aa} Gregorius Turonensis in hæc verba : *Perrexit ergo cum conjuge quasi peregrinaturus in aliam regionem, nihil habens præter statum proprium. Post multum temporis cum ab incolis suæ regionis requireretur, nec posset penitus reperiri, negotiator de civitate illa de hanc urbem adve-*

° Ep. 2, n. 4. ^b Ep. 9, n. 2 et 5. ^c Chifflet. p. 177. ^d Cap. 5, n. 2. ^e Sacchin. Vit. Paulin. p. 667. ^f Paulin. carm. 10, v. 182 et 216. ^g Ibid., v. 164. ^h Ibid., v. 178. ⁱ Id est, placuisse. ^j Carm. 4, v. 18. ^k Ibid., v. 17. ^l Carm. 5. ^m Ibid., v. 66. ⁿ Carm. 6. ^o Ibid., v. 175. ^p Carm. 7. ^q Carm. 32, v. 599. ^r Ibid., v. 605. ^s Ibid., v. 602. ^t Ibid., 606. ^u Ibid., v. 601. ^v Carm. 5, v. 67. ^w Ambros. ep. 30. ^x Paulin. carm. 32, v. 601. ^y Sacch. Vit. Paulin. p. 668. ^{aa} Greg. Tur. de gl. Confess., c. 107.

nit, in qua vir beatus caelesti Domino serviebat; cum-
que vidisset eum statim projiciens se solo, et pedes sancti
amplectens ait: HIC EST BEATUS PAULINUS TOTO VULGA-
TUS ORBE, qui multum a suis civibus quaesitus, prorsus
non potuit inveniri; et narrante eo omnes actiones ejus,
obstupuerunt haec audientes.

CAPUT VII.

Paulinus totum se Deo dicat et consecrat, ac monasti-
cam vitam amplectitur.

1. Jam ^a superius Paulinum in Hispaniam seces-
sisse observavimus, ut paulatim subducto a seculari-
bus turbis animo, praecipis quoque caelestibus accommo-
dato, proclivius faciliusque ad contemptum mundi
comitatumque Christi demigraret. Fidelis Deus quaerentibus se, et qui eis ultro adest, eam quam famulo
suo ipse inspiraverat bonam voluntatem benedixit et
coronavit. Postquam, ^b ait Paulinus, *inveteravi inter
inimicos meos, et evanui in cogitationibus meis, levavi
oculos meos in montes ad praecipua legis, et gratiae
dona suscipiens, unde mihi auxilium venit a Domino;
qui non secundum iniquitates retribuens, illuminavit
caecum, solvit compeditum, humiliavit erectum male, ut
erigeret humiliatum pie.* Vitam ^c priorem quam in se-
culo egerat omnino mutavit, in quo tamen perversus
non habebatur: et ^d haec vere mutatio dexteræ Excelsi,
quam solus Deus operari poterat. Extremi et terribi-
lis iudicii metus cor illius pervaserat: quamobrem ad
Ausonium scribens ait, Deum se timere iudicem, su-
premae illius tubae cieri terrore; id providere se im-
paratum mors opprimat, et ut hunc recognoscere
diem securo sibi liceat animo exspectare.

Hujus ^e in adventum trepidis mihi credula fibris
Corda tremunt, gestitque anima, id jam cauta futuri,
Praemittens, ne vincita ægris pro corpore curis,
Ponderibusque gravis rerum, si forte recluso
Incepit tuba vasta polo, non possit in auras
Regis ad occursum levibus se tollere pennis f.....
Hic metus est, labor iste, dies ne me ultimus auris
Sopitum teuebris sterili deprendat in actu g.

Sed et illud de gratia Christi totum immutante ho-
minem ostendit, quam ipsum sibi Paulinum penitus
vendicasset:

Hic ergo nostris ut suum praecordiis
Vibraverit caelo iubar,
Abstergit ægrum corporis pigri situm,
Habitumque mentis innovat:
Exhaurit omne quod juvabat antea
Castæ voluptatis vice:
Totusque nostra jure Domini vendicat
Et corda, et ora, et tempora:
Se cogitari, intelligi, credi, legi,
Se vult timeri et diligi h.

2. Eodem ⁱ tempore et vestem mutavit, et novum
induit animum. Domui, ^j patriæ, cognationi quoque
valedicere constanter statuit et a senatu migrare, quo
impensius Deo serviret, ^k vitam monasticam profiteri,
et ^l reliquum ^m vitæ spatium, subducto a seculari-
bus turbis animo prope Nolam in solitudine transi-

gere ⁿ abjectus et ultimus in domo Domini; ardentem
^o enim optabat jugo Christi colla subdere, ad munu-
lum S. Felicis Deo servire, fores ecclesiae aperire,
mane limina munditiæ curare, nocte eam sacris ex-
cubiis servare, et in isto munere vitam claudere:
etenim saltem ab ^p æditui nomine et officio optabat
sacram incipere servitutem. Statuit insuper ^q animam
castitate et continentia firmare, quam etiam carnales
athletæ diligenter tuentur: quam impensiore studio
sibi servandam existimavit pro illa immarcescibili
corona luctanti, cum etiam pro temporali et fragili
corona decernentibus excolatur. Itaque Therasia ^r ex
conjuges illius facta est soror. Paulinus vero ^s musicis
et poeticis fabulis nuntium omnino remisit; cum enim
cor Christo dicasset, et uni Deo totum servire vellet,
nequaquam vanis et fabulosis vacare litteris sibi licere
putabat. Ita enim ad Ausonium scribit:

Quid abdicatas in meam curam, Pater,
Redire musas praecipis?
Negant Camoenis, nec patent Apollinei
Dicata Christo pectora.....
Vacare vanis otio aut negotio,
Et fatulosis litteris,
Vetat (Deus), suis ut pareamus legibus,
Lucemque cernamus suam ^t.

Et quidem post abdicatas musas carmina quæ scri-
psit, ^u et sine studio, et ex evangelica simplicitate et
pietate condidit; poetarum adeo oblitus, ut ne eos
quidem nominare auderet, et ^v veniam a Severo po-
stulaverit; quod aliquod de poeta Virgilio assumserat
a studio monachi alienum.

CAPUT VIII.

C Prædia vendit; et pecuniam pauperibus erogat.

1. Nihil est grande, ^w inquit Hieronymus, *tristi et
lurida facie vel simulare vel ostentare jejunia; posses-
sionum redditibus abundare, et vile jactare palliolum.
Crates ille Thebanus non putavit se simul posse et virtutes
et divitias possidere: nos suffarcinati auro Chris-
tum pauperem sequimur, et sub prætextu eleemosynæ
pristinis opibus incubamus.* In hoc vitium non incidit
Paulinus; tunicam enim una cum animo mutavit: nec
pleno marsupio gloriosas sordes appetiit, sed puris
manibus et candido pectore pauperem se et spi-
ritu et operibus gloriari poterat. Non exspectavit
donec ^x turbulentissima miseriarum tempestas eum
mitteret in portum paupertatis, ut quibusdam ejus-
dem nominis accidit; sed pelago tranquilliore per-
meavit, quia in ipsa tranquillitate periculum videbat.
Audita ^y sententia Salvatoris: *Si vis perfectus esse,
vade, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habe-
bis thesaurum in caelo: et veni, et sequere me;* ^z Evan-
gelica verba vertit in opera. Hæc, inquam, verba
prompta efficacique fide in Paulini mentem penitus
descendere, et cordis ejus aures assidue personarunt.
Quod ^{aa} ex ore Domini cum tristitia dives audiit, hic

^a Cap. 5, n. 1. ^b Paulin. ep. 4, n. 2. ^c Carm. 10, v. 132. ^d Ep. 9, n. 2; et Psal. lxxvi, 11. ^e Scilicet
Christi. ^f Carm. 10, v. 304. ^g Ibid., v. 316. ^h Ibid., v. 57. ⁱ Hier. ep. 13. ^j Ambros. ep. 30.
^k Hieron. ep. 13. ^l Ambr. ep. 30. ^m Paulin. ep. 14. ⁿ Carm. 12, v. 32. ^o Ep. 4, n. 10. ^p Epist. 24,
n. 9. ^q Idat. Chronic. ^r Paulin. carm. 10, v. 49. ^s Ibid., v. 20, etc. ^t Baron. an. 394, § 83. ^u Paulin.
ep. 22, n. 3. ^v Hieron. ep. 13. ^w August. ep. 149, n. 34. ^x August. ep. 149, n. 34. ^y Hieron. ep. 13.
^{aa} Greg. Tur. et Aug. ep. 51, n. 5.

cum lætitia fecit : quod ^a sibi necessarium existima- A
vit ut advenientis Christi justitiam præveniret.

15 Hic metus est, labor iste, dies ne me ultimus atris
Sopitum tenebris sterili deprendat in actu,
Tempora sub vacuis ducentem perdita curis.
Nani quid agam? lentis si dum conniveo votis,
Christus ah ætheria mihi proditus arce coruscet,
Et subitus Domini cœlo venientis aperto
Præstrictus radiis, obscura et tristia noctis
Subfugta illato confusus lumine quæram?
Quod mihi ne pareret vel diffidentia veri,
Vel præsentis amor vitæ, rerumque voluptas,
Curarumve labor, placuit prævertere casus
Proposito, et curas finire serilite vita :
Commissisque Deo ventura in sæcula rebus,
Expectare trucem securo pectore mortem ^b.

Et v. 67 :

Æstus inanes, quos movet vitæ labor
Præsentis ævi tramite,
Abolet futuræ cum Deo vitæ fides,
Quæ, quas videmur spernere,
Non ut profanas abjicit aut viles opes,
Sed ut magis caras monet
Cælis reponi creditas Christo Deo,
Qui plura promisit datis :
Contenta præsens vel mage deposita sibi
Multo ut rependat fenore.
Sine fraude custos sucta creditoribus
Bonus æra reddet debitor :
Multaque spretam largior pecuniam
Resituet usura Deus.

Paupertatem divitiis prætulit, ^c securus de Christi
sermone, quo quærentibus in veritate regnum Dei et
justitiam ejus, victum, et vestitum insuper se adje-
cturum promisit. An magis, ^d *inquit, abundare crederis
illum qui terræ, quam qui Deo credidit; et ipsi propria,
quam qui divina pascitur cura? Quid ille miser habeat,
qui se non habet? Non enim se habet, quis plus de se
quam de Deo sperat; verèque est mortalis, qui non* C
vivere timet, si totum se Deo credat, Deoque per-
mittat.

2. Venditis ^e igitur facultatibus tam suis quam etiam
conjugalibus, ea in pauperes contulit quæ rededit in
pecuniam. ^f *Aperuit horrea sua pauperibus, apothecas
suas advenientibus patefecit: nam parum ei erat proxi-
mos alere, nisi etiam undique evocaret quos pasceret
atque vestiret. Quantos captivos redemit! quantos in-
tridatores debili a creditoribus suis, reddita pecunia
liberavit! una scilicet pietatis negotiatione et planctus
debitorum extersit, et creditorum gaudia reparavit.
Quadam vero die, inquit ^g Gregorius Turonensis, venit
ad eum qui stipem peteret, et ait conjugi: Vade, et da
ei quod habet necessarium. Quæ respondit: Non est
nobis amplius quam unus panis. Cui ille: Vade, in- D
quit, porrigere eum; Dominus enim dabit nobis victum.
Sed illa quasi strenua, reservari cupiens ne aliquid dees-
set, porrigere noluit. Sed brevi illa didicit quanto esset
locupletior Paulini fides, quam timida suæ curæ solli-
citus. Interea advenerunt quidam dicentes missos se
a dominis suis (forte Paulini bonorum conductoribus)
ut illi annonæ ac vini deferrent speciem, sed per hoc*

moratos, quod orta tempestas unam eis cum tritico abs-
tulerit navem. Tunc vir Dei conversus ad mulierem,
ait: *Intellige te nunc pauperi unum panem fuisse su-
ratam, et ideo hanc navem esse mersam.* ^h Paulinus
igitur innumeris nummis et elemosynis peccata sua
redemit, et facultates in terra cum sparsisset, ad cœ-
los migravere; quin etiam in cœlum terras fecit as-
cendere, ut ibi æternam sibi pararet mansionem.
Pro Christo sibi factus est pauper, et ipse fide ditior
quam antea, ⁱ *Exoneratus a cunctis cupiditatibus Ma-
gistrum liber sequitur, per hæc se putans paradisi di-
vitiis locupletari, 16 si videretur nihil de transitoriis
possidere.* ^k *Ipse pauper ex divite factus est, ut tamquam
deoneratus gravi sarcina Deo impensius serviret;* ^l *ut
nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior*

B *scanderet sculam Jacob.* ^m *Præstantissimumque horum
temporum fuit illustris Paulini exemplum, qui summis
opibus abjectis Christum secutus, solus pene his tem-
poribus evangelica præcepta complexset,* ⁿ *aliorum non
utens exemplo qui attentiores ad sacrosanctam reli-
gionem videri erubescabant.* ^o *Beatum fuit seculum
quartum tantæ fidei virtutisque documento: p Paulino
enim majestas divina tribuit, ut quod impossibile dixe-
retur per Evangelium, hic possibiliter adimplere mere-
retur per actum. q Piscatores, vocante Domino, quod
particulæ et retia dimiserunt, omnia se dimisisse, et
Dominum secutos esse etiam commemorando lætati
sunt. Et revera OMNIA CONTEMNIT, qui non solum quan-
tum potuit, sed etiam quantum voluit habere, contem-
nit: Sed in eo quod cupiebatur, oculi Dei testes sunt,
in eo quod habebatur, et hominum. Nescio quo autem
modo, cum superflua et terrena diliguntur, arctius
adepta quam concupita constringunt... Aliud est enim,
nolle incorporare quæ desunt; aliud, jam incorporata
divellere. Illi velut cibi repudiantur, illa velut membra
præciduntur.*

3. Paulinus ^r omnia bona uno eodemque momento
non abdicavit, id enim impossibile erat, cum eam
quam ex his venditis redegerat pecuniam pauperibus
erogaret, et prædia paulatim et cum quadam cautela
eum vendidisse credere par est, ut facilius pauperes
aleret. Ex ejus ^s litteris ex Hispania missis illum jam
partem bonorum in usus pauperum vendidisse constat
antequam ex hac regione migraret et presbyteratu ini-
tiaretur. Inchoasse hoc anno ex eo probabiliter admo-
dum conficitur, quod ^t in epistola quarta anno 394 ex-
eunte data, ut alias videbimus, dicit secundum carnem
sibi eam jam esse etatem qua fuit ille ab apostolis in
porta Speciosa verbi potestate sanatus, id est, qua-
draginta annorum et amplius ^u; in natalibus autem
animæ, illius adhuc sibi esse tempus infantia, quæ
intentatis Christo vulneribus immolata, digno san-
guine Agni victimam præcurrit, et dominicam au-

^a Paulin. carm. 10, v. 316. ^b Ibid. ^c Paulin. ep. 11, n. 13. ^d Ibid. ^e Quasi leg. *timet non vivere.*
^f Ambros. ep. 30. ^g Uran. § 5. ^h Greg. Tur. de gl. Confess. c. 107. ⁱ Fortunat. Vit. Mart. t. VIII, p.
761. ^j Greg. Tur. de Gl. Confess. c. 107. ^k Ambr. ep. 30. ^l Hier. ep. 13. ^m Sulpic. Vit. Mart. c. 21 et
26. ⁿ Ambr. ep. 30. ^o Sulp. Vit. Mart. c. 21 et 26. ^p Greg. Tur. de Gl. Confess. 107. ^q Aug. ep. 31, n.
5. ^r Hieron. 103. ^s Paulin. carm. 10, v. 81 et 328. Epist. 1, n. 7. ^t Ep. 4, n. 3. ^u Actor. iv, 22. *Dicitur
annorum amplius quam quadraginta.*

spicata est passionem; ^a id est bimatam Innocentium: **A** vitis? ^m Alibi miratur quod res magna putaretur, quia de re pereunte salutem mercatus fuisset æternam, et perpetuis caduca mutasset; quod terram vendidisset ut cælum emeret, cum Deus imagine servi dejectus mortem crucis passus ipsum multo carius emisset. *O miseri homines, inquit ⁿ alibi, largiri nos aliquid credimus: negotiamur, et liberales habemur, qui avarissimi esse convincimur; et quidem tanto avariores cupidissimis terræ feneratoribus, quanto amplius est cælestia de terrenis, et beata de miseris egenisque rebus emere, quam terrena terrenis, et labentibus lapsura mercari, et Dominum quam hominem fenerare.* Hoc sibi ad salutem necessarium fuisse dicit.

CAPUT IX.

In bonorum abdicatione Paulini humilitas.

Tam ^d præclara et illustris ab origine virtus gloria **B** Christi erat, Ecclesiæ gaudium et exemplum; at inani gloriæ valde subjecta, quæ omnia ejus merita labefactasset: *Utilius enim, inquit ^o Augustinus, terrena opulentia tenetur humiliter, quam superbe relinquitur.* Tantum opus non **17** suis viribus, sed divina virtute et misericordia fretus arripere ausus fuerat Paulinus; et ille in quo sperabat, potens erat perficere in eo opus perfectionis suæ, et quod fundare jam ac primis machinis erigere dignatus fuerat, suis struere mensuris et consummare fastigio. Humanam gloriam ut ^t inimicum cautissime intuebatur Paulinus, et cuncta agebat sicut discipulus Christi humilis ac mitis corde; et prudenter ac pie intelligebat istam non esse suam, hoc est humanam, sed in semetipso Domini gloriam. Illud enim testimonium ejus virtuti reddit Augustinus. **C** At ipse Paulinus fidus est testis; ejus enim scripta caritatem et humilitatem omnino indicant. Hanc ^s humilitatis pietatem omnia spirant, qua a Deo gemitibus et suspiriis assidue flagitabat ne inferretur in tentationem. Sed in eo præcipue illius elucet humilitas cum de venditis facultatibus sermonem habet. ^h Confitetur hilariter misericordias Domini, et tantummodo gloriatur in laude ejus, quoniam si quid bonum in illo, ab ipso est; et si quid optimum, ab ipsius majestate est. Unde ⁱ illi jam leves fiebant angustię quando laudabatur: nihil enim sibi ipsi conscius erat de proprio bono, ut tamquam agnoscentis pudorem laudator perurgeret; quia non seipsum, sed divinæ bonitatis munera atque opera prædicari cognoscebat. Cum tamen hisce laudibus tentaretur, ^l amicos enixe **D** rogat ut his abstinere, ne peccent de caritate in caritatem, peccatorum illius sarcinam pondere indebitæ laudis accumulantes. *Nam et inimicum cautissime intuebatur, ut ^k Augustini verbis utar, et ad vanitatis obtutum tremebat. Nisi certo statu ^l inquit Paulinus, dirigentes animi momenta libremus, de ipsa humilitate capiemus superbiam; et evanescet species pietatis, si per laudem paupertatis obrepat inflatio. Et quid proderit caruisse divitiis, si remanemus divites*

de re pereunte salutem mercatus fuisset æternam, et perpetuis caduca mutasset; quod terram vendidisset ut cælum emeret, cum Deus imagine servi dejectus mortem crucis passus ipsum multo carius emisset. *O miseri homines, inquit ⁿ alibi, largiri nos aliquid credimus: negotiamur, et liberales habemur, qui avarissimi esse convincimur; et quidem tanto avariores cupidissimis terræ feneratoribus, quanto amplius est cælestia de terrenis, et beata de miseris egenisque rebus emere, quam terrena terrenis, et labentibus lapsura mercari, et Dominum quam hominem fenerare.* Hoc sibi ad salutem necessarium fuisse dicit.

2. In publicis ^o inscriptionibus in exemplum reis et peccatoribus se supponit, qui fuisis nunimis crimina sua redimerent, dum ^p alii perfectum eum dicerent, cum ad ^q ingressum et januam solummodo se pervenisse, non ad metam, existimaret. *Temporalium, inquit, ^r quæ in hoc seculo habentur bonorum relicto sive distractio, non decursus stadii, sed ingressus; nec ut meta, sed janua est. Non enim athleta tum vincit cum exiit, qui ideo nudatur ut incipiat dimicare, cum legitime certaverit coronandus. Et nator amnem interpositum superaturus exiit; nec latamen hoc tantum apparatu quod se dispoliaverit transnabit, nisi totius corporis nisu, et omnium scita mobilitate membrorum, propulsu pedum, et remigio brachiorum, et lateris illapsu torrentis impetum scindat, et laborem natationis exhauriat.* Eodem sensu ^s persequitur, allegorice exponens luctationem **18** Jacob de nocte cum angelo, torrente antea transmissa, et præmissis curarum suarum oneribus. Ad Augustinum scribens assimilat se homini, qui vestimentis onerantibus se exiit ut fluvium trajiciat. *Idcirco, inquit ^t, ego levare me sarcinis, et vestimentis onerantibus exuere curavi, ut undosum hoc quod inter nos et Deum peccatis interlatrantibus separat, præsentis vitæ salum omni amictu carnis et cura diei sequentis, jubente et adjuvante Christo, expeditus enatem.* Alias præterea ejusdem generis subdit similitudines. *Hæc est illa, inquit ^u, profligatis emenda patrimoniis margarita, sed non statim emittitur cum ejus pretium præparatur, quia plurimæ interveniunt huic commercio difficultates, aut enim mare interjacet, aut prædo intercipit, aut cupidior prævenit, aut præfertur opulentior. Ideo ne existimes jam et comparasse nos gemmam, quia vides pretium præparasse, neque ædificasse jam domum, cui ædificandæ locum fecimus, cum visibiles divitias, supellectiles, pecuniam, patrimonia velut sordidos aggeres et importunum rudus egessimus, ut in corde purgato, quasi in terra viva, firmiter stabilioris ædificii fundamenta jaceremus.* Vendendo igitur omnia et erogando pauperibus se solummodo primam præcepti evangelici partem adimplevisse putabat; et cum magnæ molis superesse verbum cerneret, *Veni, et sequere*

^a Sacch. Vit. Paulin. p. 664. ^b Paulin. ep. 3, n. 5. ^c Ep. 4, n. 3. ^d August. ep. 31, n. 6. ^e Ibid. ^f Ibid. ^g Aug. ep. 186, n. 41. ^h Paulin. ep. 40, n. 10. ⁱ Ibid. ^j Ep. 24, n. 1. ^k Aug. ep. 31, n. 6. ^l Paulin. ep. 40, n. 11. ^m Carm. 24, v. 301. ⁿ Ep. 32, n. 19. ^o Ep. 32, n. 3 et 4. ^p Ep. 24, n. 2 et 3. ^q Ibid., n. 7. ^r Ibid. ^s Ibid., n. 8. ^t Ep. 4, n. 4. ^u Ep. 21, n. 20.

me (Matth. xix, 21), istam altiore difficultatem attendens, verebatur ne secundam non posset perficere. Cum videas, inquit ^a ad eundem Severum suum scribens, quantæ molis verbum supersit, cum ipse Dominus majestatis adjiciat : Et veni, sequere me (Ibid.) : Istam potius difficultatem considera, et dilutato corde metire, tunc intelliges majores tibi causas pro nobis superesse sollicitudinis, quam esse gratulationis. Facile enim nobis bona vel onera apposita palium remittentibus exciderunt : et quæ nobiscum non intuleramus in hunc mundum, nec poteramus efferre nobiscum, quasi mutuata reddidimus, nec ut cutem a carne distraximus, sed ut vestem a corpore deposuimus.

3. Solerti humilitate exponit se nondum omnia vendidisse. Non enim pecuniam tantum, inquit ^b, et fundos, et extraneas facultates, sed etiam animi nostri internas opes, quæ vere nostra substantia est, possidemus : hanc vendere, hoc est alienare a nobis, tanto major victoria, quanto altior difficultus est ingenta quam apposita separare, et intus infixa divellere, quam affixa extrinsecus rejicere. Et alibi ^c, Nunc opus est ut quæ vere nostra sunt dependamus Deo, hoc est cor et animam et corpora nostra exhibentes in hostiam vivam, ut scriptum est (Rom. xii, 1), Domino, nosque ipsos ædificantes ei in templum sanctum. Orate solliciti, inquit alibi ^d ut tanto ore vel munere Dei dignum Deo cor accipiamus et qui accepimus contemptum patrimonii, accipiamus etiam nostri contemptum. Sed et supra satis ex Hieronymo demonstravimus ^e hunc ferventissimæ fidelium virum non solum divitias, sed et seipsum Domino obtulisse; qui contra diaboli tergiversationem nequam pellem pro pelle; sed carnes, cor et ossa, animam suam et membra omnia Deo consecravit. Etiam alibi docet ^f Paulinus : Viam vitæ nobis (Dominus) perfectionemque virtutis non in vendendis tantum prædiis et pretiis erogandis, sed in sui sectatione proposuit, et quia dixerat : Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham (Johan. xii, 32), ideo dicit : Veni, sequere me (Matth. xix, 21). Beatus qui tam proximo intervallo sequitur ut dicat : Adhæsit anima mea post te (Psal. lxxii, 9). Quod illa tantum caritas dicere potest, quæ finis præcepti et plenitudo legis est (Rom. xiii, 10); id est de corde puro et bona conscientia, et fide non ficta (I Tim. i, 5) se ita inserit et affigit Deo, ut nihil extra Deum amans dicat : Et ego semper tecum (Psal. lxxii, 23). **19** Quare totus labor et plenum opus nobis in observantia et in exspoliatione cordis nostri est, cujus tenebras, vel abstrusas in eo inimici latebras videre non possumus, nisi defæcato ab externarum rerum curis animo et intus ad æmetipsum converso. Ædificaturus nos (Deus) eo itinere quo post se vocat, isto opere præparat quo, venditiis rebus, absolvi prius suadet : quarum cura vel amor, quoniam mentis ipsius perstringit aciem, et animam ab interioribus suis abductam ad exteriora sollicitat, dicit etiam nobis per Prophetam : Vacate et vi-

A dele quoniam ego sum Dominus (Psal. xlv, 11). Nonne et hic videtur dicere : Non potestis duobus dominis servire (Matth. vi, 24)? Non enim otium suadet hoc verbo, qui instanter orare et vigilare nos monet ne intremus in tentationem (Matth. xxvi, 41); sed vacare a seculo ut occupemur sibi, vacare ab his negotiis quibus implicati otiamur Deo. Itaque novitatem vitæ in nobis ædificantes necesse est, ut vetustatem destruamus (Rom. vi, 6); et quia nullum tenebris cum lumine et mammonæ cum Christo potest esse commercium (II Cor. vi, 15), oportet ut novis vetera mutemus; et occupationis pariter ac vacationis genere converso, implicemur, quibus vacavimus, et vicissim vacemus, quibus fuimus implicati : moriamur quibus vivimus, et vivamus vicissim his operibus ac studiis quibus mortui fuimus : cum vivi, essemus mortui, et mortificantia gerentes, in mortuis viveremus.

4. Tam humiliter de se sentiens Paulinus, in nihilo se aliis præponebat qui sua reservassent bona; et cogitabat enim divisiones esse gratiarum et mensuras donationum, quas ut in corporis sui membris unus atque idem dispensator operatur Dominus, diversa in suo corpore distinguens placitis membra muneribus; sed et corpus unum ex diversitate membrorum struens, ut hinc quoque gratia sacri corporis augeatur, si multiplex virtus in una compage numeretur. Sulpicius Severus, quem cum Paulino junctissima prioris vitæ amicitia signaverat, eodem quo Paulinus tempore se Deo dicavit; sed prædia sua conferens Ecclesiæ, jus utendi fruendique sibi reservavit. Omnem ingenii sui solertiam et industriam adhibens Paulinus ei palmam adscribit, dicens ^h fortius esse manentibus quam alienatis rebus carere; et spernere quod habetur, quam non habere quod sit spernendum; itaque nullam in se esse perfectionem quæ laudetur, sed infirmitatem quæ excusatione tegatur. In laudibus sibi a Severo datis, variis modis etiam seipsum despicit. Nisi forte, inquit ⁱ, id quoque altiore pietatis consilio facias, ut dum aliena nobis bona verbis indulges, stimulum pudoris suggeras, ut legentes quod esse debemus, boni esse discamus, nitamurque nos juxta sermonem tuum promere; et forsitan possimus effici quod non sumus, dum erubescimus non esse quod dicimur. Interim tamen dum conscientia non agnoscit fidem sermonis tui, blandimentum aspernatur verecundia. Extra culpam non essent plerique, qui tantæ perfectionis institutum arriperent; si enim fortissima fides non vigeat, accedat autem quoddam incommodum, plurimi animis solent cadere, et erogatorum bonorum desiderio teneri. Sed in amore paupertatis et divitiarum contemptu semper parem, generosum et constantem se præbuit Paulinus. Cum Severus, quem jamdiu ad se invitabat Notæ degens, ad eum scripsisset se credere ita eum futurum esse brevi pauperem, ut ulterius non auderet illum invitare : Paulinus respondet : hæc comitatis jocum

^a Ep. 24, n. 5. ^b Ep. 40, n. 11. ^c Ep. 24, n. 6. ^d Ep. 40, n. 11. ^e Hieron. ep. 34. ^f Paulin. ep. 21, n. 9, 11 et 12. ^g Paulin. ep. 24, n. 2. ^h Ibid., n. 4. ⁱ Ibid., n. 1. ^j Epist. 41, n. 15.

esse; et fatetur nihil se præoptare tantæ libertatis A ut sciat quantum ibi diligatur et desideretur. In se- bono, cum tam intima circumcisio plena esset per- fectio. *Nihil habemus* 20 inquit ^a, nisi Christum; et vide si nihil habeamus, qui omnia habentem habemus... et propter quem si nihil habeamus, in ipso omnia pos- sidemus (II Cor. vi, 10). Nunc in ista spinarum et laborum humo, ne in hortuli quidem glebula nos terræ limus tenet: sed utinam ita nullus a peccato nobis pul- vis hæreret! In Dominum ipsum committis ^b, si putas tum demum defuturam nobis vitæ mortalis alimonium, cum nobis cæperit Deus esse possessio (Psal. xv, 5).

CAPUT X.

De Paulini conversione et paupertate SS. Ecclesiæ Pa- trum Elogia.

1. Toto ^a laudatum orbe Paulinum celebravit fac- tum tam illustre et gloriosum. Præstantissimi qui- que Ecclesiæ viri qui tunc vivebant illud mirati sunt pene universi, et multis laudibus celebrarunt. Quod ubi cognovit ^d Ambrosius, Sabinum Placentiæ epis- copum gaudii sui participem esse voluit, quem plu- rimi facturum tantum miraculum profecto sciebat. Conjugem a viri proposito non discedere testatur, et præcipue in eo versatur, ut generis splendore adeo nobilis viri animum et virtutem commendet, qui co- ram hominibus Christum tam constanter confitere- tur, et sanctæ religionis ac severioris disciplinæ cul- tum aperte profiteretur. Hujusce egregii facinoris magnitudinem et meritum mirum in modum extollit Augustinus ^e quod *Christi gloriam* appellat, et cari- tatem mirabili gaudio eum verba Domini adimplem- tem conspiciere dicit. *Gaudent*, inquit ^f, *insutigabi- liter et ineffabiliter fratres tam uberibus et tam excel- lentibus donis Dei, bonis tuis.* ^g *Fratres non solum qui nobiscum habitant, et qui ubilibet habitantes Deo pari- ter servant; sed prope omnes qui nos in Christo liben- ter noverunt, salutant, venerantur, desiderant, germa- nitatem, beatitudinem, humanitatem tuam.* ^h *Laudatur et benedicitur Deus, cujus gratia tu talis es. Ibi exci- tatur Christus, ut ventos et maria tibi placare dignetur tententi ad stabilitatem suam. Videtur a legendibus ibi conjux non dux ad mollitiem viri suo sed ad for- titudinem redux in ossa viri sui... Ibi cedri Libani ad terram depositæ, et in arcæ fabricam compagine cari- tatis erectæ, mundi hujus fluctus imputribiliter secant. Ibi gloria ut acquiratur, contemnitur: et mundus ut obtineatur, relinquitur. Ibi parvuli, sive etiam gran- diusculi filii Babylonis eliduntur ad petram, vitia sci- licet confusionis superbiæque secularis.*

2. At ardens Augustini in Paulinum amor, quem in ⁱ prima sua ad eum anno 395 data epistola videre est, nullum potest incrementum recipere, et sibi carissimos extunc ei commendavit, sperans eum et sermonibus et precibus salutem illorum operaturum; illum rogat et flagitat ut in Africam venire dignetur,

ut sciat quantum ibi diligatur et desideretur. In se- cunda epistola eum ad se invitans obtestatur atque obsecrat in hunc modum: *Non impudenter ego rogo vos, et postulo, et flagito ut in Africam, majore talium hominum siti quam siccitatis nobilitate,* 21 *laboran- tem venire dignemini. Scit Deus quia non solum propter desiderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel undecumque, fama prædicante didicerunt; sed etiam propter ceteros qui partim non audiunt, partim audita non credunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris etiam corpora- liter adesse cupimus.* Tum ad Licentium suum scri- bens ^k ait: *Vade in Campaniam, discite Paulinum egre- gium et sanctum Dei servum, quam grandem fatum seculi hujus tanto generosiore, quanto humiliore cer- vice incunctanter excusserit, ut eam subderet Christi jugo.* Et alibi commemorans ^l quam secure gauderet Paulinus quando Nolam Gothi vastaverunt, nihil ha- bens quod amitteret, eum vocat, *ex opulentissimo divite, voluntate pauperrimum, et copiosissime sanctum.* ^m Hanc honorum abdicationem miris et debitis laudibus extulit Hieronymus, et adhibuit plena præden- tiæ consilia quibus caritatem illius moderaretur: jam quædam commemoravimus, de alio suo loco sermo- nem faciemus. ⁿ Juliano nobilissimo viro SS. Paulini et Pammachii exempla proponit, et cum dixisset illos exemplo et eloquio, id est opere et sermone, posse ad majora eum perducere, addit: *Nobilis es? et illi, sed in Christo nobiliores; Dives et honoratus? et illi: immo ex divitibus et honoratis pauperes et in- gloriæ, et idcirco ditiores et magis inclyti, quia pro Christo pauperes et inhonorati.*

3. Hisce tribus Ecclesiæ Latinæ doctoribus sub- jungendus est mirificæ sanctitatis Turonensis antistes ^o Martinus, qui beatum existimabat seculum cui tale fidei et virtutis exemplum contigisset, illique videba- tur Paulinus, summis opibus abjectis, Christum secu- tus, solus pene his temporibus evangelica præcepta complevisse. Eos qui se adirent, et præcipue Seve- rum, autoritate atque admiratione Paulini semper lacescebat, illum sequendum, illum clamabat imitan- dum; ejusque exemplum ingerens, dicebat mundi hujus illecebras et seculi onera relinquenda, ut Jesum liberi expeditique sequerentur. Cum Nolam se rece- pisset ^p opus Dei in eo Campania tota venerata est. Inter Hieronymi opera exstat epistola, quæ ipsi me- rito abjudicatur. Et quidem ea scripta est dum Pau- linus illiusque uxor adhuc vitam agerent: hanc ^q Gen- nadius adscribit Eutropio presbytero quem in ordine Catalogi Paulino subjungit. ^r Autem ille cum dixisset duplex sepulcrum quod sibi providit Abraham, non solum præfigurasse sepulcrum in quo corpora mor- tuorum hominum sepelirentur, sed etiam signasse quietem quam sibi fide sua et opum contemptu com-

^a Epist. 11, n. 14. ^b Il est, peccas. ^c Sulpic. dialog. 3, c. 20. ^d Ambros. ep. 30. ^e August. ep. 31, n. 6. ^f August. ep. 27, n. 2. ^g Ibid., n. 6. ^h Ibid., n. 2. ⁱ Aug. ep. 27. ^j Aug. ep. 31, n. 4 et 5. ^k Aug. ep. 26, n. 5. ^l Aug. lib. de Civit. Dei, c. 10. ^m Hieron. ep. 13. ⁿ Hieron. ep. 34. ^o Sulpic. Vit. Mart. c. 26. ^p Paulin. ep. 5, n. 13. ^q Gennad. Catal. 49. ^r Inter. ep. Hier. tom. IX, ep. 3 ad Geruntii filias.

paravisse, addit: *ⁱ* *Istud sibi sepulcrum et Paulinus A noster nuper ipse divitiis cum sua matrefamilias comparavit, qui conversationi seculi morientes a mundialibus operibus jam quiescunt, dicente Apostolo: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Col. iii, 3)... Hoc est illud duplex sepulcrum exterioris hominis et interioris, quies una.... Hoc sepulcrum sibi duplex patresfamilias isti providerunt, qui senatum, honores, divitias relinquendo, mortui videbantur.... Ecce unum sepulcrum in quo conversatio veteris hominis cum crepundiis suæ nobilitatis absconditur. Sanctus Eucherius ^b de quibusdam illustribus viris sermonem habens, qui contemptis opibus et dignitatibus omnia pro Christo reliquissent, ait: *Paulinus quoque, peculiare et beatum Galliæ nostræ ornamentum, ingenti quondam divitiarum censu; uberrimo eloquentiæ fonte ita in sententiam nostram propositumque migravit, ut etiam cunctas admodum mundi 22 partes eloquio operibusque respererit.* Idatius in Chronico ad Annum 423 ait ^c: *Paulinus nobilissimus et eloquentissimus, dudum conversione in Deum nobilitior factus.* Tyro Prosper de eodem Paulino testatur in hæc verba: ^d *Admirabili exemplo venditis omnibus, cum esset dominus innumerabilium prædiorum, religionem expeditus elegit.**

CAPUT XI.

Proceres et seculares viri Paulinum imprudentem dicunt. Ille reposita sibi ludibria constanter et fortiter sustinet.

1. At si ex una parte præstantissimis Ecclesiæ viris erat admirationi et gaudio Paulini conversio, ex altera C proceribus et secularibus viris intoleranda videbatur. Hæc ubi audierint proceres viri, aiebat Ambrosius, ^e *quæ loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præditum eloquentia migrasse a senatu; interceptam familiæ nobilis successionem: ferri hoc non posse.* Paulinus dicit ^f in se congruisse illud Scripturæ: *Inimici hominis domestici ejus (Matth. x, 36).* Omnes enim divites, ^g fratres, amici, proximi, liberti, et servi, ab eo defecerunt et debita officia denegarunt; multorum quoque, cum ^h nobilitas illi dulcissima et junctissima intercesserat necessitudo, per hoc Paulini propositum facta est divisio, et itinere mutato ab eo dissoluti sunt. Ex eo plane intellexit quam facile carnis et sanguinis vincula rumperentur. Ubi enim, inquit, ⁱ *nunc mihi consanguinea germanitas? ubi amicitia vetus? ubi pristina contubernia? Evanui coram illis omnibus, exler fratribus meis et peregrinus filii matris meæ. Amici mei et proximi quondam mei nunc a longe steterunt (Psal. lxxviii, 9; et xxxvii, 12, secundum Psalter. Rom.), et sicut fluvius decurrens, et ut fluctus pertransiens sic transeunt me, et in me forsitan confunduntur, et erubescunt, ut scriptum est, venire ad me. Frater ^j illius negligens erat. Viri seculares eum non modo despiciebant et deserebant; sed ^k propheta-*

na, ut ita dicam, vel stulta verba circumlatrabant. Pietatem stultitiam putabant. In operibus servi opus Dei lacessebant, quia cum in suis actibus spernebant; erant enim infideles, aut ex iis qui Christum nomine confitentes actu negabant.

2. Cum in solitudine Paulinus degeret minus hisce contradictionibus erat obnoxius. At Sulpicius Severus, qui in conversione eum secutus licet inferiori gradu, ^l de patria non migraverat, laborabat ^m multum ut pro suo ac Paulini facto rationem redderet. De his conqueritur in epistola ad Paulinum data, qui ei respondens ex sacris Litteris ostendit ⁿ quam grave sit eorum crimen, et insuper addit: *Obstrue frater et sepi aures tuas spinis (Eccli. xxviii, 28) ad verba eorum quæ sunt spinæ et sagittæ zabuli, qui in eorum præcordiis latens insidiatur in occulto ut rapiat pauperem Christi.... ^o Tu autem homo Dei fuge ab istis (I Tim. vi, 11); neque ut sapientioribus rationem reddere labores, cum scias penes te principium esse sapientiæ qui times Dominum (Psal. c, 10). Si stultum putant esse quod gerimus, gratulare conscius tibi quia opus Dei et præceptum Christi geris; et reminiscere quoniam stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientia (I Cor. i, 27), et quoniam quod stultum est Dei, sapientius 23 est hominibus. Talibus autem velle purgari, idem est quod posse Christum ipsum negare, qui erubescens nomen suum coram hoc mundo, erubescet invicem coram Patre confiteri suos (Matth. x, 35). Tu igitur qui laboras, ut scribis, rationem pro meo ac tuo facto reddere, quid facies si non persuaseris hominibus, non ad ædificationem suam, sed ad destructionem tuam tecum de opere Dei disputantibus? Jam erubescas jamque pallebis ut causæ peioris assertor, et motus gradu titubabis in via Domini, et de cælo in terram relaberis si quæ ædificasti destruis. Multum interest quinam isti sint quibus ^p ratio reddenda sit. Si discendi studio venit et ignorantiam confitetur, sparge in eum semen fidei et præceptum pande divinum. Si capit verbum, lucratus es Ecclesiæ fratrem, et ovem Christo. Si vero non erit purum boni seminis germen, et a nocturno patrisfamilias celestis inimico zizania interserente frumentis (Matth. xiii, 25), nocens gramen.... suis interim crescit incendiis; refuge et repelle colloquio tuo atque conspectu, ut si tua fide sanari non potest, te sua infidelitate non vulneret; ^q Sit licet frater et amicus junctor tibi dextera tua, et carior lumine.... Nec metuenda est offensio talium, quæ quidem et optanda nobis est, quoniam de eorum opprobriis nascitur illa merces, quam copiosam Deus promisit in cælis (Matth. v, 12)... Quo nobis gratiam mundi, quæ est odium Christi? ^r Displacemus ergo his, et gratulemur iisdem nos displicere, quibus et Deus displicet... ^s Fruantur interim voluptatibus, dignitatibus, opibus suis, si tamen eorum sunt quas istic habere malunt ubi esse desinimus, quam illic ubi esse persistimus. Sibi habeant sapientiam, sibi felici-*

^a Ep. 3 ad Geruntii filias. ^b Idat. Chron. an. 423. ^c Tyro Prosper. ^d Ambros. ep. 30. ^e Paulin. ep. 5, n. 21. ^f Paulin. ep. 11, n. 3 et 4. ^g Ibid., n. 5. ^h Ibid., n. 3. ⁱ Paulin. ep. 11, n. 4. ^j Ep. 1, n. 2 et 3, 6. ^k Ibid., n. 6 et 7. ^l Ibid., n. 10. ^m Ibid., n. 4 et 6. ⁿ Ibid., n. 2. ^o Ibid., n. 3. ^p Melius edit. Sch., iste sit cui. ^q Ibid., n. 5. ^r Ibid., n. 6. ^s Ibid., n. 7.

citatem suam, nobis inopiam nostram, ut putant, et stultitiam nostram relinquunt. Sint prudentiores, dum non sint filii lucis. Sint in hac sua generatione sapientes, dum in illa regeneratione nostra inveniantur excordes. Sint nunc beati vel magis fortunati, per omnia prospera, blandiente seculo, defluentes, mollibus vestiuntur, in domibus regum sint, dum in laboribus hominum non sint et cum hominibus non flagellantur. Sint divites seculo, quia sunt egentes Dei.... ^a Utinam, mi frater, digni habeamur qui maledicamur, et nolemur, et conteramur, atque etiam interficiamur in nomine Jesu Christi, dum non ipse occidatur Christus in nobis. Tum demum super aspidem et basiliscum ambularemus, et conculcaremus caput draconis antiqui (Psal. xc, 13). Sed adhuc amico, quod pejus est, seculo soltimur, et in Christo deliciamur, laudari tantum in nomine ipsius amantes; contristari et tribulari, quod est utilius, recusantes. Memento granum sinapis, de quo semine sumus, si conteratur, accendi magis, et tum demum in vim suam excitari. Quamobrem debemus quasi naturæ nostræ in hoc respondere, ut adversis sermonibus contriti inardescamus ad fidem; et eos ipsos qui nos ut minimos hominum, scilicet quasi granum sinapis, quod minimum est seminum, frangere conantur, uramus. Si vero ii qui deforis sunt rationem a te sancti operis inquirunt, et venenatas de corde viperino linguas in cor tuum vibrant; noli dare sanctum canibus, et margaritas tuas non projicias ante porcos (Matth. vii, 6). Et in altera ^b ad eundem Severum epistola: *Mundus nos non amat, sed amat Christus: homo negligit, sed Deus diligit. Inimici hominis domestici ejus, sed rursus amici hominis domestici Dei.* Quod hic Severo scribit, id ipsum repetit scribens ad Aprum, qui in eadem persecutione positus omnia fortiter tolerabat. *Jam hanc gratiam, inquit ^c, mereris a Domino ut te oderint omnes: quod non feret nisi verus imitator Christi esse cœpisses: non enim odisset hic mundus nisi quod jam a se alienum et sibi videret adversum. Gaude et exsulta: jam in rudimentis tuis virtus perfectionis operatur. Perspicuum est quam fortiter credideris in Christo, cui jam donatum est pro Christo pati.... O beata injuria displicere cum ^d Christo! nobis magis timendus est amor talium quibus sine Christo placetur.... ^e Vide ab initio unde ceciderimus, et intelliges quod divinæ sapientiæ pietatisque consilio reformemur ad vitam: in Adam quippe superbia ruimus, atque ideo humiliamur in Christo, ut peccatum sceleris antiqui contrariæ virtutis obsequio diluamus; et qui superbiendo offendimus, serviendo placemus. ^f Exsultemus itaque et gloriemur in ipso, qui nos et pugnam et victoriam suam fecit.... Nos igitur taceamus istis loquentes ad Dominum silentio humilitatis, et voce patientiæ: et nunc ipse qui invictus est pugnabit pro nobis, et vincet in nobis.... ^g Inconfusibilem operatorem, sicut hilarem*

A datorem, diligit Deus, proude stabiles in fide veritatis et operatione justitiæ, talium vel odia vel convitia vivendo, melius quam loquendo, arguimus.

CAPUT XII

Paulinum tanquam leviter immutatum incusat Ausonius, et exostulat cum eo de intermissione litterarum. Amorem et reverentiam ei contestatur Paulinus.

1. Cum in solitudine degeret Paulinus, seculi amicorum contradictionibus minus patebat; attamen in eum carmine scriptis epistolis oblatravit Ausonius, quem ut patrem Paulinus venerabatur: qui Ausonius ^h licet Christianus, erat carnalis adhuc homo, nesciens quæ sunt spiritus. Crebris antea ⁱ litteris se invicem salutabant Ausonius et Paulinus; at post Hispanicum secessum nihil scribens Paulinus noster, aut cum litteræ non redderentur, et jam ^j fama increbresceret eum abdicare seculum et patrimonia vendere constanter statuisset, et falso ex rumore crederetur ^k vastas quasdam inhabitare solitudines ab hominum societate remotissimas, ad eum grandem fecit epistolam ^l, in qua suam queritur labefactari amicitiam ac dissolvi, et eum dicit impium. Tum illum obtestatur atque obsecrat ut illius criminis non fiat conscius, et queritur quod in Hispania tam remotus ageret. Quietem et delicias villæ suæ apud Santones describit in Novero, qui ^m Novalarius pagus esse creditur, Gallicæ *Nouliers*, prope S. Johannem de Angeriaco. Inter hujusce villæ comoda ecclesiæ viciniam enuntiat, sed his omnibus amicum suum præferre se asserit, quem votis precibusque vocat. Isthæc epistola ⁿ quartum jam annum in secessu Hispanico agenti Paulino reddita fuit: itaque cum nihil rescriberet Paulinus, aliam item ad eum misit epistolam ^o Ausonius in qua de illius silentio conquestus, iterum proditæ crimen amicitiae objectat, variosque ostendit scribendi modos quibus uti posset si prodi timeret; at rogat ut ipsius ^p *Tanaquil* illud nesciat, sic enim Paulini uxorem malo nomine vocabat. Nescio an ad Therasiam respexerit Ausonius, an ad Eugenii turbas qui Hispaniam, ut credimus, nondum subjugaverat, cum Paulinum metuere dixit ne interciperentur litteræ. Tertiam ^q item scripsit epistolam quæ intercidit: in hac, ut puto, conquerebatur Ausonius quod jam triennio a patria abesset Paulinus, et ad musas reditum precabatur. Quartam ^r **25** ^s insuper addidit, in qua pergit queri de fastu quo Paulinus rescribere dedignaretur: tum demum subjungit Hispaniæ pagos, ninguida Pyrenæi loca et Vasconum saltus mores Paulini dulcissimos vertisse: eumque mentis inopem, cœtus hominum vitantem, et atræ bilis morbo laborantem dicit, ac tandem Musas precatur ut Paulinum ad poesin revocent.

ANNO CHRISTI 393.

2. Ignoramus an alias ad S. Paulinum epistolas

^a Paulin. ep. 1, n. 8. ^b Ep. 11, n. 4. ^c Ep. 8, n. 2. ^d Ibid., n. 3. ^e Ibid., n. 4. ^f Ibid., n. 5. ^g Baron. an. 394, § 85. ^h Auson. ep. 24. ⁱ Auson. ep. 25. ^j Auson. ep. 25. ^k Auson. ep. 23. ^l Vinet. Not. ad Auson. p. 485. ^m Paulin. carm. 10, v. 1. ⁿ Auson. ep. 24. ^o Ibid., v. 31. ^p Vid. Auson. ep. 25, v. 1, et Not. p. 568. ^q Auson. ep. 25.

scripserit Ausonius, ut a strictioris vitæ instituto A eum revocaret: at quæ diversis annis carmina, seu potius incantamenta, fuerunt missa, fecit Deus ut sero admodum redderentur, a quarto scilicet anno ex quo nihil ab eo litterarum acceperat Paulinus, ut sane validior factus latitantis diaboli insidiis et tentationibus obsisteret. Tandem b quadriennio post tres simul recepit epistolas, earum nempe cujus initium est, c *Proxima quæ nostræ*, ut infra patebit, eam quoque quæ sic inchoatur, d *Quarta tibi hæc*, cum altera quæ intercudit. Hisce tribus epistolis etiam metrica epistola e respondit Paulinus, cujus initium elegia, est veluti quædam præfatio, quam sequuntur versus iambici trimetri et dimetri, in quibus ei reddit rationes cur musis renuntiaverit, et bona abdicarit. Tum ostendit quam gratia Christi totum immutans hominem ipsum sibi penitus vendicasset. Fatetur se Ausonio omnia debere, et protestatur se semper eum coluisse, colere, culturumque etiam pietate mansura post mortem: tandemque alias Ausonii querelas his confutat versibus f:

Hic f vacantem, vel studentem, et deditum,
In hoc reponentem omnis,
Ne quæso segnem, neve perversum putes...
Sed cur remotus tandiu degam arguis,
Ploque motu irasceris:
Conducit istud, aut necesse est, aut placet:
Veniale quicquid horum erit.
Ignoſce amanti, si geram quod expedit
Gratare, si vivam ut libet h.

CAPUT XIII.

Ausonii querelas fortiter refutat Paulinus

1. Versus iambicos sequebantur i hexametri C in quibus aspera Ausonii dicta fortiter refutat heroico i scilicet carmine, *Defore me patriis*, quo quartæ respondet Ausonii epistolæ, k *Quarta tibi hæc*, et tertiæ quæ excidit in qua Ausonius Paulinum jam l triennio absentem querebatur, nec non secundæ m *Proxima quæ nostræ*, in qua Therasiam Ausonius *Tanaquilam* vocabat. Cumque Paulinus n dicat Ausonium Hispaniæ oppidula nominare, tacitis urbium nominibus Cæsariæ Augustæ, Tarraconis et Barcinonis, quæ cum habeantur in epistola Ausonii o prima, hanc nondum Paulinus tunc recepisse inde manifestum est. Postquam igitur p primo conquestus est Paulinus quod Ausonius non Christum vitæ nostræ autorem, sed Musas deprecatus fuerat ut Paulinum ad poesin revocarent, ait conversionem suam D esse vere mutationem Excelsi quam solus Deus operari poterat: et si quid in alumno 26 est quod Christus amet, lætari et ipsum oportere, ad quem ut ad magistrum pars laudis et præmii pertineret, ne maxima perdat præmia, detestando bona suis orta fontibus: se non incolere solitaria loca sanctis anachoretis usitata quorum virtuti minime accedebat, nec Bellerophonteo vitio laborare, neque uxorem

a Paulin. carm. 10. b Ibid. c Auson. ep. 24. d Auson. ep. 25. e Paulin. carm. 10. f Ibid., v. 81. g Deo. h Ibid., v. 97. i Paulin. carm. 10, v. 14. j Ibid., v. 103. k Auson. ep. 25. l Paulin. carm. 10, v. 103. m Auson. ep. 24. n Paulin. carm. 10, v. 222 et seq. o Auson. ep. 25. p Paulin. carm. 10. q Ibid., v. 185. r Ibid., v. 232. s Cap. 14 et 15. t Paulin. c. 10, v. 201. u Paulin. carm. 10, v. 260. v Ibid., v. 190. w Ibid., v. 293. x Ibid., v. 285. y Ibid., v. 350. aa Paulin. carm. 11. bb Auson. ep. 23. cc Cap. 9. n. 4. dd Paulin. eo. 11, n. 6. ee Ibid. n. 6. ff Ibid., n. 5 et 6.

Therasiam esse Tanaquilam, ut exprobraverat Ausonius, sed Lucretiam. Hinc dicit Paulinus a:

Utinam justus me carpere livor
Incipiat, Christi sub nomine probra placebunt.
Non patitur tenerum mens Numine firma pudorem
Et laus hic contempta reddi: nilii iudice Christo.

Tunc locum r gratissimum non longe a mari incolebat Paulinus, et Barcinonem, ut videtur, ubi hoc et insequenti anno mansisse alias s demonstrabitur. Sed et si ninguidos Pyrenæos montes, et vastissimos (tunc in Hispania) Vasconum saltus habitasset, l barbaricos non induisset mores. Hos sibi jocos non placere, eosdemque sibi licitos fuisse scribit ad Ausonium:

Multa jocos pateant; liceat quoque ludere fœcis.
Sed lingua mulcente gravem interlidere dentem,
Ludere blanditiis urentibus, et male dulces
Fermentare jocos satiras mordacis acetis,
Sæpe poetarum, nunquam decet esse parentum u.

Uxoris v honorem defendit, et tandem conversionis suæ causas Ausonio exponit, dicens x se seculum fugere et bona abdicare velle, ut Christo judici securus possit occurrere. Quod si quis mentis errorem esse judicet sic juxta Christi leges vivere:

Juvat hoc, nec pœnitet hujus
Erroris: stultus diversa sequentibus esse
Nil moror, æterno mea dum sententia Regi
Sit sapiens y.

Denique præclaram Christi confessionem ita claudit, et quasi trabali clavo figit:

Si placet hoc, grate tui sp̄e divite amici;
Si contra est, Christo tantum me linque probari z.

2. Ausonio insuper respondit alio carmine aa *Continuata meæ*, in quo non jam suscepti instituti reddit rationes; sed protestatur se semper eum omnibus officiis excoluisse, colere, culturumque etiam pietate mansura post mortem, easdem in animis a corpore separatis affectiones mansuras existimans. Illud poema bb primæ Ausonii epistolæ respondet, et cuius alteri in qua idem Ausonius Therasiam marito imperitare incusabat: aliquando post tres alias, duâs hæc simul litteras forsitan recepit Paulinus.

CAPUT XIV.

Junctissima Paulini cum Severo necessitudo.

1. Jam supra cc observavimus junctissimam Paulinum inter et Severum in seculo intercessisse amicitiam, quam postea neuter unquam dissolvit, quia dd ambo par t r ad Deum conversi, in Christo semper cohæserunt, pariter in caritatem ejus animati uno et tenore propositi et tempore conversionis; ita ut, cum Sulpicius Severus qui cum gaudio majorem in Paulino gratiæ copiam recognoscebat, ad Paulinum scripsisset ee ex duobus qui fuerant in agro unum assumptum, relictum alterum, Paulinus sic respondeat: *Cur in nos onerose, et de te falso loqueris. ff Erasmus,*

quidem, et singillatim **27** duo, cum in nobis caro rebellis a spiritu dissideret . . . Duo fuimus, sed quando cum illis fratribus combinabamus; quorum a nobis per hoc propositum facta divisio est . . . Nunc vero proptio Christo, qui fecit utrumque unum, et duo unum sumus, quia unus spiritus in duobus . . . Quo impensiores debemus bono Domino gratias, quod respicere dignatus in humilitatem nostram, cum pariter in agro invenisset, pariter ut geminos ab utero carnis extraxit, et pariter assumpsit. Duo enim fuimus in agro, sed omnipotentia Dei, ausim dicere, ita de nobis unus assumptus est, quod neuter est relictus . . . Non simus ingrati Deo qui non unum ex nobis, sed unum assumpsit in nobis.

2. Hæc amicitiae ^a necessitudo omnibus vere Christianis communis est, sed in Paulino et Severo specialis erat et peculiaris. Multi spirituales viri, et sancti non pauci, ob Christi gratiam Paulinum diligebant, quorum affectus maximi pro patria, et parentibus, et patrimonio ipsi erant, ea tamen quæ ab illis acceperat bona largius atque pretiosius in suo Severo compensata reputabat. Illud in te, inquit ^b, speciale nobis donum est, quod prædestinatos nos invicem nobis in caritate Christi junctissima prioris quoque vitæ amicitia signavit . . . Nam in hanc qua modo interventu Dei nectimur copulam, per consuetudinem illius familiaritatis inolevimus . . . ^c In te uno, quæ accepimus bona si comitemus, omnia nobis nostra in te largius atque pretiosius compensata reputabimus . . . ^d Pro parentibus, et fratribus, et amicis tu nobis factus a Domino es, qui et parentum cura anxius, et fraterna dilectione dollicitus, et tota non fictæ amicitiae fide sedulus, omnibusque in nos pietatis visceribus effusus, assiduus nos litteris adeas, blandissimis solatiis mulceas : ^e Tuis erga humilitatem nostram officiis alios anteverteras, omnibus nostris, ut sæpe testati sumus, et amicis studiosior, et proximis religiosior, et fratribus diligentior. Ideo eum maxime amabat. Quid extorques, inquit ad eundem ^f, ut te plus amemus? crescere summa non recipit . . . amoris tui cumulum facere non possumus. Si potest mare superfluere obices suos et quæcumque naturalem plenitudinem servant incrementum temporale sentire, potest et caritas in te nostra cumulari : quam suo fine complemus, cum te sicut nosmetipsos diligamus. Idcirco ^g summum in eo jus animi se habere præsumebat Paulinus.

3. Paulino ^h et Severo fuerat commune votum ^D sese Nolam recipiendi. Hocce anno 393 Severo scripsit Paulinus ⁱ epistolam quæ excidit, in qua dicebat se in Barcinonensi civitate consistere; ubi diu commemoratus fuerit cum Sulpicio Severus ad eum ^j litteras rescripserit Elusone per hominem suum, qui octava die Barcinonem pervenit octoginta duas circiter leucas ab Elusone dissitam. Quam Elusonem in Gallia Narbonensi Itinerarium Burdegalense collocat

A a Tolosa duodecim fere leucas distantem, et tredecim saltem a Carcassona, circa urbem Podium ad Lertium, in finibus Tolosanae diocesis.

CAPUT XV.

Barcinone Paulinus presbyteratu initiatur invitus.

1. In votis habuerat Paulinus, ut superius observatum est ^k, ultimum ^l in Ecclesia tenere locum, indignum se putans ^m inter sacerdotes **28** collocari, ut qui in domo Domini domesticus fieri ac benedicere solemniter Dominum non auderet recipere. Quod si tandem ad sacerdotium adigeretur, cum indignum se tam augusta muneris sanctitate duceret, per gradus paulatim evehi, perque longam servitutem se reddere digniorem volebat, et ad tumultum ^S Felicis Deo servire statuerat, ⁿ fores ecclesiae aperire, mane limina munditiis curare, nocte sacris servare excubiis, et in munere isto claudere vitam : Sed cui placuit segregare me, inquit Paulinus ^o, ab utero matris meæ, et ab amicitia carnis et sanguinis ad gratiam suam trahere (Gal. 1, 15), eidem placuit inopem me omnis boni meriti suscitare de terra, et de lacu miseriarum ac de luto sæcis educere, ut collocaret me cum principibus populi sui (Psal. cxii, 8), et partem meam in sacerdotum sorte poneret : ^p ut dum curro in odorem unguentorum ejus, fierem gutta ejus unguenti quod descendit in barbam Aaron (Psal. cxxxii, 2). Cum igitur ^q in ecclesia Barcinonensi divinis interesset officiis die Domini quo nasci carne dignatus est, repentina vi inflammatae plebis correptus est ut presbyter crearetur, sicut Hippone ante tres annos ^A Augustino contigerat. Hæc populi contentio multum sane negotii molestiæque Paulino concivit, quia Nolam secedere statuerat, et illud tanquam novum insperatumque placitum divinæ voluntatis expavit ^r. Et quia si in Barcinonensi Ecclesia presbyteratu initiaretur, eidem Ecclesiae iuxta canones se alligari intelligebat, et quia monastica vitæ consilium fixum hærebat pectori, promotioni suæ consentire noluit; sed tandem illi concessum ^s est ejus quam optaret, Ecclesiae servitio se mancipare. Itaque quamvis ^t cuperet calicem istum a se transire, nihilominus sciens Christum dixisse : Non veni ministrari, sed ministrare (Matth. xx, 28), necesse sibi fuisse judicavit dicere Domino : Verum non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxii, 42); et tandem se consecrari ^u permisit ea lege ut diocesi certæ non alligeretur, in sacerdotium tantum Domini, non etiam in locum Ecclesiae dedicatus. Ita Antiochiæ S. Hieronymus a Paulino ejusdem urbis episcopo presbyter fuit creatus circa annum 378. At ^v Paulinus noster anno 393 presbyter factus est, si Nolam (ut putamus) anno 394 se receperit; aut anno 392, si Nolam anno 393 secesserit, eo ^x scilicet anno quo se ad iter Nolanum

^a Paulin. ep. 41, n. 5. ^b Ibid. ^c Ibid., n. 4. ^d Ibid., n. 3. ^e Epist. 23, n. 2. ^f Ibid., n. 1. ^g Epist. 5, n. 22. ^h Epist. 1, n. 40. ⁱ Ibid. ^j Ibid., n. 11. ^k Cap. 7, n. 2. ^l Paulin. ep. 4, n. 4. ^m Epist. 2, n. 2. ⁿ Ep. 1, n. 10; et carm. 12, v. 36. ^o Ep. 4, n. 4. ^p Ep. 2, n. 2. ^q Epist. 1, n. 10; ep. 4, n. 4; et ep. 2, n. 2. ^r Epist. 1, n. 10. ^s Ibid. ^t Ep. 2, n. 2. ^u Ep. 1, n. 10. ^v Chiff. p. 138. ^x Paulin. ep. 1, n. 10 et 11.

parabat sub proximum Pascha. Quod si ^a dies Domini quo presbyter creatus est diem dominicam designet, non festum diem Domino sacrum, dicemus eum anno 393 consecratum dominica die eaque Christi Nativitati sacra, cum eo Christi anno 393 esset littera dominicalis B, et incurreret in vii calendas Januarii dominica dies. Initiatus ergo fuit sacerdotio a ^b Lampio Barcinonensi episcopo, qui, ^c ut videtur, suffectus fuerat S. Paciano sub Theodosio ante annum 392 vita functo.

2. Jam vero quo animi sensu, quanta submissione, quanta reverentia Christi jugo colla subdidit, ipse persequitur: ^d *Data, inquit, cervice in jugum Christi video majora me meritis et sensibus opera tractare; jamque arcanis et penetrabilibus Dei summi receptum et insertum communicare caelestia, et Deo propius admotum in spiritu ipso Christi, et corpore, et splendore versari. Vix adhuc intellectum sacræ molis capio mentis angustias; et onus muneris mei conscius infirmitatis horresco: sed is qui sapientiam parvulis dedit (Psal. xviii, 8), et ex ore infantium atque lactentium perficit laudem sibi, potens est in me opus suum perficere et manus ornare; ut se dignum faciat quem ab indigno vocavit. Digna digno* **29** *et humili sacerdotia verba! Quanta autem humilitate altari deserviret et tractaret mysteria pietatis, ex his quæ præcesserunt et proxime sequuntur colligere est. Sic enim scribit ad Anandum paulo post consecrationem suam: ^e *Præventi igitur a Domino, et apprehensi ab eo quem necdum apprehendimus, deservimus altario Dei, et mensis salutaribus ministramus, jam nomine officioque senior, sensu autem adhuc parvuli, et sermone lactentes.* ^f *Quod ministerium ut bene ministrem, et gradum bonum mihi acquiram, et sciam qualiter oporteat me in domo Dei conversari et tractare mysterium pietatis, tu, domine venerabilis et frater, et domine in Christo nobis, ora Dominum in omni bono divitem, ut abundemus fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine. . . Præterea ipse epistolis tuis nos sæpe instrue necessariis supplementis; enutritus enim sermonibus fidei et bonæ doctrinæ, quam a puero in sacris Litteris subsecutus es, informa nos ad regulam directionis, pasc nos spiritali cibo, id est verbo Dei, qui est verus et vivens panis, et esca justorum qui ex fide vivunt. ^g *Igitur quia facti sumus de ovibus pastores, et positi sumus in fundamento apostolorum et prophetarum, erudite et confirmate manus ad ædificandi scientiam, ut lapide qui factus est in caput anguli discam parietem utrumque connectere, et in templum sanctum atque in habitaculum Dei, corpora et corda fide mandata construere; per arma Apostoli potentia Deo omnem elationem extollentem se adversus scientiam Dei captivam ducere, omnem intellectum ad obediendum Christo perducere, evangelicam securim arborum radicibus admovere, et gladio spiritus, id est verbo Dei, interficere peccatores***

*A terræ, et scuto catholicæ fidei omnia jacula candentia nequissimi extinguere et certamine decerto, cursuque decurso, fide servata, ministerio impleto, expectare illud quod Dominus in illa die justus iudex reddet omnibus qui diligunt adventum ejus (II Tim. iv, 8). Paulini etiam humilitas in eo elucet quod Augustinum presbyter fratrem vix auderet appellare; ita enim ad eum scribit: ^h *Præsumptione igitur non mea, sed placito et ordinatione Domini, fraternitatis tuæ mihi sædus usurpans, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio non alta sapere, sed humilibus congruere.**

ANNO CHRISTI 394.

CAPUT XVI.

B *Sulpicium Severum ad Nolanum secessum invitat Paulinus. De sua ad sacerdotium promotione Amando scribit*

1. Hoc ⁱ anno cum Paulinus Nolam secesserit, primum in laudem S. Felicis carmen natalitium ad anni Christi 394 mensem Januarium pertinere opinamur, scriptumque fuisse in Hispania, unde Nolam post Pascha proximum profecturus sic patronum suum Felicem alloquitur ^k:

*Jam desideris immenso tempore fessis
 Consule: jam vel sero memor miserere tuorum:
 Perque orbem, magni qui nos procul æthere ponti
 Disparat, obrutis quæ nos inimica retardant,
 Pande vias faciles, et, si properantibus ad te
 Invidus hostis obest, objecta repagula pelle
 Fortior adversis, et amicos provehe cursus.
 Seu placeat telluris iter, comes aggere tuto
30 *Esto tuis: seu magna tui fiducia longo
 Suadeat ire mari, da currere mollibus undis,
 Et famulis famulos a puppi suggere ventos,
 Ut Campana simul Christo duce littora vecti,
 Ad tua mox alacri rapiamur culmina cursu,
 Inaque tuo placidus nobis sit linæe portus.**

Nec solum Paulino metuenda erant diaboli conamina, sed et pericula commisi Theodosium inter et Eugenium Occidentalis imperii usurpatorem ^l belli, quod nonnisi mense Septembri hujusce anni absolutum est. Ille est forsitan hymnus ^m quem Alypius hoc eodem anno legerat. Vidimus supra ⁿ Sulpicium Severum Elusone anno præcedenti Paulino scripsisse, quod bona abdicare statuerat ac seculum fugere, et laborabat multum ut pro suo ac Paulini facto rationem redderet. Respondit ^o ei Paulinus paulo ante Pascha, et maximum illi gaudium testatus est de accepta ejus epistola, qua illius in pietate profectum cognosceret, eumque docet quomodo responderet iis qui ipsos despectui haberent, ut ^p supra retulimus. Scribit se ita consecratum presbyterum quod nulli Ecclesie sit alligatus, sicque voti communis sese Nolan recipiendi salvam esse rationem. Itaque eum hortatur ut Barcinonem veniat ante festum Pascha, qui dies anno 394 erat 2 Aprilis, si ipso sacerdote sacras ferias concelebrare vellet; aut saltem si jam in itinere Nolano vellet occurrere, statim post Pa-

^a Paulin. ep. 1, n. 10. ^b Ep. 3, n. 4. ^c Hieron. Catal. c. 106. ^d Paulin. ep. 1, n. 10. ^e Ep. 2, n. 2. ^f Ibid. n. 3. ^g Ibid., n. 4. ^h Ep. 4, n. 5. ⁱ Chiffi. p. 145. ^j Paulin. carm. 12. ^k Ibid., v. 18. ^l Rustin. lib. II, c. 35, et Ambros. de Fun. Theodos. ^m Paulin. ep. 3, n. 6. ⁿ Cap. 14, n. 3. ^o Paulin. ep. 1, n. 10. ^p Cap. 11, n. 2.

scha proficiscatur; statuerat enim Paulinus, elapsis A feriis Paschalibus, Barcinone per Gallias in Italiam proficisci. Dicit se sperare quod Severum flagrantius desiderium ipsius inspirabit, ne ultra Pascha tempus differat; additque iter breve esse et facile, cum ipsius Severi puer de Elusone octava die Barcinonem pervenerit. *Verum quid de spatio agimus, inquit^a, si nos desideras, via brevis est: longa, si negligis.*

2. Sub idem tempus scripsit ad Amandum epistolam secundam in qua de consecratione sua multa scribit, quæ capite^b superiori enarravimus. Quandoque tanquam^c ad plures in ea sermonem facit, intelligens profecto aut clericos Burdegalensis Ecclesie, aut ipsum Delphinum episcopum. Cum Amando^d commercia litterarum habuisse videtur Paulinus, unamque ab Amando accepisse diu desideratam epistolam. Hanc de Paulini episcopatu, non presbyteratu, interpretatur^e Chiffletius. Nonnulla illius opinioni favent; nec mirum esset Paulinum eadem vi multitudinis coactum suscepisse episcopatum, qua sacerdotium. At satis aperte declarat^f ipse Paulinus se ex ove pastorem factum, et laicum in apostolorum fundamento positum; seque presbyterum innuit^g his verbis: *Jam nomine officioque seniores*

CAPUT XVII.

In Italiam venit Paulinus. A S. Ambrosio amanter ac honorifice excipitur, male a Siricio Romano pontifice.

1. Omnia conducunt ut credamus Paulinum statim post Pascha, sicut statuerat, per Gallias Nolam venisse; quidam^h enim existimant illum in hanc remeasse regionem ut reliquorum bonorum suorum auctionem faciendam curaret. Vinum vetus Narbone sibi esse scribitⁱ **31** ad Severum quem rogat ut Nolam pervehendum procuret. Narbone in Italiam parat iter mari, ubi quadam tempestate commotus patrum Felicem reclamavit, ut natalitio anni sequentis carmine patet^j:

Et maria intravi, duce te, quia cura periculi
Cessit amore tui: nec te sine; nam tua sensi
Præsidia, in Domino superans maris aspera Christo,
Semper eo et terris te propter tutus et undis.

Italiam ingressus^k S. Ambrosium vidit, cum in epistola^l hoc eodem anno scripta dicat Paulinus se ab eo in fide innutritum et in sacerdotii ordine fottum, ac eum de suo clero censi voluisse etsi diversis degeret locis. Hanc gratiam legibus Ecclesie non consentaneam,^m Paulinum acceptam habuisse putat Baronius, additque eum fortasse in clerum Mediolanensem ideo cooptatum ab Ambrosio, ut post se haberet in sede successorem. Constat tamenⁿ Ambrosium sibi successorem designasse S. Simplicianum. Post^o Baronium,^p Sacchinum et Chiffletium nonnulli

Paulinum venisse Mediolanum censuerunt ut ibi Ambrosium videret; ^q melius dixissent Florentiam quo jam ab anno 393 se receperat Ambrosius ut tyrannum Eugenium fugeret, et per id tempus ut plurimum Florentie commoratus Ambrosius, nonnisi mense Augusto anni 394^r Mediolanum rediit.

2. Paulinus tandem Romam advenit, ubi pro suo merito et generis qualitate fuit honore ac veneratione ingenti exceptus a populo, et præcipue a S. Domnitione Romanæ Ecclesie presbytero, quem^s *sanctissimum parentem* vocat, a proceribus viris Romanis SS. Pammachio et Macario, ^t aliisque maximo numero Dei servis. At^u quorundam clericorum sensit invidiam, ipsiusque etiam *Urbici papæ*, ut vocat Paulinus, hoc est Siricii Romani pontificis, commotam, ut putat cardinalis^v Baronius, quod Siricius repentanam Paulini consecrationem non probaret: vehementer enim incubuerat ut grassantem per ea tempora pravum morem elideret, quo laici homines aut etiam neophyti raptim in sacerdotes consecrabantur; et certa statuerat intervalla per quæ sensim ad sacræ militiæ ordines ascendêretur juxta ecclesiasticas regulas; et ideo forte dixerit^x se Paulini consuetudinem nolle, aut forsitan^y inter presbyteros ei denegaverit in Ecclesia locum, ne scilicet repentanam ejus consecrationem probare, et latas a se leges ipsemet enervare videretur. Quamvis si qua fuisset in hac consecratione culpa, in Paulinum certe cadere non debuit, qui nihil per contumaciam commiserat, et quem^z invitum ac inflammata plebis multitudinem, et vi coactum fuisse presbyteratu initiatum omnes sciebant, legesque generales in hac singulari occasione cedere, ut in Ambrosio factum fuerat. Itaque^{aa} in Siricio saltem inconsideratus zelus excusari non potest. At ex scripta Paulini ad Severum^{bb} epistola⁵ facile colligitur quorundam clericorum ipsiusque Siricii invidiam ex eo commotam, quod adveniente Paulino Romam post tam longum temporis spatium omnium oculi in ipsum essent conversi, obstupescensium præ miraculo cum viderent senatorem, consularem virum, prefectum, jam presbyterum factum et monachum, qui gloriæ contemptu gloriam adipisceretur; indeque idem celebri concursu tum civium, tum exterorum, antistitum, clericorum, monachorum, atque laicorum frequentaretur officiis ac legationibus. D Quamobrem ipse^{cc} pacis filius, cum his **32** qui odebant pacem mente pacificus, sic male affectis livore animis non respondit contentionibus, sed silentio humilitatis, in corde habens illud Apostoli: *Si quis vult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit* (1 Cor. xi, 16); itaque nullo opportuniori remedio his occurrendum putavit, quam maturata ab Urbe

^a Paulin. cap. 11, n. 11. ^b Cap. 15. ^c Paulin. ep. 2, n. 4. ^d Ibid., n. 1. ^e Chiff. c. 23, p. 177. ^f Paulin. ep. 2, n. 4. ^g Ibid., n. 2. ^h Sacchin. Vit. Paulin. p. 679. ⁱ Paulin. ep. 5, n. 22. ^j Carm. 13, v. 14. ^k Sacchin. Vit. Paulin. p. 680. ^l Paulin. ep. 3, n. 4. ^m Baron. an. 394, § 89. ⁿ Vit. Ambros. 69, c. 11. ^o Ibid. ^p Sacch. Vit. Paulin. p. 680 et Chiff. p. 142. ^q Vit. Ambros. lib. viii, c. 11. ^r Baron. an. 594, § 89 et 92; et Sacch. p. 680. ^s Paulin. ep. 3, n. 3. ^t Ep. 5, n. 14; et ep. 13 et 49. ^u Ep. 5, n. 13 et 14. ^v Baron. an. 394, § 91. ^w Sacchin. Vit. Paulin. p. 680. ^x Baron., ibid. ^y Paulin. ep. 1, 2 et 3. ^{aa} Sacchin., ibid. ^{bb} Paulin. ep. 5, n. 14; et Baron., ibid. ^{cc} Sacchin. p. 681, et Paulin. ep. 5, n. 15.

discessione. ^a Romam igitur relinquere properans in A sui Felicis optatum sinum se abdidit, ut invidia quæ conspectu et præsentia sua alebatur, subducto fomite exstingueretur. Denique a nobis, inquit ^b aliquanto post, *Romæ zelotyporum incendia clericorum longinquitas urbis exstinguit, et omnis illic iniquitas obstruit os suum, quia per absentiam inde nostram, quasi subducto fomite, segnis odiorum flamma frigescit; nec in vocem audet erumpere licet dentibus frendeat invidia, dum iniquitatis suæ conscia ipsa se erubescit, nec in promptu habet ubi faces lividæ mentis accendat... Horum vix ad nos tenuis fama perlabitur, et ab auribus nostris spinarum sepe munitis, ut aura frigida vel importunum vacui culicis murmur excluditur.* Ad eandem forte persecutionem spectaverit in eadem epistola illud quod sequitur: ^c *Etiam in causis vociferandis silere nos docuit ipse Dominus: ipsius ergo voluntatem et iudicium taciti sustinemus, qui potens est et nunc in nobis tacere, et cum voluerit interpellare pro nobis.* Idipsum ^d in magnum divinæ gloriæ cedebat impedimentum, et Dominicæ gratiæ detrimentum faciebat, cum ab sequendis Paulini vestigiis non paucos rumor ille de alieno Romani pontificis animo retardaret. Hanc tamen Siricii zelotypiam paulo post fuisse sedatam ^e ex infra sequentibus patebit.

CAPUT XVIII.

Nolæ constat Paulinus. Quam illic vitam instituerit.

1. Amœno ^f in agro ad quingentos ab urbe Nola passus ossa beati Felicis presbyteri et confessoris quiescebant, hodieque servantur. In eum veluti portum ubi Paulinus ab sæculi æstu fessam ratem invexit, dici non potest, ut respirarit, quibus gaudiis exuandarit, ut amantissimo patrono se totum dicavit permiseritque, ac totum in omnem sanctitatis præstantiam effuderit. Urbs ^g Nola celebris est colonia in Campania, eaque maritima; octo leucas a Capua distans, seu ^h viginti mille passus, unum supra viginti juxta Antoninum in Itinerario; et ad unum supra centum sexaginta passuum millia ab urbe Roma, seu sexaginta quatuor leucas; quam tamen ⁱ centum et viginti mille passus solummodo a Roma dissitam dicit Paulinus. Hanc urbem maxime ^j commendabat S. Felicis tumulus, paululum ^k ab urbe remotus. Super tumulum erat ^l constructa basilica, et juxta eam ædificium ^m a terra suspensum cœnaculo, una porticu cellulis hospitalibus interposita, longius tendebatur. ⁿ E diverso habitationis ejusdem alterum erat domicilium in quo seculares viri aliquando hospitabantur: et hæc omnia ^o videbantur urbs altera. Illic ^p hortulus erat, quem S. Felicis ^q hortum vocabat Paulinus, eumque tam ^r angustum describit, ut vix unci caulis ferax et capax esset. Ex altera parte erat

A hortus ^a pomarius, ex quo privatus in S. Felicis basilicam aperiebatur ingressus. Cum Paulino habitabant ^b quidam servi Dei, inter quos ^c Proforus et Restitutus Hebræi. Domicilium suum Paulinus dicit ^d *monasterium*, et societatem suam vocat ^e *fraternitatem monacham*, quia omnes inhabitantes regulis monasticis addicti vitæ severiori incumbabant; ibi ^f adveniente luce matutinum officium celebrabant, vespertinum ad incensum lucernæ.

2. Facile colligitur eorum vivendi ratio ex quadam Paulini epistola ^g, in qua cum dixisset sibi non placere homines seculares habere hospites, addit: ^h *Nos adeant et revisant conservuli et compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus ciliciis humiles; nec chlamide curtalini, sed sagulis palliati; nec baltheo, sed reste succincti; nec improba attonsi capitibus fronte criniti, sed casta infortitate capillum ad cutem cæsi, et inæqualiter semitonsi, et destituta fronte prærasi; et ornatu pudicitæ inornati et decenter inculti sint et honorabiliter despicibiles, cum ingenitam quoque speciem corporis pro interiore cultu aspernantes, etiam studio deformantur, ut fiant pudenter inhonesti vultibus, dum perficiantur salutariter honesti mentibus... Quid nobis jure succenseant, si vicissim nobis sæteat odor vitæ eorum, quibus odor nostræ in mortem est? Ille jejunium meum horret, ego illius crapulam ferre non possum. Ille halitum monachi loquentis evitat, ego flatum Thrasonis ructantis effugio. Si illis displicet gutturi nostri siccitas, et nobis gulæ eorum cruditas. Si illos offendit frugalitatis ariditas, et nos ventrium offendit inglutivæ. Videant ergo nos non mane ebrii, sed vespere jejuni; nec hesternum inflati vino, sed hodierno abstentii; nec de crapula libidinis dementer instabiles, sed vigiliis honestatis integre sancii et sobrie temulenti, quos parcimonia faciat, non vorago, titubare. Non solum singulis ^{aa} Quadragesimæ diebus ad vesperam usque differabat Paulinus cibum sumere, verum etiam ^{bb} Paschali tempore ante nonam nullus in familia edere præsumebat: toto anni curriculo ^{cc} ad vesperam edebant, et eorum cibi consueti herbæ et ^{dd} oluscula erant. Cum panem siligineum Paulinus ^{ee} pro eulogia mitteret ad Severum, dicit quod ei videbitur modum suæ humilitatis excedere: ex quo conficitur tam delicatum non fuisse panem cibarium quo vesceretur. Summa erat ejus in victu temperantia ^{ff} tum in ciborum tum in potus qualitate et copia, ^{gg} loquens enim de Cardamate tante sobrietatis insuetus, dicit eum pene iminutatum: *Nam assiduus*, inquit ^{hh}, *mensuræ nostræ particeps, ita se ad mensuram nostri gutturi arctavit, ut nec oluscula, nec pocula nostra vitaverit quod poterit attenuatione sui corporis et oris pallore testari.* Et alibi, ⁱⁱ *Cum raris et minutis calicibus aspergeretur quibus labra summa vix tingeret, nihil**

^a Paulin. ep. 29, n. 13; Baron. et Sacch., loc. supra cit. ^b Paulin. ep. 5, n. 13. ^c Ibid., n. 7. ^d Ibid., n. 14. ^e Cap. 22, n. 2. ^f Sacchin. Vit. Paulin. p. 681. ^g Lexic. Ferrar. ^h Paul. carm. 21, v. 404. ⁱ Carm. 14, v. 67. ^j Carm. 18, v. 166. ^k Carm. 24, v. 465. ^l Ep. 32, n. 10 et 13. ^m Ep. 29, n. 13; et carm. 23, v. 400. ⁿ Ibid. ^o Carm. 18, v. 169. ^p Ep. 11, n. 14. ^q Ep. 5, n. 14. ^r Ep. 39, n. 4. ^s Ep. 32, n. 12. ^t Ep. 5, n. 19. ^u Ibid., n. 15. ^v Ep. 25, n. 8. ^w Uran. n. 3. ^x Paulin. ep. 22, n. 1. ^y Ibid., n. 2. ^{aa} Ep. 13, n. 4. ^{bb} Ibid. ^{cc} Ep. 23, n. 8. ^{dd} Ep. 19, n. 4. ^{ee} Ep. 5, n. 21. ^{ff} Ep. 13, n. 4. ^{gg} Ep. 19, n. 4. ^{hh} Ep. 21, n. 6.

de vacui ventris aut sicci gutturis injuria querebatur. **A** Mo- dico tamen ^a vino usus fuisse videtur Paulinus etiam quadragesimali tempore, quod ab hujus ævi disciplina ecclesiastica prorsus alienum erat: nisi dixerimus eum infirmum et debilem, ut ipsemet testatur in epistola ^b ad Pammachium 13, potuisse uti Apostoli consilio. Tum de quibusdam ^c inventis hilariter loquitur, quibus Victor, de quo ^d alias fusius dicemus, eum instruxerat, ut parcius, simplicius et asperius viveret. Sua ^e feracula Paulinus dicebat esse aptissima quo senatoris poneretur fastidium: at ^f infirmo stomacho probabiliter fortiores fuere cibi quibus vesceretur. Divinas ^g laudes videtur de nocte celebrasse; gravi ^h sacco caprigenum tectum, ac setarum asperitate eum stimulatam et compunctum fuisse satis colligitur ex illius scriptis. **34** Cumque hujus generis ⁱ delicias Severus Paulino misisset, scilicet pallia camelorum pilis texta, ex his muneribus grandem captavit compunctionis et humilitatis materiam. Sane est quod miremur tantam austeritatem in tanto senatore, qui non solum naturaliter delicatus erat, sed et cujus ^j corpus semper infirmum. De ^k variis ejus morbis alias sermonem habebimus.

CAPUT XIX.

Quis fuerit paupertatis, voluntariæ corporis afflictationis, solitudinis et silentii amor in Paulino. De ejus litteris judicium S. Augustini.

1. Ab ejus austeritate non discrepabat externus apparatus. Omnia simplicia erant, vilia, spirantia humilitatem. Supellectilem argenteam a principio conversionis in ligneam mutavit ac fictilem, quam ideo amare se dixit ^l, quia *vasa fictilia secundum Adam cognata illi essent, et Domini thesaurum in talibus vasis commissum haberet.* Scutellam ^m buxeam Severo misit tanquam spiritualis convivii munus, ut doceretur simili argento uti. Ad qualem paupertatis statum, se redegerit Paulinus colligi potest ex ⁿ epistola 39, cum inopie necessitate se aliquando sale egere ponit. Ejus itaque ^o paupertatem admirabatur Severus, sed imitari se negabat posse. Et quidem nihil Paulinus ^p habebat nisi Christum, at omnia possidere se existimabat in eo qui omnia habentem haberet. In paupertate non fluctuabat aut diffidebat, nihil curans de crastino ^q; nec tamen amicos ad se invitare dubitabat: sciebat enim Deum sibi adfuturum qui se totum Deo crediderat et permiserat, neque tum defuturam illis vite mortalis alimoniam, quorum Deus ceperit esse possessio. Hanc paupertatem, voluntariam corporis afflictationem, humiliationem amabat, sperans se divitias, gloriam et gaudia æterna inde consecuturum.

Da mihi nunc lugere Deum fletuque salubri
Præserere æternæ semina lætitiæ.
Hoc precor, hoc potius inaneat mihi luctus in ævo,
In quo quicquid adest per breve transit iter.
Ite procul, læti, sentium consortia malo,
Ut brevibus lacrymis gaudia longa metam.

^a Ep. 15, n. 4. ^b Ep. 13, n. 2. ^c Ep. 23, n. 6 et 9. ^d Cap. 38, 39 et 47. ^e Ep. 23, n. 6. ^f Ibid., n. 9. ^g Ep. 29, n. 13. ^h Carm. 52, v. 451; et ep. 29, n. 4. ⁱ Ibid. ^j Ep. 13, n. 2. ^k Cap. 26, 35 et 53. ^l Paulin. ep. 5, n. 21. ^m Ibid. ⁿ Ep. 39, n. 4. ^o Ep. 11, n. 12. ^p Ibid., n. 14. ^q Ibid. ^r Carm. 34, v. 445. ^s August. ep. 26, n. 5. ^t Ep. 54, n. 4. ^u Ep. 95, n. 9. ^v Paulin. ep. 13, n. 2. ^w Ep. 5, n. 7. ^x Ibid. et n. 14. ^y Aug. ep. 26, n. 5. ^z Paulin. ep. 24, n. 9, 13, et 14. ^{aa} Ep. 13, n. 1. ^{bb} Aug. ep. 27, n. 2.

Si modo fugentem gravis birto tegmine saccus
Caprigenum setis dum terget et stimulet.
Tunc Patre placato meriti reddentur honores,
Annulus, et cinget me stola lætitiæ.
Tunc mihi jure Pater vitulum mactabis optimum,
Si modo jejunos justitiam esuriam,
Malo famem panis quam sacculi ducere verbi:
Nolo domum vini, lucis aquam sitio.
Hic cruciet me dira fames, hic turpis egestas
Contractum pannis tristibus obsideat.
Hic licet ante suas dives me transeat ædes
Spernens vel micis me saturare suis.
Nolo mihi Tyrio modo serica murice vestis
Ardeat, arsurum corporis invidia;
Ne post purpureos me flamma perennis amictos
Ambiat, et pretium vestis in igne tuam,
Hic potius miseri jaceamus in ægere fodo
Stercoris, et lambant ulcera nostra canes;
Ut placida tristem post vitam morte solutus
Mihi ad occursum angelus excipiat ^r.

35 2. Hilaritas illa et grata suavitas quam spirant **B** illius epistolæ, plane demonstrant quam maxime strictioris vite statu, quem elegerat, delectaretur. Itaque Augustinus paucis verbis vitam exponens quam in Campania Paulinus noster agebat, ait ^s: *Nunc Christo moderatore itineris sui quietus et modestus exsultat.* Neque enim ecclesiasticis rebus erat multum occupatus, licet tamen eodem tempore quo S. Augustinus ^t eum putabat sancto perfrui otio, illi essent ^u incredibiles occupationes; nec minus solitudini vacabat quam aliis penitentiae operibus: quippe enim cum apud Pammachium se purgaret quod illius conjugis Paulinæ mortem serius cognovisset, ait ^v illi: *Neque videar de te negligentia mea seruo audisse, cum ipsa me et loci remotio et propositi ratio defendat, quo secretus et tacitus agens neque videre nisi raros prætereuntium possum, neque interrogare de sanctis fratribus nisi caros volo.* Inde frequentes advenarum catervas qui ad S. Felicis tumulum veniebant nihil solitudinis ejus et silentii minuisse colligitur; remotus enim agebat, ut alibi ^x ipse testatur, et secretus silebat, eaque vivendi ratione ^y Romæ zelotyporum incendia clericorum exstinxit. Maxime autem in solitudinis tranquillitate et lætitia pacis coram Deo gratiarum actionibus vacabat, unde Augustinus ad Licentium suum scribens, ait: *Vade in Campaniam, discite Paulinum..., discite quibus opibus ingenii sacrificia laudis Christo offerat, refundens illi quicquid accepit ex illo, ne amittat omnia si non in eo reponat a quo hæc habet.* In observantia et ^z exspoliatione cordis sui totus erat, ut diaboli tela declinaret. Idcirco prædia vendiderat, et ab omnibus aliis se expedierat occupationibus, ut huic uni vacaret.

3. In ^{aa} scribendis litteris ejus humilitas fluentem styli venam ex una parte comprimebat, interdum abripi se caritatis æstu longius sinebat, cum loquendi necessitatem agnosceret: quanti autem faciendæ sint ex Augustino discamus, qui primis a Paulino acceptis litteris sic respondet ^{bb}: *Legi litteras tuas fluentes lac et mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua*

quæris Dominum sentiens de illo in bonitate, et affectus ei claritatem et honorem... Quotquot eas legerunt rapiunt, quia rapiuntur cum legunt. Quam suavis odor Christi, et quam fragrat ex eis dici non potest. Illæ litteræ cum te offerunt ut videaris, quantum nos excitant ut quæraris: nam et perspicabilem faciunt et desiderabilem; quanto enim præsentiam tuam nobis quodammodo exhibent, tanto absentiam nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, et amari abs te cupiunt. Laudatur et benedicatur Deus cujus gratia tu talis es. ^a Litteræ illæ, litteræ fidei non factæ, litteræ spei bonæ, litteræ puræ caritatis, quomodo nobis anhelant sitim tuam, et desiderium defectumque animæ tuæ in atria Domini! Quid amoris sanctissimi spirant! quantam opulentiam sinceri cordis exæstuant! quas agunt gratias Deo! quas impetrant a Deo! Blandiores sunt, an ardentiores? luminosiores, an secundiores? Quid enim est quod ita nos mulcent, ita accendant, ita compluunt et ita serenæ sunt?

CAPUT XX.

Importunas concupiscentis carnis molestias patitur Paulinus, Deum invocatur, et seipsum despicit.

36 1. Augustinus sparsam ubique in Paulini scriptis ^b gemebundam observat pietatem, qua Paulinus Deum orabat et gemitibus flagitabat ne inferretur in tentationem. Omni ^c custodia servabat cor suum, et totus labor et plenum opus illi in observantia et exspoliatione cordis sui erat, ut defæcato ab externarum rerum curis animo, et intus ad semetipsum converso, abstrusas in corde suo inimici latebras videret, et quæ illuc vitiorum virtus, ac carnis infirmitas, quam prona ejus esset ad pravitatem relapsio, et quæ Deum continuo exorandi necessitas incumberet; quamobrem ad Severum ^d scribit: *Credo jam expertus sis quam laboriosum nobis, et assiduum vel quotidianum cum hoc hoste certamen sit, et quantæ in eo versentur insidiæ, quæ illuc vitiorum virtus et quanta virtutum infirmitas sit, quam prona ejus ad pravitatem relapsio, quam piger ad Deum nisus. Nunc mihi illa prius clausa intra me discordia diversæ legis aperitur: nunc sentio vim legis adversæ, quæ, velut injecta manu, captivum me trahere contendit in legem peccati: et recognosco quoniam beatus ille vir mea potius infelicitate uritur, et de mea affectione pro me dolens clamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Sed idem Magister me recreat et reficit, ostendens mihi exitum salutarem, si tamen velle adiaceat mihi ut perfectionem merear invenire, gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, qui exorandus est ut prævalescat inimicis nostris, et tenebris superabundet: destruat in nobis aliena vel nostra, et ædificet sua. ^e Sicut exhaustionem rudærum nudata humo sub immundis molibus multa aut nodamenta truncorum, aut residua spinarum, aut pleraque noxiæ generis animalia, et præcipue fetus aut cubilia viperarum deprehenduntur, sic remota*

^a Aug. ep. 27, n. 3. ^b Aug. ep. 186, n. 41. ^c Paulin. ep. 24, n. 9. ^d Ibid., n. 10. ^e Ibid. n. 20. ^f Ibid., n. 21. ^g Paulin. ep. 30, n. 2 et 5. ^h Ibid., n. 2. ⁱ Aug. ep. 186, n. 40. ^j Paulin. ep. 30, n. 5. ^k Aug. ep. 186, n. 41. ^l Paulin. ep. 28, n. 4. ^m Ep. 10, n. 3.

a nostro pectore temporalium rerum possessione et cura, jam nobis inspectione cordis nostri vacantes ab his quæ nos foras extrahebant, inveteratorum criminum nodos, et inimicorum spiritualium latebras in nostris sensibus invenimus. Nunc nobis apparere incipit interior domus, et illic repentiæ quorum non est numerus. Nunc tota infelicitatis nostræ patescit obscuritas. Nunc demum quam longinqui a Deo sumus, et quam mortui in comparatione vivorum, videmus. ¹ Intellige hæc, et cura nostri anxio corde suspira. Cum aliquando postulasset Severus ² Paulini imaginem, hinc abjiciendi sese atque despiciendi causam ille venatus est, et postulatam de homine interiore interpretans, ac hominis cœlestis imaginem in se ipso terrena corruptione inficiatam prætexens ingeniose elusit Paulinus. His usus est verbis, quæ Augustinus epistola 186, n. 40, commemorat: ³ *Pauper ego et dolens qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus sum, et plus de primo quam de secundo Adam carnis sensibus et terrenis actibus refero; quomodo audebo me tibi pingere, cum cœlestis imaginem inficiari prober* **37** *corruptione terrena? Utrumque me concludit pudor: erubescere pingere quod sum, non audeo pingere quod non sum; odi quod sum, et non sum quod amo. Sed quid mihi misere proderit odisse iniquitatem et amare virtutem, cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo? Ipse discors mei intestino bello distrahor, dum spiritus adversus carnem et caro adversus spiritum dimicat, et lex corporis lege peccati legis mentis impugnat. Infelix ego qui venenatum inimicæ arboris gustum nec crucis ligno digessi; durat enim mihi illud ab Adam virus paternum, quo universitatem generis sui pater prævaricatus infecit. Nihil pulcrius de originis vitio scribi potest, neque uberius et plenius agnosci naturam nostram per illum generis humani patrem vitiatam esse, nec mansisse ut condita est. ⁴ De humana miseria hic multa insuper connectit Paulinus in gemiscendo, exspectans redemptionem corporis sui, et nondum re, sed spe, salvum se esse cognoscens. Postquam hæc humiliter deploravit, ⁵ proficiendi ac recte vivendi adjutorium iis gemitibus postulat, ⁶ quibus omnes possint permoveri. In alia epistola ait: *Quis nos eripiet ab ira ventura? quis nos a nobis ipsis eruet, ut emundati a sensibus nostris, ab iræ cœlestis materia fide purgante vacuemur? In nobis enim inesse sentimus causas pœnarum æternarum riventibus in corde nostro radicibus spinarum atque tribulorum.**

2. Hac ipsa humilitate, quæ in omnibus illius scriptis sparsa est, dicit ¹ se mirari amicorum caritatem atque patientiam in perferendis scriptorum suorum, seu, ut vocat, ineptiarum suarum, molestiis. Ad Delphinum, a quo baptizatus fuerat, scribit ² se timere ne illius animum bonæ de ipso spei præsumptione gaudentem, decepta expectatione, contristet, quod ex illius documentis, exemplis, et ab eo collatis sibi sa-

eramentis nullum fecisse in virtute progressum; itaque dicit illum adhuc habere quod pro ipso faciat imitatione illius qui sterilis scilicet commentum a Domino vineæ deprecatus est. Cum Severo de pietate in familiam et servos fuisset gratulatus, ejus extollit felicitatem, et addit ^a: *Fatemur gemuisse nos ad infelicitatem nostram, quibus ab ejusmodi filiis sterilitatem graviora peccata fecissent; sed facti sumus quasi consolati, quia vicinum esse nobis tuæ felicitatis bonum judicamus.* ^b *Verum ne longiore intervallo nostra iniquitas inter nos et te separet, totum hunc, quo diebus et noctibus Deum mulces, sacræ pubis accinge delectum, ut adversum peccata nostra pro nobis aciem orationum dirigant, et exorent ut confirmet hoc Dominus quod operatus est nobis, id est ut caritate tua, in qua nunc acquiescimus et qua gloriamur, in illa die refrigeremur et gaudeamus.* Amandi precibus seipsum commendans ait ^c se indignum cujus nomen a sanctis viris divinis auribus ingeratur, ne forte labia eorum immunda fiant cum ipsum nominaverint. Item ad alium presbyterum scribit ^d: *Verum quia novissima hora est, et securis jam ad radices arborum posita, aridis et infelicibus lignis justum minatur excidium, quæso te ut indulgentiam mihi et laxamentum temporis depreceris, ut morte dilata forsitan succum seracitatis accipiam de caritatis tuæ diligentia et sollicitudinis meæ cultu, ut cor meum divinus timor fodiat et stirpem meam necessaria pœnitudo stercore humilitatis impinguet: deinde ego ad vigilantiam sollicitudinis excitatus omni hora paratus assistam, et Domino absente sim trepidus, ut adveniente securus sim. Et alibi ^e: *Adventum ejus et diligimus miseri spe misericordiæ ejus, et horreacimus* **38** *peccatores timore justitiæ ejus. Eandem quam in epistolis servat in carminibus humilitatem; cum enim in quodam poemate de extremo judicio et Davidis pœnitentia egit, subdit ^f:**

Quid facere heu! misero mihi competit? unde piabor?
 Unde satisfaciam? quam ope salvus ero?
 Pumiceum cor eget lacrymis, cinis borret ad escam,
 Delictaque jvant esuriente anima.
 Quis mihi suggeret ad lacrymarum flumina fontem,
 Quo mea deflerem facta meosque dies?
 Nam mihi pro meritis actæ per crimina vitæ
 Ingentes plagas flumina fieri opus est.
 Rumpere mei lapidem coram, salvator Iesu,
 Ut mollita pio viscera fonte fluant.
 Tu, precor, o fons Christe, meis innascere fibris.
 Ut mihi viva tuæ vena resultet aquæ.

Cum ^g in titulo epistolæ Paulinum Severus dominum appellasset, et se illius servum adscripsisset, hanc laudem omnino exclusit Paulinus, nec in scripto voluit eam Severo referre, quia, inquit ^h, *tutius credidi vere scribere. Cave ergo posthac servus Christi in libertatem vocatus, hominis, et fratris, et conservi inferioris servum te scribere; quia peccatum adulationis est magis quam humilitatis justificatio, honorem uni Domino, uni Magistro super terram, uni Deo debitum, homini cuilibet, ne dicam miserimo peccatori, deferre. Sufficit caritas de corde puro et fide*

*A non ficta; quod autem abundantius est, a malo est. In hac tamen laude admittenda facilem se præbebat, et eandem tribuebat cum iis agens quibus minus familiariter utebatur, in re pene indifferenti morem et consuetudinem retinens, et servans honorem. Convivarum manibus ⁱ aquam ministrabat, ut in hac saltem minima humanitate S. Martino aliquatenus accederet; sed et ex eadem submissione, sique existimatione infima sibi villor factus, immensis laudibus Victorem extollit unum e vulgo, qui sibi quedam ex caritate ministeria exhibuisset. Audeo, inquit ^j, rem oneris nostri sateri, dum tibi nihil de ejus bonis taceam quæ gaudium tuum esse certo scio, quoniam portio tua est bonum familiaris tui. ^k *Servivit ergo mihi, servivit, inquam, et vix mihi misero, quod passus sum; servivit et peccatori, qui non serviebat peccato, et ego indignus a servo justitiæ ministrabar. Sed hinc mihi levamen aliquod tanti ponderis spero, quod sancti fratris famulatum non superbia vendicari, sed contestandæ caritatis meæ, et fide capiendæ benedictionis admisi. Benedictio enim mihi erat sancta in nomine Dei famulatio, et in libertatis spiritu famula dilectio. Ob hoc voluntarium ejus bonum et pro ipsius utilitate suscepti, præsumens eo potentior exorandi pro me futurum, quo plus meriti de religionis operibus acquisisset. Aget profecto orationibus suis, ne meis oneribus accreverit, quod etiam ex me accessit fructibus suis. Dilexi enim, fateor, in ejus obsequio benedictionem, timens ne repudiata elongaretur a me. Addit ^l quia et sibi pedes lavare voluit Victor, semel se tantum apostolico exemplo cessisse, quod in Victore Christum veneratus optaret ut ad infirmitatis remedium melior se conservus aqua attingeret. Quamvis emineus Paulini virtus in ejus admirationem omnium oculos et ora converteret, inter hos tamen plausus ^m nihil sibi de bonis operibus blandiens se servum inutilem assererat. In virtute Dei et misericordia ejus spem suam omnem collocabat, a quo intellectum itineris sui petens, auxilium quo hanc curreret viam præstolabatur. Quin etiam in ipsi operibus bonis Dei judicia timebat. Poterit nos, inquit ⁿ, *vel humilitas confessionis asserere* **39** *quasi modestos apud Dominum, quos commendare non poterit ut ignavus strenuæ servitutis utilitas.***

CAPUT XXI.

D Se putat indignum qui sacram Scripturam exponat

1. Paulinus semper latendi cupidus, nec se idoneum ducens qui Christianæ religionis sacramenta doctoris autoritate tractaret, opusculis levioris operæ contentus erat. Desiderio ^o presbytero qui explicationem postularat verborum quibus patriarcha Jacob filiis benedixit, humiliter respondet tantorum nominum et mysteriorum pondera se ne digito quidem ausum tangere. *De quo, inquit ^p, mihi scripseras, aquam dulcem et copiosam in amaro et arente rivulo quærens, tuæ potius gratiæ explicandum refundo; nam*

^a Paulin. ep. 27, n. 3. ^b Ibid., n. 4. ^c Ep. 12, n. 10. ^d Ep. 43, n. 6. ^e Ep. 49, n. 2. ^f Carmi. 34, v. 415. ^g Epist. 5, n. 20. ^h Ibid. ⁱ Ep. 23, n. 4. ^j Epist. 23, n. 3. ^k Ibid., n. 4. ^l Ibid., n. 5. ^m Ep. 20, n. 4. ⁿ Ibid. ^o Paulin. ep. 45, n. 3. ^p Ibid.

me fateor tantorum nominum et mysteriorum pondera nec digito ausum tangere. Legi enim quia in malevolam animam non introibit sapientia (Sap. 1, 4); et ideo multitiæ meæ conscius non potui divinæ revelationis habere fiduciam, cum prudentiæ lucem tenebroso corde non caperem. Tu vero benedicte, vas mundum et aptum Deo, si accepisti intellectum benedictionis illius qua filios suos prophetico spiritu patriarcha in cæcitate corporis luminatus alloquitur, expone mihi rescripto mysteria regni, etc. Ejusdem loci explicationem paulo post a Rufino postulavit, ut te magnæ gratiæ, inquit ei, ac laudis auctorem habeam, si his qui de me supra me opinantes consulendum me putaverunt, divina potius de tuo spiritu quam de meo sensu inepta, respondeam. Cum in quodam carmine multa de Christi morte magnifico et sublimi stylo tractasset, se statim quasi a temeritatis et superbiæ consciunt arguit, ac se b præsentis Nicetæ excusatione defendit, quæ insolitum sibi hunc incitavisset ardorem, et addit c :

Seil reprimam tumidos flatus; nec magna super me
Exiguus spirabo loqui, referarque relictae
Parvus luino, et plauo modici pede caruini ibo.

Ad Augustinum scribit se nihil de beata Melania seniore sanctius aut melius posse prædicare quam ille in eam profatus fuerat, ut quia, inquit d, ego peccator immunda labia habens nihil dignum loqui poteram, ut longinquus a meritis fidei ejus animæque virtutibus; tu ille vir Christi, doctor in Ecclesia veritatis procurante in melius Dei gratia, parareris dignior tam virilis in Christo animæ prædicator, qui et mentem ejus divina virtute firmatam, ut dixi, spiritu propiore conspiceres, et mixtam cum virtute pietatem eloquio digniore laudares.

2. Quanto erat villior sui ipsius existimatio, tanto major erat apud alios illius fama qui eum in rebus obscurioribus consulebant, et præcipue apud Augustinum, qui Paulinum interrogavit, e quænam post resurrectionem carnis in illo seculo beatorum futura esset actio. Ad hæc ille respondit f : At ego de præsentis vitæ meæ statu et magistrum et medicum spiritalem consulo, ut doceat me facere voluntatem Dei, tuis vestigiis ambulare post Christum, et morte ista Evangelica prius emori, qua carnalem resolutionem voluntario prævenimus excessu, non obitu, sed sententia recedentes ab hujus seculi vita quæ tota tentationum plena, vel, ut g tu aliquando ad me locutus es, tota tentatio est. Utinam ergo sic dirigantur viæ meæ post vestigia tua, ut exemplo tuo solvens calceamentum vetus a pedibus h0 meis dirumpam vincula mea, et liber exultem ad currendam viam quo possim assequi mortem istam qua tu mortuus es huic seculo, ut vivas Deo in Christo vivente in te, cujus et mors et vita in corpore tuo et corde et ore cognoscitur, quia non sapit cor tuum terrena, nec os tuum loquitur opera hominum, sed verbum Christi abundat in pectore tuo, et spiritus veritatis effunditur in lingua tua superni luminis impetu

A lætificans civitatem Dei. h Quæ autem virtus hanc in nobis efficit mortem, nisi caritas quæ sortis est ut mors? Sic enim obliterat nobis et perimit hoc seculum, ut impleat mortis effectum per effectum Christi; in quem conversi, avertimur ab hoc mundo, et cui viventes morimur ab elementis hujus mundi. Nec tamquam viventes in eorum conspectu visuque decernimus, quia portio nostra mors Christi est, cujus a mortuis resurrectionem non apprehendimus in gloria, nisi mortem ejus in cruce mortificatis membris et sensibus carnis imitemur, ut jam non nostra voluntate vivamus, sed illius cujus voluntas sanctificatio nostra est. S. Augustinus i ad sensum modestissimi viri se accommodavit. Ab Alethio consultus Paulinus respondit j in hunc modum : In iis quæ mihi injungenda dives inopiæ æstimator putasti, sanctam quidem parissimæ caritatis fiduciam demonstrasti, fama tamen quantum intelligo, domitici operis persuadente inductus es ut secundum opus Domini, quo nobis curam redemptionis nostræ inspirare dignatus est, ingenii quoque et oris opes suppetere nobis arbitrareris, sed bonam concupiscentiam magna fide vacuis opinionibus spes illusa decepit. Unde enim mihi tantum aquæ, quantum sitis? Unde tale poculum, quod digne bibas? Unde tanti panes, quantos postulas? Sed ipse tibi auctor injuriæ tuæ eris diutius esurire qui evangelicos lucis et vitæ cibos in alta hujus seculi nocte desiderans, somnolenti et pauperis amici egenam penum pulsas, qui flumina aquæ vivæ sitiens, arenam venulam scalpis, et humorem de pumice conaris exprimere. Aut enim nullus mihi de inspirantiæ siccitate, aut amarum de malitiæ felle fons intus est, quem utinam orationes et litteræ tuæ sapius impensæ mihi exandare ac dulcescere faciant fidei tuæ ligno et eloquii suavitate. De duobus libellis a se compositis, cujus alter erat Panegyricus seu Apologia pro Theodosio imperatore, et cujus desiderium doctis viris intolerabilius reddidit magnifica illa S. Hieronymi approbatio, ita ad Severum suum scribit k : Ut aliquid de præceptis tuis facerem, nisi ex his quæ metuo ne inertæ potius vel imprudentiæ meæ testimonia sint quam supernæ ministrationis insignia, aut certe vel humanæ documenta sapientiæ: nisi tamen tibi, id est commisi meo pectori meas nugas, non ut sensus tuos polluant tenebræ meæ, sed ut tuis sensibus diluantur. Nugas autem meas de verbis ac sententiis meis dixi: cæterum materia sancta, et tuo potius ingenio eloquioque digna etsi meis sermonibus velut atro habitu vestiatur, speciem tamen dirini luminis, interni decoris, quanquam in egenæ suppellectilis vilitate custodit.

CAPUT XXII.

Paulini pietas erga sanctos, et præcipue in sanctissimum patronum Felicem. Quotannis ad sacra apostolorum corpora coram veneranda Romam petii.

1. Quam memor esset beneficiorum Dei, quas gratiarum actiones refunderet Deo, proclive intellectu est ex grato et fideli obsequio quo sanctissimo pa-

a Carm. 24, v. 307. b Ibid., v. 315. c Ibid., v. 320. d Ep. 45, n. 5. e Ibid., n. 4. f Ibid. g August. ep. 95, n. 2. h Ibid., n. 5. i Ibid., n. 2. j Paulin. ep. 33, n. 2. k Epist. 28, n. 6.

trono Felici famulabatur, **41** per quem Dei dona sibi concessa existimabat. Natalem illius festum omnibus exultationis et lætitiæ diem esse dicit, sed sibi specialiter.

Quod nos tibi Christus

Esse dedit viles caro largitus amico :
 Non quia tu dignus famulis tam v. libus esses
 Æternis dignate Deo conies ire triumphis.
 Sed quia nos inopes justi indignosque salutis
 Sic voluit ditare Pater bonus, ut male dites
 Crimiibus versa in melius vice divitiarum
 Pro cunctis opibus cunctisque affectibus, et pro
 Nobilibus titulis et honoribus omnia vauis.
 Felicem caperemus opes, patriamque, domumque.
 Tu Pater, et patria, et domus, et substantia nobis,
 In gremium translata tuum cuabula nostra,
 Et tuus est nobis nido sinus; hoc bene fotti
 Crescimus, inque aliam mutantur corpora formam,
 Terrena eximur stirpe, et subeuntibus alis
 Vertimur in volucres divini semine verbi.
 Te relevante jugum Christi leve noscimus : in te
 Blandus et indignis, et dulcis Christus amaris.
 Ista dies ergo et nobis solemnis habenda,
 Quæ tibi natalis; quia te mala nosura abolente
 Occidimus mundo, nascamur ut in bona Christo *.

Nihil dubitabat Paulinus se amari a S. Felice, saltem ut dominus ^b catellum amare dignatur :

Cum mihi vita, domus, res, gratia, gloria, panis,
 Sit Felix donante Deo *.

Cum illius domus hujusce sancti basilicæ cohæret, eum sæpe sæpius ^d *dominædium* suum, tanquam dominum ædium, appellat; ^e itemque domum suam et hortulum suum, S. Felicis ædes et hortum vocat. In ^f vigilia solemnitatis S. Felicis cum tota familia jejunare solebat; et libatis vespere sacris, solutoque cœtu, domum remeabat; et sumpta dape, exultans Deo hymnis et psalmis noctem omnino aut ex parte producebat. Corpore ^g et spiritu quantum poterat cœlesti illi patrono quotidie famulabatur, sed solebat quotannis natalem hujusce sancti diem novo natalitio carmine honorare, lingua dulcissimum voluntarie servitutis tributum pensitans, immolans Christo hostiam laudis, et reddens Altissimi vota sua. Superstant quindecim illius de S. Felice natalitia carmina, ex quibus totam confessoris vitam, sacra certamina, et patrata ad sepulcrum ejus miracula habemus; ita ut, si Paulinus noster sanctissimo Felici suæ debet gloriam conversionis, vicissim S. Felix suam apud homines gloriam debeat Paulino, qui S. Felicis Nolani nomen tum basilicarum magnificentia, tum carminibus longe lateque per terras venerabile et inclitum fecit. In sequentibus ^h videbimus quomodo illius basilicam amplificaverit et ornaverit. Sed quantavis pietate coleret S. Felicem, et licet tam læto animo se Deo ad ejus tumulum pro toto vite suæ spatio devovisset, scribebat tamen ad Augustinum ⁱ ita se in illo quo feliciter utebatur, loco perseverare decrevisse, ut, si quid de se aliud Domino placuerit, ejus voluntatem suæ esset prælaturus. Item Sulpicio ^j scribit se limo terræ in hortuli sui, qui solus e tam mul-

tis prædiis sibi supererat, glebula se non teneri. Nec solummodo S. Felicem colebat, sed et alios sanctos, ut ex ejus scriptis constat, maxima venerabatur reverentia, ac præ cæteris S. Martinum Turonensem episcopum, ejusque discipulum Clarum.

2. Singulis ^k annis Romam ad natalem apostolorum se conferebat pro veneratione apostolorum et martyrum, ut ad eorum sacras **42** memorias vota sua offerret: quam ob causam dicit se eo proficisci solum ^l *æstate labente*, quibus tamen verbis non videtur aliud denotare quam totam ætatem. Difficilius est conciliare quæ dicit in ^m epistola quadam idibus Maii data, nempe se ivisse Romam post Pascha Domini juxta solemnem suum morem pro apostolorum et martyrum veneratione. Neque enim dici potest eum his singulis annis Romam venisse ⁿ, cum ipse suum *iter annum* vocet; itemque ad eum Augustinus ^o: *cum Romam toto anniversario pergitis*; quin et Paulini ad Delphinum ^p epistola vigesima ipsum quotannis semel tantum eo ivisse satis indicat. Nec etiam dici potest tam proximum Paschati fuisse Natalem apostolorum, cum ipse testetur hunc festum ætate fuisse celebratum; neque ullum videtur esse dubitandi fundamentum quin Natalis ille dies fuerit Petri et Pauli. Etenim cum perrexit Romam post Pascha, non dicit, ut alias, se adiisse Romam ad natalem apostolorum. Simile igitur vero videtur eum (cum necessitas illi incubuerit eo anno pergendi Romam paulo post Pascha, cumque eo se rursus ad natalem apostolorum non iturum judicaret), illud iter extra consuetum temporum ordinem susceptum pro ordinario habuisse, eumque Romam se contulisse ea mente, ut eam tum sanctis venerationem quam mense Junio solitus erat exhiberet. Hominum ^q turbis opprimebatur cum sic Romam veniebat. Tempus ^r ante meridiem in votis suis per apostolorum et martyrum sacras memorias consumebat; cumque deinde ad hospitium redierat, innumeris visitantium frequentationibus occupabatur, quas partim amicitia, partim religio contrahebat: ita ut vespera tantum solveret cœtus, Paulinique animum laxaret; et cum totos ibi ^s decem dies ageret, aliquando tamen epistolam scribendi, aut aliquid sine intermissione legendi facultas illi non erat. Ab ipsis temporibus Siricii hanc inierat consuetudinem, quandoquidem cum se Romam contulit primum sub ^t Anastasio papa anno trecentesimo nonagesimo nono, testatur se illud *iter solemni consuetudine* confecisse: atque ita probabile omnino videtur Siricium brevi eam, qua in Paulinum arserat, zelotypiam deposuisse ^u.

CAPUT XXIII.

Paulinus amicitiam jungit cum Augustino et aliis in Africa sanctis.

3. Brevi admodum tempore sane postquam Nolam

* Paulin. carm. 15, v. 5. ^b Carm. 24, v. 602. ^c Ibid., v. 603. ^d Ep. 5, n. 15; 18, n. 3; 28, n. 6; 32, n. 10, et carm. 20, v. 109. ^e Ep. 5, n. 15 et 16. ^f Carm. 20, v. 111. ^g Ep. 28, n. 6. ^h Cap. 42 et 43. ⁱ Aug. ep. 80, n. 2. ^j Paulin. ep. 41, n. 14. ^k Paulin. ep. 17, n. 2; 20, n. 2; 43, n. 1; 45, n. 1; et Aug. 95, n. 6. ^l Ep. 17, n. 1. ^m Ep. 45, n. 7 et 1. ⁿ Ep. 43, n. 5. ^o Aug. ep. 95, n. 6. ^p Paulin. ep. 20, n. 2. ^q Ep. 45, n. 1. ^r Ep. 17, n. 2. ^s Ep. 45, n. 1. ^t Epist. 20, n. 2. ^u Vide cap. 17, n. 2.

se receperat Paulinus, per ^a Julianum suum hominem A de Carthagine revertentem ei redditæ sunt Alypii litteræ ^b, quibus amicitiam cum eo jungeret; etiamque ab eo accepit Augustini librum de Vera Religione, et ejusdem alios quatuor adversus Manichæorum hæreses. Simul Paulinum rogabat Alypius ut sibi mitteret ^c Eusebii de cunctis temporibus historiam, quam Romæ apud Domnionem reperiret. Ex quibus apparet Alypium credidisse Paulinum non tunc in Hispania aut in Galliis degere, verum Nolæ, aut Romæ. ^d Aurelius Carthaginensis episcopus ad eum sub idem tempus scripsit, et quædam de Augustino commemoravit. ^e Gratissimæ Paulino fuerunt illæ litteræ, et istam Dei amicorum in ignoto orbe erga se benevolentiam reputavit ^f **43** gratiam retributoris Dei pro patrimonii, patria et parentibus ejus causa derelictis. Ex eo tempore ^g Augustinum et miratus est multum, et veneratus est peramanter. Accersivit ^h Roma Eusebii de cunctis temporibus historiam (unde fuit respondendi mora) quam misit Aurelio, qui eam redderet Alypio ad quem una dedit Paulinus litteras, quæ etiamnum exstant, in quibus Alypium rogat ⁱ ut omnem vitæ suæ historiam sibi referat. Ad eum etiam ^j misit panem, quem petit ut accipiat pro eulogia: quod fuit ^k in more positum apud Paulinum. Augustinus, apud quem is mos non obtinuerat, Paulino tamen ^l misit panem cum epistola, in cujus fine erat, *Panis quem misimus uberior benedictio fiet dilectione accipientis vestræ benignitatis*. Unde non immerito dixerimus panes illos fuisse benedictos, quod et eulogiæ verbum indicat. Cum Paulinus ^m panes quin-

que ad Romanianum mitteret, ad eundem hæc scripsit. *Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de bucellata Christianæ expeditionis, in cujus procinctu ad frugalitatis annonam militamus, panes tibi quinque pariter et filio nostro Licentio misimus: non enim potuimus a benedictione secernere, quem cupimus eadem nobis gratia penitus annectere*. Possumus igitur inde interpretari panes istos non ad quosvis indiscriminatim fuisse missos, sed ad fideles vulgo, nam ⁿ apparet Licentium baptismatis nondum aquis tunc fuisse renovatum: in quo pane Paulinus ^o dicit contentam fuisse Trinitatis soliditatem, forte quia ^p tridus erat. Eusebium Cæsariensem ^q venerabilem episcopum vocat Paulinus: unde probatur, quod ipse ^r fatetur, eum in Historia fuisse rudem.

2. Sub idem tempus ad Augustinum ^s misit litteras quibus conglutinaret caritatem, quam inter se a Spiritu Sancto per Alypium formatam esse confidebat. Ab eodem Augustino omnia quæ scripserat opera exposulavit. Has ^t litteras per unum e suis ad Augustinum aliosque Deo dilectos salutandos ante hiemem misit. Cumque ex Augustini historia id fieri non potuerit neque ante neque post annum trecentesi-

mum nonagesimum quartum, inde necesse habemus dicere jam tum temporibus istis Nolam sese recepisse Paulinum. Merito etiam quis posset credere in illa urbe eum commemoratum fuisse vel ipso anno trecentesimo nonagesimo tertio, presbyterumque fuisse ordinatum anno 392. Sed maluimus cum Baronio et Chiffletio id rejicere in annum sequentem, quia videtur Alypium voluisse cum eo jungere amicitiam ubi rescivit eum Nolam adventasse. Quod si sacrum presbyteratus ordinem die dominica suscepit vigesima quinta Decembris die, ea die incidit dominica anno trecentesimo nonagesimo tertio, non vero anno 392. Quin etiam series carminum quæ singulis annis in honorem S. Felicis scripsit Paulinus, facile eo modo cum historia temporum congruit. Dicit sibi fuisse tum ^u eam ætatem, qua fuit claudus ab apostolis Petro et Johanne in porta Speciosa sanatus, nempe quadagesimum et supra annum: unde conclusimus eum natum esse anno circiter trecentesimo quinquagesimo tertio; itaque anno uno erat superior Augustino die decima tertia Novembris anni trecentesimi quinquagesimi quarti nato. In natalibus vero animæ dicit ^v sibi tempus illud esse infantæ, quæ, intentatis Christo vulneribus, immolata et dominicam auspicata est passionem; **44** quibus verbis ^x indicare videtur innocentium ætatem, nempe biennium, propter illa verba, *a bimatu*, etc. Unde et illud quod iniit facultates abdicandi consilium, sicuti et quod dicit de natali suo spiritali, retulimus ad annum trecentesimum nonagesimum secundum.

CAPUT XXIV.

Paulinus scribit ad Hieronymum, a quo responsum accipit. Theodosii panegyricum celebrat.

1. Cum eo anno ^y puerum suum ad sanctos in Africa salutandos miserit Paulinus, eodem forte et tempore et consilio in Palestinam Ambrosium quemdam ^z misit et per eum litteras et munusculum ad Hieronymum, cui significabat se velle ab eo Scripturæ sacræ mysteria ediscere. Suavissimæ Hieronymo fuerunt illæ litteræ, quæ a principio amicitiarum (quod indicare videtur nullas prius utrinque missas fuisse epistolas) fidei probatæ jam et veteris amicitie præferebant, item Paulini prudentiam et eloquii venustatem. Adfuit ^{aa} etiam apud Hieronymum Eusebii quidam, Cremonensis forte, cui cum notissimus ^D aliunde carissimus esset Paulinus, eum amplius apud ipsum commendavit, referens honestatem morum illius, contemptum seculi, amicitie fidem, amorem Christi. Hieronymus igitur ad eum his de rebus epistolam centesimam tertiam misit, in qua ^{bb} illius studium et sciendi laudat ardorem; neque enim quemquam in sacris Scripturis sine prævio et monstrante semitam posse ingredi dicit; sese magistrum renuere, sed comitem spondere, simul quæsiturum, simul co-

^a Paulin. ep. 3, n. 1. ^b Ibid., n. 2. ^c Ibid., n. 3. ^d Ep. 6, n. 2. ^e Ep. 3, n. 1. ^f Ep. 11, n. 3. ^g Ep. 3, n. 2. ^h Ibid., n. 3 et 6. ⁱ Ibid., n. 3. ^j Ibid., n. 6. ^k Vide not. 8. ^l Aug. ep. 31, n. 9. ^m Paulin. c. 7, n. 3. ⁿ Aug. ep. 36. ^o Paulin. ep. 3, n. 6. ^p Vide not. 7. ^q Ep. 3, n. 3. ^r Ep. 28, n. 5. ^s Ep. 4, n. 1 et 5. ^t Ep. 6, n. 1. ^u Epist. 4, n. 3. ^v Ibid. ^x Sacchin. Vit. Paulin. p. 664, et Chiff. part. 2, c. 5. ^y Paulin. ep. 6, n. 1. ^z Hieron. ep. 103, t. III. ^{aa} Ibid. ^{bb} Hieron. ep. 103.

titurum, simul pulsaturum. Deinde festinet, rogat, et A ne recrastinet, diem de die trahens, caute et pedentem possessiones suas vendere; eas potius projiciat, et hærentis in salo naviculæ funem magis præscindat quam solvat, Deo se totum dedat; Christum aliunde habere unde pauperes alat; Christo, non superstitibus sibi fortasse facultatibus, confidat. Qua exhortatione tam sancta indicat Hieronymus vereri se, ne si retinuerit pristinæ aliquod facultatum Paulinus, quibus sub prætextu eleemosynæ sapientius deinde pauperibus distribuendæ incubuerit, illis paulatim irretiat rursus; neque etiam in tota epistolæ serie laudat tam egregium facinus, cujus exitum necdum plane perspectum habebat. Verum postea cum proculdubio audiit quam libens sua seseque ipse Deo obtulisset, non solum a miris eum et inauditis B orationem dubio procul legerat Augustinus: verum si est ille libellus *Adversus Gentes*, quem ab eo petit anno trecentesimo nonagesimo sexto, quem nondum plane absolutum videtur supponere: eum vivo Theodosio non scripsit, neque eum ipsi dedicavit, ut Gennadio placet. Augustinus ^r denotare videtur illum panegyricum his verbis: *Christiani quoque imperatores plenam gerentes fiduciam pietatis in Christo, de inimicis sacrilegis, qui spem suam in sacramentis idolorum dæmonumque posuerant, gloriosissimam victoriam perceperunt; cum apertissimis notissimisque documentis, de quibus nonnulli jam scriptum memorie commendarunt, illos fallerent vaticinia dæmoniorum, hos firmarent prædicta sanctorum.* Quibus verbis constat eum indicare cladem Eugenii et Arbogasti. Mentionem etiam facit Cassiodorus ^a libri quem Paulinus de Theodosio scripserat, sed quæ de eo refert, ex Hieronymo excerptis videtur.

CAPUT XXV.

De Paulini necessitudine cum Sancto et Amando.

2. Sub idem tempus Paulinus Theodosii panegyricum celebravit, si assentiendum est ^d Gennadio assenti hanc orationem fuisse a Paulino ipsi Theodosio dicatam, qui quidem princeps 17 Januarii die, anno trecentesimo nonagesimo quinto obiit. Argumentum ^e suppeditarunt victoriæ quas a tyrannico Maximo scilicet et Eugenio **45** retulit, qui Eugenius victus C duntaxat fuit mense Septembri, anno 394. ^f Endelechius Paulini amicus, idemque Christianus, illi hujus operis auctor fuit. Creditur hic esse ^g sanctus Severus Endelechius cujus etiamnum exstant nonnulla carmina. Paulinus eo libentius hunc ab amico ^h laborem suscepit, quod in Theodosio non tam imperatorem quam Christi servum; non dominandi superbia, sed humilitate famulandi potentem; nec regno, sed viva et ardenti fide, principem prædicaret. Ostendit ⁱ etiam Theodosium vicisse potius fide et precibus, quam armis. ^j Legum item ab ipso latarum utilitatem ea in oratione commendat. *Felix Theodosius*, inquit Hieronymus scribens Paulino, *qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpuras ejus, et utilitate legum futuris temporibus demonstrasti.* Jam cætera retulimus quæ scripsit ^k Hieronymus in laudem illius orationis, quam verius ^l apologiam quam panegyricum dixeris. Ad ^m Endelechium eam misit Paulinus, quam non edidit; illius tamen exemplaria ad suos amicos ⁿ Sulpicium Severum scilicet, et ^o Hieronymum, misit. ^p Præscripserat libello suo pro themate epistolam, qua hujus operis sibi fuisse auctorem Endelechium dicebat. Eam

orationem dubio procul legerat Augustinus: verum si est ille libellus *Adversus Gentes*, quem ab eo petit anno trecentesimo nonagesimo sexto, quem nondum plane absolutum videtur supponere: eum vivo Theodosio non scripsit, neque eum ipsi dedicavit, ut Gennadio placet. Augustinus ^r denotare videtur illum panegyricum his verbis: *Christiani quoque imperatores plenam gerentes fiduciam pietatis in Christo, de inimicis sacrilegis, qui spem suam in sacramentis idolorum dæmonumque posuerant, gloriosissimam victoriam perceperunt; cum apertissimis notissimisque documentis, de quibus nonnulli jam scriptum memorie commendarunt, illos fallerent vaticinia dæmoniorum, hos firmarent prædicta sanctorum.* Quibus verbis constat eum indicare cladem Eugenii et Arbogasti. Mentionem etiam facit Cassiodorus ^a libri quem Paulinus de Theodosio scripserat, sed quæ de eo refert, ex Hieronymo excerptis videtur.

1. Non facile conjicitur an ille Sanctus Endelechius ad quem Paulinus misit Theodosii panegyricum, idem ille sit cui epistolam quadragesimam scripsit. Nomen Sanctus erat utrique commune. Cumque evidenter appareat Sanctum istum ¹ hymnos Christianos composuisse, quorum aliquos ad Paulinum miserat, ea persuadere possunt unum et eundem esse Sanctum: et constat Paulinum cœpisse ^a eum diligere vel nondum renatum. Aliunde vero quamvis etiam tum temporibus istis Romani multis insignirentur nominibus, videtur tamen in usu idem semper fuisse adhibitum. Itaque cum Paulinus alium vocet semper Endelechium, alterum semper Sanctum cum ter quaterve illius nomen repetit, non sine fundamento videtur posse concludi eos a se invicem esse diversos. Accedit eodem quod Paulinus ^v videtur innuere ex quo fuerat ad Christum conversus **46** unam se duntaxat ad Sanctum misisse epistolam, a quo recepisset unam tantum eamque brevissimam, neque mentionem sui panegyrici facit, quem nec dicit Endelechium a se petiisse. Quis igitur fuerit ille Sanctus non plane apparet, nec liquido constat, nisi quod, cum loquitur ^x Paulinus de eo tempore quo corruptelæ mundi servierat, videtur de se simul et de Sancto D habere sermonem.

2. Se jugiter dilexerant Paulinus et Sanctus ^y familiaritatis humanæ amicitia, et quæ radicem in cordibus non habebat, quia non ædificata erat in Christo. Eos sibi multas invicem misisse litteras apparet, quibus tamen anima Paulini non replebatur. Cum nuntium remisit mundo, Sancti ^z amicitia non item renuntiavit Paulinus, sed litterarum officium intermisit; ^{aa} semel solum ei scripsit, et recepta ab eo bre-

^a Hieron. ep. 13. ^b Baron. an. 394, § 6. ^c Sacchin. Vit. Paulin. p. 634. ^d Gennad. Catal. c. 48. ^e Ibi l. ^f Paulin. ep. 28, n. 6. ^g Vide not. 125. ^h Paulin. ep. 18, n. 6. ⁱ Gennad. Catal. c. 48. ^j Hieron. ep. 13. ^k Ibi l. ^l Paulin. ep. 28, n. 6. ^m Paulin. ep. 13. ⁿ Paulin. ep. 28, n. 6. ^o Aug. ep. 31, n. 8. ^p Aug. in Faust. 22, c. 76. ^q Cassiodor. lib. Div. Institut., c. 21. ^r Paulin. ep. 41, n. 1. ^s Ep. 40, n. 2. ^t Ibi l., n. 1. ^u Ibi l., n. 4, 5 et 6. ^v Ibi l., n. 2. ^w Ibi l., n. 4. ^x Ibi l., n. 4.

vissima epistola, credidit persolutum esse officii debitum; et diuturnæ satis taciturnitati sese iterum retulit, donec ^a spiculis caritatis Christi vulneratus Sanctus prævenit Paulinum in verbi Dei dulcedine per eloquia litterarum casta et fidelia, ut ipse testatur Paulinus; ita ut judicare possimus eum, sicut et Paulinum, novum vivendi instituisse modum; et sane Paulinus ait in eo habitare ^b caritatem de corde puro, et bona conscientia, et fide non ficta. Verbis ^c beatificantibus Sanctus in suis litteris Paulinum honorabat quod Christi verbum ^d complexset jubentis omnia vendere quæ possideret. Scribendi ad Paulinum Sanctus sibi ^e fecerat participem Amandum quemdam, alium porro ab episcopo Burdegalensi; quem apparet non plane fuisse Paulino notum. *Puerum Domini benedictum* vocat eum Paulinus, et ab eo ^f preces exposulat. Adnotarant Sanctus et Amandus ^g in tergo epistolæ suæ indicem epistolarum Paulini, quibus Sanctus nonnullos adjecit hymnos quos Paulinus desideraverat, et in quibus, ut videtur, decem virginum referebatur parabola. Maximo perfusus est ^h gaudio Paulinus, accepta ea epistola; et in hac, quam remisit ad utrumque, dicit se eam unam computare a Sancto sibi redditam, quia talem ab eo qua repleta esset anima ipsius adhuc semel acceperat, se ad Sancti litterarum ⁱ desiderium excitari, modo ^j caveat eum onerare laudibus quibus se indignum omnino censebat. Deinde ad pietatem quasi seipsum hortatur egregia oratione, at proculdubio qua Sanctum informet, quem multis in locis alloquitur. De ^k seipso solita humilitate verba facit, et posset videri tunc reptantem ævi spiritalis infantiam adhuc agere, nisi ^l diuturnum silentium quo cum Sancto erat usus induceret ad credendum eum jam a multis annis Nolæ commorari. ^m At enim dicit, senectutem canis caput non spargere modo, sed et profundere. Possumus solum judicare eum scripsisse antequam ad episcopatum fuisset promotus, atque idcirco ante annum quadringentesimum octavum, cum ⁿ scribat una cum Therasia. Dicit ^o se aliquid accepisse a quodam sibi carissimo, qui multum fuerat peregrinatus. Rufinum proculdubio intelligit qui in Occidentem reversus est anno duntaxat trecentesimo nonagesimo septimo.

3. Postquam epistolæ veluti clausulam apposuit Paulinus, aliud rursus ^p aggreditur argumentum, de hymnis scilicet quos a Sancto acceperat: quod eleganter spectari potest aut veluti epistolæ altera pars, unde et una typis olim excusæ sunt, aut veluti altera prorsus epistola, **47** et sane ^q in quibusdam manuscriptis codicibus separatim leguntur; sicque in duas divisimus. In hac postrema quadragesima prima dicit se ita prope omnium epistolarum suarum, quas in tergo epistolæ Sanctus et Amandus annotarant ^r

A immemorem esse, ut suas esse non recognovisset, nisi ipsorum litteris credidisset.

ANNO CHRISTI 395.

CAPUT XXVI.

In morbum incidit Paulinus, et Sulpicio Severo per Vigilantium mittit responsum.

1. Carmen ^s quod in honorem S. Felicis scripsit Paulinus, cum primum ejus natalem Nolæ celebravit ex quo se eo recepit, ex intimo lætitiæ sensu prodiit: plenis in eo votis Deo grates refundit, qui ipsi annuisset quod ab eo precibus tamdiu expostularat. Sub finem ^t petit a S. Felice Deum exoret ut sibi liceat semper in eo consistere portu, quem tot ac tantis laboribus superatis demum attigerat. Quinta illius epistola videtur scripta anno secundo ex quo se Nolam receperat; **B** quam etiam ob causam citra dubium eam rejicit ^u Chiffletius in annum trecentesimo nonagesimum quintum. Ex ea ^v cognoscimus ægrotasse Paulinum, et ut ^w videtur prima ætate. Dicit ea ægritudine ^x suorum in pœnam peccatorum se a Deo castigatum, cum ^y tota Campania opus Dei Salvatoris in eo veneraretur, assidua et sedula sollicitorum antistitum, clericorum, monachorum, atque etiam ipsorum sæpe secularium toto illius ægritudinis tempore illum celebrarunt officia. Nemo propemodum tota Campania episcoporum non visitare eum fas existimavit sibi, et quos infirmitas vel necessitas aliqua devinxerat, missis vice sua clericis et litteris adfuerunt; ^z Afri quoque episcopi ad eum revisendum prima ætate miserunt: quod convenire posset litteris quæ ei fuerunt ab Aurelio et **C** ab Alypio redditæ anno 394 si fuit Nolæ anno 395, quamquam verbum *revisere* parum convenit primo ipsorum officio, eique per suos exhibitio, non vero per viros hac de causa a se missos. Probabilius igitur est quod supposuimus, eum venisse Nolam anno 394, ægrotasse anno 395, et tunc temporis Aurelium Carthaginensem episcopum, quem miserat visitandum Paulinus anno ipso 394, et fortasse nonnullos alios cum eo, ipsi quibusdam missis adfuisse. Augustinum eodem illo anno per Romanianum ad eum scripsisse videbimus, verum probabile non videtur illius litteras prima ætate Paulino fuisse redditas. De proborum virorum officiis ^{aa} gloriabatur, at in Domino tantum, cujus gratiæ hoc opus et munus esse reputabat. ^{bb} Dei gratiam in tenebris reluxisse, nec obscurum se per **D** nominis ipsius claritatem in solitudine egisse dicit.

2. Solatium ^{cc} ipsi magnum et dulce in ægritudine præbuerunt Severi litteræ. Stauerant, ut vidimus, se simul Nolam recipere, et Paulinus eum hortatus fuerat ut eam ob causam se conveniret Barcinonem, aut se ipsi in via adjungeret; verum ^{dd} geminas eo anno pertulit **48** ægritudines cum ad Paulinum venire voluit. Itaque coactus fuit se ^{ee} litteris apud ipsum

^a Paulin. ep. 40, n. 2. ^b Ibid., n. . ^c Ibid., n. 5. ^d Ibid., n. 11. ^e Ibid., n. 3. ^f Ibid., n. 4. ^g Ibid., n. 1 et 3. ^h Ibid., n. 6. ⁱ Ibid., in titulo. ^j Ibid., n. 6. ^k Ep. 41, n. 1. ^l Chiff. part. 1, c. 24. ^m Ibid., v. 31. ⁿ Chiff. p. 168 et 219. ^o Paulin. ep. 5, n. 9 et 10. ^p Ibid., n. 14. ^q Ibid., n. 10. ^r Ibid., n. 14. ^s Ibid. ^t Ibid., n. 7. ^u Ibid., n. 9. ^v Ibid., n. 8. ^w Ibid., n. 1.

excusare: Se ^a revaluisse scriberat, multosque ^b fra- A
 tres spiritales secum ipsi adfuturos spondebat, maxi-
 mis ^c præconii virtutem et conversionem Paulini extol-
 lens. Hanc epistolam per ^d aliquos e suis virtute
 sibi connexos misit, per ^e Vigilantium scilicet et alium
 catechumenum. Vigilantius in Campania febre labor-
 ravit, etiam antequam ad Paulinum perveniret. De
 eo nihil refert Paulinus, ^f nisi quod fuerit baptizatus;
 itaque si ille ipse est qui presbyter reddidit Hierony-
 mo Paulini litteras, et qui deinde falsis dogmatibus
 nomen suum infamavit, verisimile est eum ordina-
 tum fuisse presbyterum statim post suum in Gallias e
 Campania reditum. Miratus est Paulinus quod ipse et
 Severus ^g iisdem incommodis simul fuissent affecti:
 ad non sine Domini numine factum esse dicit, cuius
 injussu nihil in mundo accidit, qui eorum unitatis in-
 ternæ operator, carnalem in ipsis substantiam discre-
 pare non esset passus. Itaque solatium ipsis magnum
 et dulce præbebat ista conjunctio passionis; verum ut
 ipsis gratius concordie signum esset, eo ipso se refe-
 ciani sensit Paulinus, quod Severus se revaluisse scri-
 pserat, ita ut Severi levamine aliquo modo respira-
 ret, ^h æque ac sanctorum orationibus, atque ipsius-
 met Sulpicii Severi, cui ignota erat Paulini ægritudo.
 Infirmus ⁱ diu remansit Paulinus, nec facile potuit
 corporis sui exhaustas morbo et austeritatibus vires
 reparare, et in ea infirmitate sicut Paulus gloriabatur,
 qua sperabat se potentem faciendum; et quo magis
 adversa valetudine frangeretur caro, eo minus virtu-
 tem spiritalem ab ea expugnandam confidebat. Ejus
 ægritudo ^j responsum ad Severum morata est. Vigi-
 lantius quoque rursus vi februm laboravit. Non ægro-
 tavit ille catechumenus qui Vigilantium comitabatur.
 Qui necdum nostri corporis erat membrum, inquit Pau-
 linus, ^k vulnera nostra non sensit, et sanus fuit atque
 expers languorum nostrorum, quia non sæpe compaginis
 dolorem caro adhuc aliena sentire non poterat. Vigi-
 lantius ^l ut cepit convalescere progredi volebat, verum
 Paulinus eum invitum retinuit, negatis litteris, donec
 satis recepisset virium ad illud iter suscipiendum,
 quod, ut videtur denotare verbum *progredi*, Vigi-
 lantius pedibus conficiebat. Tandem igitur dedit ^m ei Pau-
 linus responsum ad Severum, cui maximas de illius
 caritate agit gratias, *pro qua tibi, inquit ⁿ, retribuetur
 a Deo, quem in me diligis, eo uberius quod non habeo
 unde retribuam tibi.*

3. Severo scribit Paulinus ^o se pœnas debiturum,
 cum honores accipiat immeritos, sibi que eo magis
 exprobrari torporem ignaviae. Deinde humiliter et
 ingeniose admodum conatur ^p ostendere majori mi-
 raculo Severum esse conversum, quam seipsum:
 postea ^q transit ad Severi promissum ad se veniendi, et
 rogat ut geminas ægritudines quas pertulerat censeat
 esse præmissas tentationes, quibus Deus voluerat pro-

bare consilii constantiam, non vero damnare; dicit-
 que ^r se non vereri, ne ad illius desiderii impedimen-
 tum caro infirma prævaleat, quam fide roboraret.
 etc. Postquam vero de ægritudine illius verba fecit,
 addit ^s amorem pacis eum debere de patria parum-
 per sevocare, ut obstrueret os eorum qui occasionem
 de ipso male loquendi quærebant: de quibus sæpe
 queritur Severus. Tum narrat ^t quantum a pontifice
 Romano et a quibusdam ^u Romæ clericis scanda-
 lizetur. Eum denuo hortatur ut veniat, et jam sibi
 gaudia proponit quibus afficietur, cum illum excipiet
 conite electorum Dei cohorte venientem. *Locabo te,*
 inquit ^v Paulinus ad Severum, *in horto mei Felcis co-
 lonum, sed gratis;* denique cum eum uxoris suæ no-
 mine quam ^w vocat *conserram in Domino suam,* et
 Bassulam etiam ejusdem Severi socrum salutavit, *ca-
 ve,* inquit ^x, *seruum te scribere, et epistolam loquacem
 excuses obsecro; in dictando enim dum te cogito, et
 totus in te sum, quasi apud præsentem longo intervallo
 loquar, obliviscor impositum finire sermonem.* Eum ^y
 rogat ut panem quem mittit accipiat, itemque scutel-
 lam buxeam, etc., et ut ad ipsum ^z mittat vinum quod
 Narbone adhuc se habere credebat Paulinus, nec tim-
 meret damnum si ipsum faceret etiam pecuniæ debi-
 torem. Illud ei mandat, summum illius animi se jus
 habere confidens, quia omnes ipsius servi ab eo de-
 fecerant. Qualiter se Nolæ haberet non refert, unde
 conjicere possumus Paulinum superiori anno ad Se-
 verum hac de re litteras scripsisse.

CAPUT XXVII.

C *Augustinus scribit ad Paulinum qui denuo illi mittit
 litteras. Paulini potestas in demones.*

1. Paulinum circa finem superioris anni ad Augu-
 stinum scripsisse ^{aa} observavimus ut cum eo jungeret
 amicitiam, quam Augustinus cuivis facile concede-
 bat, sed eam maxime debuit Paulino, cujus exstabant
 tot ac tanta in Augustinum benevolentie argumenta
 et sui in Christum amoris. Et quidem nihil carius,
 nihil ardentius Augustini ^{bb} litteris quas hocce anno
 ad Paulinum misit per Romanianum amicum sibi
 carissimum. Præter ea quæ de illo supra diximus,
 vehementi ejus videndi desiderio teneri se testatur.
 Et postquam susceptum de Paulini conversione gau-
 dium abunde effudit, nescire se assertit quid pro ejus
 amore rependat, *nisi quia totus sum tuus, inquit ^{cc} illi,
 in eo cujus totus es tu. Si parum est, plus certe non ha-
 beo. Tu autem fecisti ut non mihi parum videatur qui
 me in illa epistola tantis laudibus honorare dignatus
 es, ut cum me tibi refundo, si parum hoc tibi putem,
 non credidisse convincar.* Narrat deinde quomodo con-
 cordarent Paulini, quibus efferebatur, præconia, et
 ipsamet delictorum suorum conscientia, pugnam hanc
 sic ^{dd} dirimit: *Non me credam talem qualem putas,
 quoniam non agnosco, et credam me abs te diligi*

^a Paulin. ep. 5, n. 9. ^b Ibid., n. 15. ^c Ibid., n. 5. ^d Ibid., n. 1. ^e Ibid., n. 11. ^f Ibid. ^g Ibid., n. 9 et 10. ^h Ibid., n. 12. ⁱ Ibid. ^j Ibid., n. 11. ^k Ibid. ^l Ibid. ^m Ibid., n. 1. ⁿ Ibid., n. 2 et 3. ^o Ibid., n. 4. ^p Ibid., n. 5, 6 et 7. ^q Ibid., n. 8. ^r Ibid. ^s Ibid., n. 13. ^t Ibid., n. 14. ^u Ibid., n. 15. ^v Ibid., n. 19. ^w Ibid., n. 20. ^x Ibid., n. 21. ^y Ibid., n. 22. ^{aa} Cap. 23, n. 2. ^{bb} August. ep. 27. ^{cc} Ibid., n. 3. ^{dd} Ibid.

quoniam sentio et plane percipio : ita nec in me temerarius, nec in te ingratus exaltitero. Romanianum ^a amicum suum harum litterarum portitorem pollicetur facturum Paulino ipsius librorum copiam, de quibus summa animi demissione loquitur, et ^b petit si quæ Paulino displiceant velit emendare. Mittit insuper ad eum ^c carmen Licentii filii Romaniani, et petit ab eo ut præceptorum suorum opera patris et filii curam salutis suscipiat, et ad virtutem utrumque promovere studeat. Et ^d addit, *neque velim credas quæ pater de me forte laudans dixerit, ne si meliorem quam revera sim judices, pro me non ores quantum velim.* Responsum ^e etiam suum ad Licentii poema perferri ad eum curavit, in quo **50** ^f de Paulino nostro mirifice et præclare admodum loquebatur. Paulinum ^g demum orat et obsecrat ut si ab officiis ecclesiasticis sibi vacet, in Africam usque velit excurrere, ut videat quantum omnes eum sitiant. ^h Therasiæ denique salutem plurimam precatur. Romanianus quem propriæ lites in Italiam, ut videtur, pertraxerant, Augustini epistolam tam cito Paulino non reddidit, et solummodo sequenti anno Nolam advenit. Quem ⁱ puerum Paulinus in Africam anno superiore misergat, is nondum redierat : nec fuerat profecto Augustinus ex iis qui, ineunte ætate, ad eum invisendum miserant; ita ut cum de epistola ante tot menses perscripta nihil audiret Paulinus, ^j alteram rescripsit antequam promotum eum ad episcopatum accepisset : quod accidit sub finem anni 395, cum Augustinum fratris nomine ^k compellet. Per ^l Agilem et Romanum Augustino rescripsit Paulinus.

ANNO CHRISTI 396.

2. De historia nihil excerptimus ex ^m Paulini tertio in laudem S. Felicis natalitio carmine, quod hoc anno editum arbitramur. Insignia dumtaxat ⁿ miracula quæ hac die maxime in energumenos patrabantur, et ^o populi ad hanc solemnitatem concursum exponit qui S. Felicis ^p tumultum floribus, sertisque et coronis limina prætexerent, et nocte dieque circa altaria micare lumina describit. Vota ^q deinde ad S. Felicem fundit, et precatur ut longo ævo suum illi impendat servitium, et ad ejus tumultum vitam absolvat; animamque Felix ad Christum paterno vecitare gremio non renuat, ut meritis ejus et precibus tandem laudatis agnis aggregari mereatur. Ad Paulinum pertinuisse ^r nonnulli existimant multa ex iis quæ ad S. Felicis sepulcrum gesta sunt miracula; ^s Gennadius enim affirmat Paulinum non solum eruditione et sanctitate vitæ, sed et potentia adversum dæmones claruisse.

^a Aug. ep. 27, n. 4. ^b Ibid. et n. 6. ^c Ibid., n. 6. ^d Ibid., n. 4. ^e Aug. ep. 26, et ep. 27, n. 6. ^f Aug. ep. 26, n. 5. ^g Aug. ep. 27, n. 6. ^h Ibid., n. 2. ⁱ Paulin. ep. 6, n. 1. ^j Ibid. ^k Ibid., n. 2. ^l Ibid., n. 3. ^m Paulin. carm. 14. ⁿ Ibid., v. 23 et seqq. ^o Ibid., v. 44. ^p Ibid. v. 98 et seqq. ^q Ibid. v. 116 et seqq. ^r Saichin. Vit. Paulin. p. 730. ^s Gennad. Catal. c. 48. ^t Aug. ep. 27, n. 4 et 6. ^u Paulin. ep. 7, n. 1. ^v Ibid. ^x Aug. ep. 31, n. 7. ^y Aug. ep. 27. ^z Aug. ep. 31, n. 4 et 9. ^{aa} Ibid., n. 3. ^{bb} Ibid. ^{cc} Ibid., n. 4. ^{dd} Ibid., n. 4. ^{ee} Ibid., n. 5 et 6. ^{ff} Greg. M. Pastor. l. III, c. 36. ^{gg} Ibid. ^{hh} Aug. ep. 31, n. 7. ⁱⁱ Ibid. ^{jj} Ibid., n. 9. ^{kk} Ibid., n. 8.

CAPUT XXVIII.

De Augustini ad episcopatum promotione ab ipso Augustino certior factus Paulinus suum singulare gaudium Romaniano testatur.

1. Romanianus, cujus opera usus fuerat ¹ Augustinus ad perferendam anno superiore ad Paulinum epistolam, eum adit cum jam sollicitus esset de sanctorum fratrum Romani et Agilis reditu. Advenerunt ² tandem post discessum Romaniani, et ab iis ³ Augustini jam episcopi, aliorumque clarissimorum virorum, Aurelii scilicet Carthaginiensis, Alypii, Profuturi Cirtensis. Severi Milevitani, omnium pariter episcoporum litteras recepit Paulinus, quarum sola ⁴ Augustini exstat quæ iterum de Licentio agebat : qua nimirum posteriori Paulini epistolæ responsum expendere volebat, et testatur, ut in prioribus ⁵ litteris anno superiore datis, pari ⁶ se cum eo et studio et dilectione vinciri. Sancti, cui respondebat, ⁷ verbis quibusdam usus est, idque de **51** industria; erant enim ipsi suavissima, et ⁸ quod vera essent et quod Paulini essent. Ei narrat ⁹ quomodo factus sit Hipponensis episcopus, et quod hoc munere impediatur ne eum Nolam adiret; itaque illum ¹⁰ urget multo vehementius quam in prioribus litteris, ut in Africam ipse et uxor veniant; ¹¹ ac eo rem adducit ut asserat credere se quidquam eos non minus Deo acceptum acturos si infusus sibi virtutes tanto studio notas omnibus faciant, quanto labore et ardore adepti fuerant : unde quivis facile perspexerit optime notam Augustino fuisse Paulini et Therasiæ **C** modestiam. Iisdem videtur principiis insistere Gregorius M. cum dicit ¹² : *Quisquis laudis concupiscentiam calcare jam sufficit, ædificationis fraudem perperat, si bona quæ agit occultat, et quasi jactato semine, germinandi radices subtrahit, qui opus quod imitandum est, non ostendit.* Idemque cum sibi objecisset quod tradidit Christum mandatum de occultandis bonis operibus, respondet ¹³ : *Qui in publico bono opere non suam, sed superni Patris gloriam quaerit, quod facit, abscondit, quia solum illum testem habuit cui placere curavit.*

2. Augustinus ¹⁴ in epistola sua Paulino commendat quemdam nomine Vetustinum Nolam proficiscentem vel ut Deo cum illo militaret, vel ut S. Felicis precibus e quibusdam eriperetur malis quæ **D** lacrymas impiis excussissent, quæque inflicta a Deo verbera videbantur. Tres ¹⁵ ad eum libros de Libero Arbitrio perferri jussit, necnon ¹⁶ panem, ut conjicio, jam benedictio (*uberior benedictio fiet dilectione accipientis vestra benignitatis*). Opus ¹⁷ beatissimi papæ Ambrosii contra philosophos desiderare se testabatur Augustinus, cum minime dubitaret quin tanti viri scripta omnia haberet Paulinus. Citat frequen-

ter hoc opus Augustinus in scriptis sequentibus, in A eo etiam libro ^a qui de Doctrina Christiana inscriptus est, quem forte post duos aut tres annos conscripsit : quod opus a Paulino excepisse Augustinum vero simile est. Dicit præterea ^b Augustinus se audisse a fratribus, Agili, ut videtur, et Romano, contra paganos scribere Paulinum : orat igitur eum ne sibi dubitet mittere quæ scriperat : *Nam pectus tuum, inquit, c tale Domini oraculum est, ut eo nobis tam placita et adversus loquacissimas quæstiones explicatissima dari responsa præsumamus.* Haud scio an hoc opus Theodosii panegyricum fuerit. Cum enim referat ^d Hieronymus Paulinum hujusce principis apologiam scripsisse, ibique de ejus legibus tractare, poterat hic tueri leges imprimis contra paganos sanctitas, easque ab injuria vindicare, respondendo objectionibus ab ethnicis contra religionem Christianam allatis.

3. Quod ^e Augustinus episcopatum suscepisset, et hanc Dei curam meruissent Africanæ Ecclesiæ ut verba cœlestia ex ejus ore perciperent, id maximum Paulino gaudium contulit. Statim ^f post duos dies singularis lætitiæ causam Romaniano per litteras intimare properavit. ^g Panes quinque ipsi et filio Licentio misit ^h ad quem eodem tempore, et forte in eadem charta vel saltem in eodem fasciculo, rescripsit soluta et stricta oratione, quo impulsu ⁱ Augustini a seculi vanitatibus, hujusce juvenis animum abduceret, eumque hortaretur ut salutis suæ provideret.

CAPUT XXIX.

Per Vigilantium, qui male rem gerit, Hieronymo scribit Paulinus. Summa humilitate sacræ lectioni incumbit.

52 1. Dubium non est quin Severus et Paulinus hoc anno sibi invicem litteras dederint : quæ desiderantur. Quantum ex ^j aliis epistolis assequi possumus, significabat Severus sperare se non posse fore ut Nolam Paulinum conveniret, et hoc sibi superesse ut litterarum solatiis se mutuo recrearent. Paulinus ^k tamen eum invitare non destitit. Severi litteras Paulino reddidisse debuit Vigilantius, si in Palestinam hic ipse profectus est, quod iter ^l post annum 396 suscepisse non potuit. Illuc ^m detulit litteras Paulini ad Hieronymum, qui ⁿ tanti viri tot annos Christi servitio addicti insignem pietatem doctrinamque summis prosequatur laudibus. Ab eo quærebat Paulinus ^o quam in statu suo monachali deberet inire viam; et videbatur quodam teneri desiderio Hierusalem proficiscendi, loca sacra invisurus, ut fortasse S. Hieronymo propior iis præceptis inbueretur, quæ in priori epistola jam receperat Hieronymus de sacræ Scripturæ lectione se traditurum Paulino. Mittebat ^p quoque ad eum Paulinus

librum suum pro Theodosio, et ^q apud eundem plurimum commendabat Vigilantium qui idcirco ^r a divo Hieronymo honorifice ac peramanter exceptus est. Cum vero Hieronymum inter et Johannem Hierosolymitanum Ruffinumque exorta esset maxima dissensio, ^s in istam rixam et controversiam venit Vigilantius, et adversus Hieronymum locutus est : ab eo tamen supplex veniam petiit, apud eum invenit gratiam, deinde ex Palestina discessum maturavit, et in Gallias reversus ^t librum edidit contra Hieronymum qui respondere coactus est. Insurrexit etiam postea Vigilantius adversus fidei catholicæ doctrinam, diversosque disseminavit errores quibus hæreticorum Galliæ principis nomen merito obtinuit. En miserimum hominis statum qui divino beneficio, quo tot sanctis conjunctus erat, ad salutem non usus est : quorum tamen caritas non sine mercede, cum virtutem quam ejus animo inditam putabant venerati sunt, et ea benigne in illo excusaverunt vitia quæ tanto fore Ecclesiæ detrimento non arbitrabantur. An allatæ ab ipso Paulini epistolæ responsum per eundem dederit ^u Hieronymus, incertum est. Nihil adversus eum dixit, et ejus reliquit arbitrio referre Paulino quomodo ille ab ipso exceptus fuerit : satis tamen indicat nescio quid molestum et grave inter eos accidisse; plurimumque laudat Paulinum.

2. In hisce ^v duabus epistolis Paulinum in sacris Litteris instituendum supponit Hieronymus : quod intelligere est de traditis a Græcis interpretationibus. Neminem enim sepe reperias ex Patribus qui C sacras litteras frequentius in scriptis adhibeat; illas ubique inserit, ubique ad eas alludit, et præclarissimas notiones detegit, quamvis obiter : idque 53 advertes a primis ejus epistolis, ita ut cuiquam dubium non sit quin iis legendis, evolvendis, meditando, ab ipso Hispanico secessu totus incubuerit, et ardore pietatis et caritatis quibus earum intellectum assequimur magnos inde scientiæ fontes hausierit. Ipse etiam Hieronymus ^x post paucos annos eum divinarum perinde ac humanarum litterarum peritum esse agnovit. Cum vero alios erudire non intenderet, iis proculdubio ad propriam ædificationem vacabat simplici veritatis intuitu, non studiosa difficultatum inquisitione. Quamobrem hac de re consultus nulli unquam respondere præsumebat, ^y indignum se ratus qui divinæ revelationis haberet fiduciam. Summa humilitate in dubiis eos consulebat qui sapientiæ et scientiæ laude in Ecclesia illustres haberentur : quod postea observabimus erga Hieronymum, Ruffinum et Augustinum. Expositionem in quædam Scripturæ loca ab Augustino cum aliquando quæreret ^z ait : *Quæ si forte lucida sunt, et mihi videntur obscura, nemo prudentium filiorum qui forte de nostris in hora lectiunculæ hujus circa te steterint de insipientia*

^a Lib. II, c. 28. ^b Aug. ep. 34, n. 8. ^c Ibid. ^d Hieron. ep. 13. ^e Paulin. ep. 7, n. 2. ^f Ibid., n. 1. ^g Ibid., n. 3. ^h Ep. 8. ⁱ Aug. ep. 27, n. 6. ^j Paulin. ep. 47, n. 1. ^k Ep. 44, n. 12. ^l Vide Hieron. H stor., § 88, 89. ^m Ibid., § 444, et lib. Hieron. advers. Vigilant. ⁿ Hieron. ep. 13. ^o Vide Hieron. H stor., § 88, 89. ^p Ibid., § 444, et lib. Hieron. advers. Vigilant. ^q Hieron. ep. 13. ^r Hieron. ep. 13 et 75. ^s Ep. 153, t. III. ^t Paulin. ep. 43, n. 3. ^u Ep. 50, n. 1.

*mea rideat, sed potius de benevolentia fraternæ caritatis faveat instruendo, ut efficiar videntium particeps, et ex doctrina tua illuminatis mentibus considerantium mirabilia de lege Domini. Videtur quæ non intelligebat inter legendum adnotasse, ut eorum intelligentiam ab aliis exquireret, difficultatem vero antequam proponeret ita discutebat, ut ejus solutionem fere attingeret. Unde ad eum Augustinus ^a: *Multa quæsiisti, et quærenda admonuisti, et quærendo docuisti.... cum enim interrogando disputas, et quæris acriter, et doces humiliter.**

CAPUT XXX.

SS. Delphino et Amando scribit Paulinus. Vitam S. Martini mittit ad eum Severus.

1. Epistolam nonam hoc, ut videtur, anno scripsit Paulinus ad Amandum, una cum decima ad Delphinum. Jam tum ^b in ipso Hispanico secessu Paulini et Amandi litterarum intercessisse commercium observavimus; ^c quod etiam Nolæ tenuit servavitque etiam cum Delphino: cujus litteræ spiritalia Paulino erant condimenta, quippe quæ ^d spiritali sapientiæ sale, quo ipse in baptisate fuerat perfusus, condirentur, ut illius saporem servaret. Paulinus ^e vero religiosa quadam erga eum observantia plena urbanitatis et humilitatis responsa dabat. Liberius ^f cum Amando agebat, et in charta familiaris inditos pietatis sensus exponebat, sermone quidem mellifluo, quem Paulinus alioqui vocat ineptum et temerarium. Cum vero ^g Amandus patris communis Delphini auribus litteras ejus insinuasset, sanctus ille vir a Paulino ^h petiit litteras spiritali sale conditas, in ⁱ quibus præter officii necessitatem sermonem de Scripturis adjiceret quo thesaurum cordis sui revelaret. Exinde piam sane et humilem, eamque decimam scripsit epistolam, in qua dicit ^j Delphinum hæc sane juste ab eo repetere, ut depositi sui debitum, et ut seminis germen expectare, sed vereri se ne pro tritico tribulos ⁵⁴ et pro uvis spinas edat. Conqueritur ^k deinde amice apud Amandum quod litteras suas Delphino exposuerit, et ^l de variis iisque piis apud eum sermonibus disserit, quibus ^m aliquid deesse creditur. Post mortem Theodosii, anno 395 vel 396, Mediolani ⁿ Ambrosius martyris Nazarii corpus reperit, ^o aliquas ad S. Paulinum reliquias perferri curavit, qui id muneri humillime recepit. Ab eodem forte quasdam reliquias SS. ^p Vitalis et Agricolæ, ^q Gervasii quoque et Protasii, martyrum habuerat.

ANNO CHRISTI 397.

2. In quarto natalitio in S. Felicis laudem ^r carmine, quod ad hunc annum referimus, sancti hujusce confessoris refert historię primordia, idque ^s non

^a Aug. ep. 149, n. 2 et 34. ^b Cap. 16, n. 2. ^c Paulin. ep. 9 et 12, ep. 10 et 14. ^d Paulin. ep. 9, n. 1. ^e Ibid. et ep. 10, n. 1. ^f Ep. 9, n. 4. ^g Ibid. ^h Ibid. ⁱ Ep. 10, n. 1. ^j Ep. 10, n. 1 et 2. ^k Ep. 9, n. 1. ^l Ibid., n. 2 et 5. ^m Chiff. p. 283; et Diss. 1, art. 10. ⁿ Vita Gall. Ambros. l. ix, c. 1. ^o Paulin. carm. 24, v. 436. ^p Ibid., v. 452. ^q Ep. 32, n. 17. ^r Carm. 15. ^s Ibid., v. 30. ^t Carm. 16, v. 17. ^u Ep. 44, n. 4. ^v Ibid. ^x Ibid., n. 6. ^y Ibid., n. 12. ^z Ibid., n. 13. ^{aa} Ibid., n. 41. ^{bb} Ibid., n. 41. ^{cc} Ibid., n. 1 et 4. ^{dd} Ibid., n. 5 et 11. ^{ee} Ibid., n. 11 et 15. ^{ff} Ibid., n. 13 et 14. ^{ss} Sever. dialog. 1, c. 16. ^{hh} Dial. 3, c. 20. ⁱⁱ Epist. 12, n. 11. ^{jj} Ibid., n. 1.

A Musas precatus, sed divino invocato Christi numine, qui asinæ quondam ora solverat: citatque illud poema in eo quod ^k anno sequenti edidit. In hunc annum referimus epistolam undecimam ad Severum, qui non modo omnes ^u observabat occasiones ut ad eum litteras daret, sed mittebat quoque ex suis quosdam, de quibus postea Paulini sanctitate et exemplo ad pietatem conversis, ut de filiis sanctis et de benedicta in Domino prole gloriabatur ipse Paulinus. Sic ^v per puerum suum hoc anno ad eum misit Severus epistolam, in qua ^x ipsi se longe inferiorem reputans asserebat ambos in agro, hoc est in lata seculi via, inventos, alterum assumtum, relictum alterum. Fatebatur ^y insuper paupertatem ejus se demirari, sed horrere; quam velle se, nec posse assequi contendeat, ut habens victum et vestimentum hoc contentus esset, nihil ultra diem cogitans; cui imitando imparem omnino se censebat. Deinde ^z adjungit, profecto per jocum, se credere ita eum futurum brevi pauperem, ut ulterius eum invitare non auderet; eunque ^{aa} hortuli causa reliquisse Ebromagum. Videtur ad eum simul ^{bb} misisse vitam B. Martini, adhuc vivi, a se conscriptam. Responsum ex Severi ^{cc} pietate erga se. exorsus est Paulinus, et de ea fusissimas illi gratias agit, virtutemque ejus ^{dd} multis deinde præconiis prædicat in quibus Martini historiam inserit. Illum ^{ee} serio increpare videtur quod de paupertate locutus infirmum se in fide et Christo diffidentem prodiderit; et ^{ff} profertur se vel pauperissimum nunquam invitare eum destitutum, et quam studiosissime hortaturum. Cumque nequaquam Severus polliceatur se venturum, idcirco epistolam decimam septimam nonnisi post duos annos collocamus. Quam Severus B. Martini vitam scripserat, jam eam observavimus missam ad Paulinum, qui ^{ss} illam primus Roman attulit, in eo sane itinere quod circa festum SS. Petri et Pauli solitus erat suscipere. Hunc librum omnes sitiere. Eum Paulinus ^{bb} per Italiam necnon per Illyriam disseminavit; nec pietas ejus erga S. Felicis gloriæ B. Martini quidquam invidet, quin etiam infusas a Deo in animam sancti hujus episcopi virtutes præclaras religiose venerabatur et mirabatur.

CAPUT XXXI.

D Vim cuidam sanctissimo presbytero illatam arcet Paulinus.

55 1. Hoc anno ponendam duximus epistolam duodecimam ob causam cujusdam presbyteri de qua ⁱⁱ sub finem agitur. Inscripta est Amando, quem ^{jj} epistolarum Paulini nusquam offendit prolixitas; immo novas et ampliores ille postulavit, cujus ut desiderio satisfaceret, hanc ei prolixiorum ceteris scripsit Pau-

linus, in qua eleganter exponit iniquam humilitatem, A et sanctam superbiam a seculi vanitatibus liberam, et præceptis subjectam divinis. ^b Portitor hujus epistolæ fuit Sanemarius quem ex servo libertum fecerat Paulinus, ut sub Ecclesiæ Burdegalensis auctoritate in domo Domini serviret, delegatis ad parentum ipsius memoriam obsequiis. ^c Alteram scripsit una ad Delphinum, quæ periit. Agit apud Amandum ut sancti presbyteri Exsuperii opera in Ecclesiæ casa terrulam Sanemarius, qua victum suum procuraret, accipiat. Forte a sancto Paulino ager ille concessus fuerat ecclesiæ in qua parentes humati erant, et cujus regimini præfectus erat Exsuperius, qui magnus ille vir ^d postea episcopus Tolosanus creditur a Baronio.

2. Agit quoque cum Amando Paulinus ^e de quodam sancto presbytero vita et ætate venerabili, qui B injuriam gravem et alienarum ædium exilium patiebatur. ^f Is profecto Basilius celeberrimus Capuanæ Ecclesiæ presbyter, de quo in litteris anno sequenti datis agit Paulinus. Is, inquam, erat ^g admirabili pietate senex, ^h cujus erat domus quæ per vim illi fuerat erepta a divitum quorundam hominibus, qui ⁱ quidem divites in Campania prædia habebant, ita ut afflictus ^j senex in alienis ædibus veluti exsul agere coactus fuerit: nec deerant ^k perversi homines qui venerabilis senis dolori et malis gratularentur. Videatur hæc injuria a gestæ rei autoribus Christianis fuisse profecta, cum eos Paulinus ^l vocet suos *fratres* et ^m *filios*. Burdigalam ⁿ sæpius veniebant: itaque ^o Paulinus Delphini et Amandi opem implorandam duxit qua de sancti presbyteri negotio cura a se suscepta C haberet patrocinium. ^p Ad Daducium igitur unum ex illis præcipuum Paulinus epistolam transmisit, ^q eamque apertam Amando ut ejus rei momentum et necessariam agendi celeritatem agnosceret, ac petiit ab eo ut ipsius et Delphini, cui profecto scribebat, commendatio litteris suis accederet; faceretque ut Delphinus, si Daducius in Galliis esset, sine dilatione per conservum fidelem et impigrum, vel clericum ex suis, vel unum ex Alingonensibus eas deferendas curaret: quod certe indicat Paulinum olim quoddam jus in hunc agrum habuisse, quem forte Ecclesiæ Burdigalensi dono dederat, ^r cujus Ecclesiæ quondam fuisse per multos annos comperimus. Paulini ^s litteræ cum Delphini et Amandi commendationibus conjunctæ optatum exitum habuerunt. Adjuvit ^t Deus D pauperem hunc presbyterum de mendicitate, illuminavit et humiliavit alta **56** divitum corda, qui per exigui domicilii justam restitutionem æternum sibi in cælesti tabernaculo pauperis sancti, a quo invicem recipientur, hospitium paraverunt. Sicque ^u non modo, cum possent transgredi, non sunt transgressi; ve-

rum etiam pro ipso bonæ voluntatis affectu maluerunt facere quod expediebat, quam quod licebat, et dictam domum sancto presbytero, etiamsi propriam non probaret, restitui tamen sine aliqua difficultate jusserunt, ut eam, si de suo jure non posset, de illorum tamen munere possideret. Lætum illud nuntium accepit Paulinus ^v ex litteris Delphini et Amandi, qui, ut verisimile est, mittebant ei pariter edictum Daducii. Ita et ^x planctus presbyteri in gaudium conversus est, et qui gratulabantur ejus malis confusione perfusi sunt; et vir iste sanctissimus ^y hujus liberalitatis gratiam perinde prædicabat ac si indebitum munus accepisset: neque ipse solus, sed ^z domus ejus tota gaudens consonis Capuanæ Ecclesiæ et urbis gratulationibus non cessabat Domino benedicere.

Orat Paulinus Amandum ^{aa} ut hos proceres ultra solitum affectum diligit, et si forte ipsi Burdigalam venerint præsentibus gratias etiam de Paulini sensuum ac viscerum affectione reddat; vel si tarda fuerit eorum copia, dignetur eis gratulationem debitam et meritam benedictionem operis sui mittere, ut sciant e: intelligant quam acceptum Deo sacrificium dederint hac obedientia fidei suæ, qua Paulini petitionem in Delphini et Amandi interventu exorabiles receperunt: quamvis proprio nomine ^{bb} litteras ad eos dare decrevisset ipse Paulinus cum quis ex ipsorum hominibus e Campania Burdigalam se conferret.

CAPUT XXXII.

Pammachium de morte uxoris consolatur Paulinus. Ex Delphini ægritudine captat humilitatis materiam. In ejus gratiam scribit Anastasius papa

1. Paulina, sanctæ Paulæ filia, et uxor Pammachii, diem supremum ^{cc} obiit circa finem anni 397. Paulinus ^{dd} nonnisi post multos menses mortem ejus cognovit et propter loci remotiorem et nuntiorum raritatem, eamque accepit ex litteris cujusdam amici ^{ee}, Olympii scilicet, idque ^{ff} in hieme; cujus tempestatis inclementia et solita valetudinis infirmitate prohibitus est ne Pammachium ipse adiret, ut in votis habebat: tulit enim ^{ss} gravissime amici dolorem. Cum eum igitur adire non posset, prolixam illi epistolam scripsit in qua primo piæ ejus lacrymas in funere conjugis, tum deinde impensas pro defunctæ solatigenis elemosynas laudibus prosequitur: quæ ultima pars epistolam olim **33** fere integram occupabat, cujus erat ad Alethium inscriptio. Verum ostendit ^{hh} Chiffletius errorem esse manifestum, et totum hunc locum pertinere ad epistolam tredecimam (olim 37), quæ est ad Pammachium. Fuerat semper ⁱⁱ Pammachii memor Paulinus, et **57** tamen ^{jj} congrua humilitate silentium servaverat, donec urgente caritate opertum pectore affectum recluserat. ^{kk} Olympius, a quo

^a Epist. 12, n. 7. ^b Ibid., n. 12. ^c Ibid. ^d Baron. an. 405, § 61. ^e Paulin., ep. 12, n. 12. ^f Ep. 14, n. 4. ^g Ep. 15, n. 2. ^h Ep. 14, n. 4. ⁱ Ep. 15, n. 3. ^j Ep. 12, n. 2. ^k Ep. 15, n. 2. ^l Ibid., n. 3. ^m Ep. 12, n. 12. ⁿ Ep. 15, n. 3. ^o Ibid., n. 2; et ep. 14, n. 3. ^p Ep. 12, n. 12. ^q Ibid. ^r Vinet. in notis ad Auson. ^s Paulin. ep. 15, n. 3. ^t Ep. 14, n. 4. ^u Ep. 15, n. 3. ^v Ibid., n. 2; et ep. 14, n. 3. ^w Ep. 15, n. 2. ^x Ibid., n. 3. ^y Ibid., n. 2; et ep. 14, n. 4. ^z Ep. 15, n. 3. ^{aa} Ep. 15, n. 3. ^{bb} Ibid. ^{cc} Vide Hieron. Histor., § 107. ^{dd} Paulin. ep. 13, n. 2. ^{ee} Ibid., n. 1. ^{ff} Ibid., n. 2. ^{gg} Ibid., n. 2. ^{ss} Ibid., n. 3. ^{hh} Chiff. p. 8 et 20. ⁱⁱ Paulin. ep. 13, n. 2. ^{jj} Ibid., n. 1 et 2. ^{kk} Ibid., n. 1.

mortem Paulinæ acceperat, et quem *fratrem* appellat, in excusis codicibus vocatur *episcopus*. Ex quo colligit Chiffletius jam factum Nolæ episcopum Paulinum; ipse autem in quodam manuscripto codice, Regio scilicet, qui olim fuit Puteanorum fratrum, *episcopi* vocem deesse fatetur; quæ tamen si foret addenda, facilius fuerit credere Paulinum scribentem potent! domino, cum ipse talis esset et sacerdos, episcopum vocasse *fratrem* extra consuetum ordinem, quam ipsum Paulinum jam hoc tempore creatum episcopum; inde enim oriuntur difficultates ex quibus Chiffletius expedire se non valeret. Quod enim dicit Paulinus ^a sub initium hujus anni S. Felicis natalem sibi natali proprio esse cariorem, non video quid inde difficultatis oriatur si illud de die nativitatis ejus interpretemur, et si pariter hanc solemnitatem, quam commemorat, intelligamus S. Felicis festum diem, non Paulini, quod imprudenter credidit et admisit Chiffletius.

ANNO CHRISTI 398.

2. In quinto de S. Felice carmine ^b natalitio hujus sancti confessoris historiam absolvit Paulinus, quam in poemate ^c anni superioris fuerat exorsus. Sub initium hujus anni vel sub finem præcedentis ex Severi famulis Paulinus ^d epistolam accepit, ubi hoc ipso anno ad eum se venturum pollicetur; hanc enim se suscepturum peregrinationem ^e plus quam semel pollicitus est Severi. Dubium non est quin Paulini responsum acceperit, sed desideratur. Ejus pueros ^f ante ætatem et S. Petri festum remisit. Hoc anno etiam, ^g duobus scilicet annis ante conscriptam epistolam decimam nonam, advenisse ^h Cardamatem in diebus quadragesimæ ad Paulinum, et a ⁱ Delphino ac Amando litteras atulisse credimus. Faciebant eum certiore ^j de negotio Basilii feliciter gesto, de quo satis anno superiore diximus; et præterea de diuturno ^k ac gravi morbo Delphini ^l febrium ardore et variis humoribus vexati: sed eodem indice ^m et ægritudinem et sanitatem cognovit. Ex hoc morbo grandem captavit Paulinus humilitatis materiam, Delphino dicens ⁿ: *Si vos vix citra verbera castigationis evaditis, nos iniqui et peccatores ubi parebimus?* ^o Brevissimas quidem Delphinus litteras, Paulino tamen gratissimas, misit. Utrique ^p post Pascha Domini fecit responsum, illudque citra dubium per Cardamatem, ^q quem ad id usque tempus retinuerat ^r qui ejus servus fuisse videtur, ab ipsoque traditus Delphino et Amando. Cardamatem olim mimum egisse, ^s eumque vino fuisse deditum conjicere licet; verum Amando magistro ^t omnino mutatus est, ita ut clericus factus fuerit, atque a Paulino ut talis affectu fraterno exceptus. ^u *Consamulum* eum vocat, et gloriatur quod ^v sibi quotidianus prope conviva esse

A non fugerit: quod præsertim dicit, ut appareat quam sobrius esset factus; addit tamen ^x eum post Pascha murmurasse, quod cibum non sumeret donec ad vesperum declinaret dies. Ad quem cleri gradum fuerit proventus non innotescit. In scriptis biennio post litteris ^y dicitur a Delphino factus exorcista. Jam ^z senex erat et canos habebat, sæpissime tamen ⁵⁸ ^{aa} Nolam Burdigala se conferebat; cumque assereret ^{bb} mulierem suam debilem et ideo inutilem sibi esse, Paulinus cum de eo aliquantulum jocando in epistola ad Amandum verba fecit, serio petit ut ei aliquod mancipiolum, aut quædam ancillula præstetur. Primum Nicetæ episcopi Daciæ iter Nolani ad annum 398 vel 399 referendum est, cum in secundo ^{cc} post quadriennium ibi adfuerit ^{dd} ad natalem S. Felicis 14 Februarii diem anno 402. Sed fortasse pluribus alias de illo Niceta erit dicendi locus: modo addam Paulinum arctissimam cum illo junxisse consuetudinem.

3. Eo ^{ee} anno vigesima sexta Novembris die Siricius papa obiit. Anastasius qui ei successit anno eodem ^{ff} ubi primum potestatem caritatis suæ Paulino offerendæ habere cœpit, eam illi ingerere piissima affectione properavit. Cum ad illum de hac promotione scripsisset ^{gg} Paulinus, gratissimum ei fuit hoc benevolentia argumentum, et brevi post ordinationem suam epistolas de nomine Paulini ad episcopos Campaniæ misit *plenas et religionis, et pietatis, et pacis, quibus et suum declararet affectum, et aliis benignitatis suæ præberet exemplum.*

ANNO CHRISTI 399.

CAPUT XXXIII.

De Theridio et Posthumiano Paulini amicis, et de Jo-vio ejus cognato.

1. Cum Paulinus ^{hh} duobus annis superioribus quidquid ad S. Felicis vitam pertinebat carminibus retulisset, in sexto natali ⁱⁱ exsequias ejus commemorat, facitque tumuli mentionem ipsi primum erecti, necnon magnifici templi quod deinde fuerat superædificatum. Ea etiam narrat ^{jj} generatim quæ ibi fiebant miracula; sed pluribus refert jucundam cujusdam ^{kk} rustici historiam cui a S. Felice restituti sunt ^{ll} boves a latronibus ^{ll} abducti. Eodem anno contigit ipsa natalis S. Felicis nocte ^{mm} Theridii vulnus et miraculosa curatio, quam Paulinus anno sequenti versibus eleganter describit. Hic Theridius, quem ⁿⁿ *fratrem* suum vocat, ^{oo} e patria sua aliquanto ante exierat, et per maris et terræ pericula contenta venerat Nolan, ut S. Felici se dicaret cum aliis Dei famulis. Ille est dubio procul ^{pp} Theridius quem alibi Posthumiano adjungit, quos sanctos et religiosos viros vo-

^a Carm. 15, v. 3. ^b Carm. 16. ^c Ibid., v. 17; et carm. 15. ^d Ep. 17, n. 1. ^e Ibid., n. 3. ^f Ibid., n. 1. ^g Ep. 19, n. 1. ^h Ep. 15, n. 4. ⁱ Ep. 14, n. 1. ^j Ibid., n. 3; et ep. 15, n. 2. ^k Ep. 14, n. 3; et ep. 15, n. 1. ^l Ep. 14, n. 3. ^m Ep. 17, n. 1. ⁿ Ep. 15, n. 4. ^o Ibid. et ep. 21, n. 5. ^p Ep. 19, n. 4; et ep. 15, n. 4. ^q Ep. 15, n. 4. ^r Ep. 19, n. 4. ^s Ep. 21, n. 9. ^t Ibid., v. 5. ^u Ep. 15, n. 4. ^v Carm. 24, v. 333. ^w Ibid., v. 178. ^x Vide Bollin. in Vit. sanctor. ad 21 Febr. ^y Paulin. ep. 20, n. 2. ^z Ibid. ^{aa} Carm. 18, v. 72. ^{bb} Ibid., v. 155 et 93. ^{cc} Ibid., v. 190. ^{dd} Ibid., v. 220. ^{ee} Ibid. v. 451. ^{ff} Carm. 20, v. 107. ^{gg} Ibid., v. 106. ^{hh} Ibid., v. 242. ⁱⁱ Ep. 16, n. 1.

cat, qui e patria discesserant, Gallia scilicet ut probabile est, et in Campaniam ipsius causa venerant. Ita alibi loquitur de Theridio, quem *Theridium suum* vocat^a :

Vir, munus a Christo mihi,
Vir pacis, et vir legis, et vir gratiæ,
Requies, voluptas, mens mea.

Verum hic Romæ et in domo propria mansisse videtur. Credere non dubitamus illum Posthuvianum, eum esse qui maxime celebratur in Sulpicii Severi Dialogis, in quibus apparet eum^b ex Aquitania fuisse oriundum, eumque aule illud tempus iter in Orientem confecisse, illique Hieronymum Bethlehem fuisse notum. Inopinato Dei munere erant allapsi Theridius et Posthuvianus^c ignoti Paulino, qui maximam in illis elucere virtutem comperit, et in ea qua se existimabat beatum gratia eos tantum increpavit^B quod se familiaritatis ac notitiæ Severi expertes faterentur; 59 neque quidquam studiosius mandavit proficiscentibus^d e Campania in patriam suam, quam ad conspectum Sulpicii Severi complexumque properarent, eumque cognoscere omnibus in patria rebus et curis suis anteponebant ut diutinum sibi damnum vel sero resarcirent.

2. Eis etiam dedit epistolam^e ad Jovium virum in Galliis clarissimum, ejusque^f affinem. Mihi non liquet utrum idem ille sit Jovius quem Zosimus^h clarum dicit eruditione aliisque egregiis dotibus, cum refert Constantinum Galliarum imperatorem eam anno 409 misisse legatum ad Honorium, qui que forte est ille Jovius Galliarum nobilissimus qui purpuram induit anno 411 ut imperator e vita migraret. Erat item tunc temporis alterⁱ Jovius prætorio præfectus, imperante Honorio anno 409 iisque clarissimus in hujusce temporis perturbationibus. Quisquis tandem fuerit Jovius ille ad quem scripsit Paulinus^j maximam prudentiam et ingenitam et eruditam habebat: k humanioribus litteris omnino deditus, poetarumque lectioni incumbens, oratores et philosophos perlegebat, et quidquid in illis egregium erat maxime id memoria tenebat. Græcam pariter et Latinam callebat linguam, facundiæ doctrinæque fecunditatem miram habebat, l magnum decus et nomen e poesi sibi comparaverat. A natura^m præstanti sublimique ornatus erat ingenio: verum nimio plusⁿ philosophos academicos sectabatur, qui in contentionibus de Divinitate assumpti semper eam^D quærebant, et nunquam inveniebant, quia neque erant satis puri et intelligentes ut Deum viderent, neque satis humiles ut eum non visum crederent. Litteras^o humanas sacris posthabendas esse ducebat Jovius, istis tamen minus quam illis erat deditus. Christum^p veri luminis fontem agnoscebat, et Paulini amore Christiani nominis studiosum se^q neque

a monachis abhorrentem profitebatur: sed lumen sibi cognitum non sequebatur, pro excusatione prætendens imparem se adhuc, r et ideo non capacem Dei, quia terrenis rebus et curis obsessus, ab altiore suspectu caelestium quasi interpositis nubibus arceretur; s Tributisque solvendis, a quibus non erant immunes vel potentissimi proceres, occupatum se esse dicebat. Cum eo^t amicitiam junxerat Paulinus, nullamque ad eum scribendi prætermittebat occasionem.

CAPUT XXXIV.

Egregiam Jovio scribit Paulinus epistolam, qua eum excitet ad fidem pietatemque Christianam amplectendam.

1. Navis^v aliquanto ante tempore magno pondere argenti onerata, gravi^w jactata tempestate inter marinos tamen vortices servata fuerat, et in litus ejecta in quo familiare Paulino oppidum, et Jovio patrimonium erat; ita ut mortuo argenti custode, inter hibernos turbines et nautas avaros servatum tamen fuerit. De hoc argento Paulinus^x tamquam suo unius, aut saltem sibi cum Jovio communi loquitur. Illud^y vocat *argentum sancti commercii*: quibus verbis quis^z 60 forsitan existimabit Paulinum indicavisse illud argentum fuisse pauperibus destinatum. Id satis a germano sensu alienum. Et præterea quomodo in partem illius venisset Jovius? Mirandam^z illam jactatæ navis servatque argenti incolumitatem, in qua tot Dei circa hostines providentiæ argumenta emicabant ex Jovii ipsius litteris comperit Paulinus: qua occasione uti voluit, ut Jovio servatam illam pecuniam gratulans simul eum hortaretur^{aa} ne Dei munus adscriberet casibus, et Dei beneficium, vacuum fati fortunæque numinum esse non agnosceret. Oblatam tam præclaram^{bb} Deo gratias agendi occasionem non arripuit Jovius; immo ad Paulinum scripsit eum^{cc} Deo facere injuriam qui illi adscribebat morbos, naufragia, tempestates, et alia id genus mala, quæ fatum et fortunam Deo æmulas potestates magis quam Deum ipsum decebant.

2. His litteris^{dd} per Posthuvianum et Theridium respondit Paulinus, qui noluit sane occasionem per eos ad illum scribendi prætermittere, ne videretur eum a viris religiosi abhorrentem judicare. ee Hii probat, cum mundus non nisi a Deo uno et creati et conservari potuerit, in dubium revocari non posse quin ad illius regimen omnes motus et cetera omnia quæ in eo sunt debeant revocari; si qua^{ff} autem sunt quorum rationes consequi et colligere non valeamus, tutius nobis esse altiores sensibus et cogitationibus nostris esse rationes, quam nullas, credere. Et revera^{ss} quæ Dei bonitati convenire non posse videntur, illo esse dignissimas, cum per ea exerceatur aut probetur virtus, cum non nisi per labores et peri-

^a Carm. 21, v. 381. ^b Sulp. dialog. 1, c. 20. ^c Paulin. ep. 27, n. 2. ^d Ep. 16, n. 1. ^e Ep. 27, n. 2. ^f Ep. 16, n. 1. ^g Carm. 49, v. 163. ^h Zos. V. 1, p. 824. ⁱ Cat. Godefr. t. VI, p. 368. ^j Ep. 16, n. 6. ^k Ibid. ^l Carm. 49, v. 10. ^m Ibid., v. 79. ⁿ Ep. 16, n. 11. ^o Ibid., n. 6. ^p Ibid. ^q Ibid., n. 1. ^r Ibid., n. 6. ^s Ibid. ^t Ibid., n. 1. ^u Ep. 16, n. 2. ^v Ibid., n. 6. ^w Ibid., n. 1. ^x Ibid., n. 2 et 6. ^y Ibid., n. 1 et 2. ^z Ibid., n. 6. ^{aa} Ibid., n. 2. ^{bb} Ibid., n. 6. ^{cc} Ibid., n. 2. ^{dd} Ibid., n. 1. ^{ee} Ibid., n. 2 et 3. ^{ff} Ibid., n. 3. ^{ss} Ibid., n. 5 et 6.

cula virtutes virorum in historia tam clarorum emicuerint; si ^a per fata intelligantur astrorum effectus, astra quidem esse minimas nostri istius mundi partes, quæ Dei voluntati parebunt; ^b extra hunc sensum Fata, Parcas et Fortunam cassa esse nomina, quæ, cum omni specie careant, nec quidquam producere valent; mirum item esse Platonem ^c ipsum adeo abusum esse humanis auribus inanis arrogantia facundia, ut ridiculam anilis fabulæ cantilenam non erubesceret scriptis suis inserere, in quibus de divina etiam natura disputare audebat. Postquam sic probavit ^d Deum esse et nostrum et omnium creatorem ac dominum, addit ^e: *Et quia quantus quantus est, bonitas, et sapientia, et origo rationis est, nihil nisi ratione constituit, et ad materiam suæ bonitatis creavit. Ipsi omne quod sumus impendamus, et quæ illi placita sunt, studeamus discere, et facere curemus. Tunc dejectata mente purius intuentes, videbimus hanc esse veritatem, ut a Deo sint cuncta quæ sunt; et hanc esse consequentiam, ut omnia Dei facta pulcherrima sint; et non sit malum, quod bonum habeat autorem, qui cuncta per mundum nostris visibus præparavit, et nostris utilitatibus agit; et ita istius universitatis opus condidit, ut alia ad serviendum, alia ad exercendum, alia ad dominandum creaverit.* Rursus urget eum gravius ^f ut veritati pareat, non ei abesse aut vacationem aut facultatem; occupationes et tributa impedimento non futura quominus Dei discat sapientiam, cum eum a studio oratorum philosophorumque Græcorum et Latinorum non arceant. *Vacat tibi, inquit* ^g Paulinus, *ut philosophus sis, non vacat ut Christianus sis. Verte potius sententiam, verte facundiam. Nam animi philosophiam non deponas licet, dum eam fide condias et religione; consertis utare sapientium, ut* ^h **61** *Dei philosophus et Dei vates; non quærendo, sed imitando Deum sapiens; ut non tam lingua quam vita eruditus, tam disseras magna quam facias.* Utque aliquod solidæ ⁱ utilitatis e poetarum fabulis educat, perniciosam inaniam litterarum dulcedinem, et omnes rerum temporalium species dicit esse similes vel radicibus Lotophagorum, vel Sirenarum cantibus. Præterea optat ut possit plane omnia ^j exuere, ut Deum unum induat Jovius, eique vel nudo ex istius mundi salo liceat evadere. Concedit tamen ei ^k ut dividat cum Deo; habeat sibi et suis cuncta quæ possidet, modo se, ingenique facultates ac linguæ ^l opea Deo dedicet. *Illico, inquit* ^m, *ut ad superna penetralia aciem mentis intenderis, aperiet ad te faciem suam veritas, teque ipsum reserabit tibi, quia* ⁿ *cum homo Deum intelligere noluit, dignus fuit qui sui ipsius ignoratione feriretur. Addit* ^o *hominem superiorem omnibus creaturis irrationabilibus, parem esse ceteris omnibus uni Deo subjectis: Hac mediocritate, inquit* ^p, *homo temperatus, neque a salutis sorte delabitur, neque a dignitate naturæ, fitque conscius veritatis, compos sapientiæ, servus justitiæ, liber erroris, dominus-*

que vitiorum, quibus anima non Deo serviens servire damnatur: quæ deinde ut proprii status exsul, per omnes cogitationum suarum, aut alienarum opinionum devias vias spargitur, per philosophos vaga, ac per arios curiosa, superstitioni religiosa, religioni profana, spem inter ac metum semper ambiguis affectionibus pendens. Hinc omni vento cujuslibet doctrinæ circumlata, quia divini timoris vacua, sapientiæ caput non habet. Finem facit ^q *eum rursus hortando ut mittat errores philosophorum et ignorantiam, et sibi satis sit ab illis linguæ copiam et ornatum, quasi quædam de hostilibus armis spolia cepisse, ut, inquit, eorum nudus erroribus, et vestitus eloquiis, fucum illum facundia, quo decipit vana sapientia, plenis rebus accommodes; ne vacuum figmentorum, sed medullatum veritatis corpus exornans, non solis placitura auribus, sed et mentibus hominum profutura mediteris.*

3. Præter illam epistolam in qua Paulini ingenii acumen, ipsiusque scientia magis quam in aliis elucescunt, poema ^r etiam Jovio dicavit, idque forsanscripserit paulo ante, in quo eum hortatur ^s ut vovent studium et operam scribendis laudandisque Dei miraculis et potentia. Sic ait ^t:

Incepe divinis tantum dare pectora rebus,
Subrectosque Deo sensus attollere terra,
Mox oculis carlo nova lux orietur aperto,
Intrabitque sacer tacito per operata meatu
Spiritus, et læto quatiet tua viscera flatu....
Quanto major ab his ordet tibi gloria captis,
In quibus et linguam exercens, mentem quoque san-

Erudies; laudemque simul, vitamque capesses?
Dumque leges catus, et scribes miracula summi
Vera Dei, propior dices, et carior ipsi
Esse Deo: quem dum credens miraris, amare
Incipies, et amando Deum redamabere Chris'o

Addit insuper Paulinus eum edocendum ^u in libro Geneseos quæ sit vera mundi origo, apud Johannem quæ de Deo et Christo sit credendum, etc., in Rubri maris transitu et Jonæ historia Deum, non fortunalem, mari dominari et tempestatibus; in Josue et Ezechia solem et astra illi obtemperare, nec fato vitæ nostræ curriculum regi cogniturum. Quid ista apud Jovium valuerint, non innotescit, constat saltem his Paulini excrevisse ^v **62** caritatem. Illius ad Jovium poema nonnumquam S. Mamerti fratri Claudiano tribuitur: quod nullo fundamento stabilitum videtur

CAPUT XXXV.

Æger Paulinus Sulpicium Severum ad se multum invitat.

1. Paulinus ^w toto superiore anno a suorum puerorum discessu usque ad hiemem Sulpicium Severum expectaverat, a quo cum non accepisset litteras, nec reliquo illius anni tempore, neque sequentis initio, credidit eum ideo non misisse litteras, quod ipse adfuturus esset, et idcirco singulis eum diebus expectabat. Itaque Romam ^x ad venerabilem solemn-

^a Ep. 16., n. 4. ^b Ibid. ^c Ibid. ^d Ibid., n. 5. ^e Ibid. ^f Ibid., n. 6. ^g Ibid. ^h Ibid. ⁱ Ibid., n. 8. ^j Ibid., n. 9. ^k Ibid. ^l Ibid. ^m Ibid. ⁿ Ibid., n. 10. ^o Ibid., n. 11. ^p Carm. 22. ^q Ibid., v. 148. ^r Ibid., v. 4. ^s Ibid., v. 39 et seqq. ^t Ep. 17, n. 1. ^u Ibid.

tatis apostolicæ diem adventantem ^a profectus est solemnem consuetudinem, ^b præsumens illi amplectendum sibi carissimum Severum. Ab ^c Anastasio papa blande, peramanter ac honorifice exceptus est; at ^d Severi sui conspectu frui non valuit. Itaque litteris quæ ejus nomine ipsi redditæ sunt se consolatus est, in quibus ^e causatus infirmitatem suam Severus illi ^f spem præsentis suæ adimebat. Has litteras Paulinus accepit ab homine ^g cujus et vestis et facies minime sapiebant monachum, aut eos quos ipse et Sulpicius Severus ad tale commercium erant soliti adhibere. Etenim is servus erat unius ex amicis ipsius, nomine Sabini, qui Severo proxima erat affinitate conjunctus: quod cum ea in occasione Paulino innotuisset, cumulato tunc Sabinum amore complexus est. Ejus vero servus haud scio an sit ille Marracinus quem Paulinus ^h alio in loco simili plane modo depingit, et quem dicit alias sibi Severi litteras attulisse. Ille tamen ⁱ Marracinus ad Severum pertinuisse videtur, qui illum jusserat *monachum fingere*, ut testatur Paulinus qui eum monachum inspiritalem vocat. Litteras ad Sulpicium Severum repetiit Sabinus a Paulino, sed nimium occupatus ^j totos decem dies quæ Romæ egit, rescribere non potuit; multo minus domum regressus, eum enim ^k gravis oppressit ægritudo eaque diutina, sed Deus vita et resurrectio eorum qui illi serviunt, eum morti tradere noluit, et verberatum liberavit sperantem in misericordia ejus. Cum igitur revaluisset, ad Severum ^l scripsit, et questus est quod tamdiu eum frustra ^m expectasset, asserens ⁿ se de animo suo spem istam abjicere non posse, quæ præsumebat eum videndum amplectendumque sibi, cum toties id esset pollicitus; ni veniret, eum statuendum ^o culpæ reum in S. Felicem, nec eum posse causari infirmitatem, cum tot alias frequentaret peregrinationes, et iteratis sæpe intra unam astatem excursibus Turones Martinum visitaret, an vero vivum, aut mortuum, ex hac epistola non colliges. Per ^p Amachium S. Delphini subdiaconum Severoque notissimum scripsit. Verisimile est eum simul dedisse litteras ad Delphinum et Amandum. Ex omnibus tamen epistolis ad utrumque datis nulla exstat quæ hoc anno potius scripta quam altero adstrui possit.

CAPUT XXXVI.

Ad Victricium scribit Paulinus. Hieronymi et Ruffini amicitiam colit.

63 1. Hoc eodem anno et tempore per Paschasium Paulinus epistolam decimam octavam in qua eandem ^q suam ægritudinem commemorat, scripsit ad Victricium. Hujusce illustrissimi confessoris et episcopi Rotomagensis historiam describimus Dissertatione 4, in qua S. Paulini cum eo vide commercium. Cum ad Victricium litteras dedit Paulinus, vitam huius sanctissimi confessoris et præsulis no-

A vissime ^r cognoverat a Iychno, quem S. Victricii carissimum fratrem et fidelem in Domino ministrum appellat; et tunc ^s luxit negligentiam infelicitatis suæ quod Victricii sanctitatem non satis agnovisset et veneratus fuisset, cum olim Viennæ apud S. Martinum eum viderat, et illius cicatrices non lambisset. Ad eum scribendi ^t quærebat occasionem, nec dabatur, donec quod optanti aliquando non contigerat, id insperanti sibi provenit Romæ quo accesserat Paulinus; eodem enim tempore cum quodam catechumeno ^u Urso concurreret et Paschasius S. Victricii Rotomagensis diaconus, in cujus ^v humanitate et gratia quasi quasdam virtutum gratiarumque S. Victricii lineas, velut speculo reddente, se collegisse dicit Paulinus; Paschasium enim et institutionis Victricii discipulum et vix comitem ^x modestia morum, cordis humilitas, mansuetudo spiritus, constantia in fide veritatis et sermo in omnibus sale conditus probabant. Itaque eum ^y præter gratiam fraterni in sacro diaconatus ministerio contubernii eo venerabilis amabilisque suscepit Paulinus, quod is de Victricii clero, et corpore, et spiritu, esset. Nec illum ex Urbe ad Victricium redire cupientem passus est proficisci, sed quadam caritatis violentia eum perduxit Nolam, ut diutius per illius præsentiam quasi quadam S. Victricii gratiæ portione fruere. Illius tamen ^z conversationis non mediocre consolationem perdidit Paulinus, qui tunc temporis carnali ægritudine afflictus est, ut jam ^{aa} superius observavimus. Neque vero in infirmitate Paulini dumtaxat ^{bb} Paschasius contribulatus et compassus est, sed et in Ursi, quem indivulsum suæ peregrinationis comitem habuerat, gravissimo languore confectus est in quo Paulinus se perspexisse asserit fidem et caritatem in Domino plenam. Tandem labore ac fide Paschasii, quem Dominus experiri voluit potentiam apud se sancti confessoris sui Felicis, Ursus usque ad mortem infirmatus de periculo invenit salutem, et per ^{cc} Paschasii diaconi manus Christo genitus in lectulo baptizatus rediit, licet adesset Paulinus jam presbyter, et plures alii potuissent præsto esse presbyteri. Cum autem ^{dd} Ursus sana et robusta esset valetudine, et Paschasius ad Victricium reditum meditaretur, per ipsum decimam octavam epistolam suam ad Victricium direxit Paulinus, in qua cum ^{ee} Paschasium diutius apud se retentum excusasset, Victricium ^{ff} ad Morinos et Nervios in Belgio **64** Evangelium disseminasse commemorat, et quemadmodum ^{gg} Rotomagensem Ecclesiam instituerat et formaverat; denique cum martyrii seu ^{hh} confessionis texuit historiam, illius ⁱⁱ videndi summo se teneri desiderio significat, et coram in ore illius Christum admirari atque venerari velle; ac ^{jj} luget infelicitatem suam quod cum olim Viennæ fuisset, fructus iste non contigerit, cum tamen in manu fue-

^a Ep. 20, n. 2. ^b Ep. 17, n. 1. ^c Ep. 20, n. 2. ^d Ep. 17, n. 1. ^e Ibid., n. 4. ^f Ibid., n. 1. ^g Ibid. ^h Ep. 22, n. 1 et 2. ⁱ Ibid. ^j Ep. 17, n. 2. ^k Ibid., n. 2. ^l Ibid., n. 3. ^m Ibid., n. 1. ⁿ Ibid., n. 5. ^o Ibid., n. 4. ^p Ibid., n. 3. ^q Paulin. ep. 18, n. 1; et 17, n. 2. ^r Ibid., n. 4. ^s Ibid., n. 8. ^t Ep. 18, n. 1. ^u Ibid., n. 3. ^v Ibid., n. 10. ^x Ibid., n. 1. ^y Ibid. ^z Ibid., n. 2. ^{aa} Cap. 55. ^{bb} Paulin. ep. 18, n. 3. ^{cc} Ibid. ^{dd} Ibid., et n. 1. ^{ee} Ibid., n. 1. ^{ff} Ibid., n. 4. ^{gg} Ibid., n. 5. ^{hh} Ibid., n. 7. ⁱⁱ Ibid., n. 8. ^{jj} Ibid.

rit. Nihil de Victricii ad Urbem accessione hic commemorat, quam anno 404 factam fuisse demonstrabimus.

2. Hoc exeunte anno ^a Anastasius papa ad anniversariam consecrationis suæ commemorationem Paulinum invitavit : quem honorem suis tantum consacerdotibus deferre solebant summi pontifices. Fortasse hiemis difficultatem causatus Paulinus non accessit, sed in vicem præsentæ humillimas summo pontifici litteras scripsit, qui animo paterno eas recepit, nec offensus est illius excusatione. Jam ^b observavimus Paulinum Hieronymumque ab anno forsitan 394 junctissima amicitia fuisse devinctos; sequentibus annis in ea perseverarunt, licet eorum litteræ ad se invicem mutuo datæ pene omnes exciderint. Circa hoc tempus ^c conscripta etiamnum superest epistola ex qua liquet Paulinum in prophetam Danielem Commentariorum libros postulasse ab Hieronymo, qui ejus petitioni acquievit; at justis quibusdam de causis nobis ignotis eos procrastinavit. Anno 398 opus aggredi tentavit, at iterum distulit ut Origenis libros *Περί Ἀρχῶν* interpretaretur. Ei iterum scripsit Paulinus ut ad scribendum eum provocaret, et conquestus est quod parvas et incomptas litterulas mitteret. Quocirca hancce ei epistolam rescripsit in qua seipsum excusat quod promissum adimplere non potuisset, dicitque ei se temporis penuria ab amplissimis litteris atque doctissimis perscribendis abstinere; præterquam quod cum eloquentia eum terreret Paulinus, et in epistolari stylo prope Tullium repræsentaret, verebatur ne verbosius ad eum loquens plura reprehendenda transmitteret. Pro pileolo ab eo accepto gratias agit. De locis qui liberum arbitrium tollere videbantur, ac de sanctificatione filii fidei ab Apostolo adscripta questiones ei proponebat Paulinus. Ex Tertulliani sententia questionibus posteriori respondit Hieronymus; quoad priorem ad Origenis libros *Περί Ἀρχῶν* eum remisit, quorum interpretationem nuper a se factam a Pamnathio posset mutuari, licet illi Græca sufficerent exemplaria : eique obiter commemorat se cuncta Origenis non reprobare quæ scripsit, quod ejus adversarii in eum criminabantur, sed tantum prava dogmata repudiare. Hæc dicebat ob suam cum Rufino controversiam, cujus in partem non venere Paulinus et Augustinus; constat enim Paulinum perpetuo dilexisse Rufinum, qui, in Occidentem reversus exeunte anno 397, integrum fere annum Romæ commoratus est, unde sub finem anni Aquileiam se contulit, et inde Romam rediit. De illo Paulinus profecto loquitur ^d cum dicit se a sanctissimo et doctissimo viro sibi que carissimo, qui non solum legendo, sed etiam peregrinando multa cognoverat, quædam de pellicano insignia audiisse.

ANNO CHRISTI 400.

CAPUT XXXVII.

Sancto Delphino Burdegalensi, Venerio Mediolanensi, et Severo, scribit Paulinus. Martiniani historiam et naufragium describit.

65 1. In septimo S. Felicis natalitio carmine ^o Paulinus hujusce sancti potentiam adversus dæmones demonstrat, et ^f dæmoniacum jam pridem obsessum singulariter connotat. Præcipuum hujus poematis argumentum est ^e Theridii historia, quæ jam elapso antea anno acciderat. Ante annos pene duos ^b litteras brevissimas a Delphino Cardamas attulerat ad Paulinum; ex quo tempore nullam receperat Delphini epistolam. Per totam ætatem irrita non venientis Uranii expectatione fuerat suspensus Paulinus a quo litteras Delphini accepturus erat : ⁱ at officii sui negligens Uranius remansit ubi non debebat. Hujusce ^j hominis absentiam non moleste tulit, cujus accessio nihil ipsi conferre poterat boni : at non modico dolore Paulinus affectus est, quod Uranius ^k per prævaricationem suam longa ab oris Delphini panibus fame tabescere Paulini animam. Cum ^l per ætatem nihil litterarum accepisset Paulinus, multo magis tempus hibernum in eodem silentio transigendum putabatur; cum Deus, qui dat escam esurientibus, Paulino quidem insperanti, sed optanti, repentino iterum per Cardamatem tunc exorcistam superventu solatium et gaudium intulit, qui Cardamas ^m de Delphini valetudine eum certiore fecit, et ⁿ illius ac Amandi epistolas ei reddidit. His respondit Paulinus. In tota ferme epistola vigesima prima ^o ad Amandum laudat Cardamatem quod velox esset et levis cursu; in altera ^p vero ad Delphinum rogat ut pro ipso deprecetur Deum, ne forte gratiam baptismalem ipsius Delphini ministerio acceptam maculet. Quamvis hæc epistola amplissima sit, tamen cum Paulino ad Delphinum scribendi occasio raro occurreret, ^q secundam apposuit epistolam certe quidem ^r conscriptam inter Anastasii electionis anniversarium, ac tempus quo Paulinus Romam se conferre consueverat, id est a fine anni 399 ad diem Junii vigesimum nonum anni 400. Hacce epocha quibusdam ad Delphinum et Amandum Paulini epistolis tempus præfiximus, licet tamen hoc certissimum omnino non asseramus. Cum Cardamati ^s de inquirenda Paulini valetudine mandatum dedisset Delphinus, in epistola secunda Delphino scribit se bona esse valetudine, non tamen robusta, et ^t Anastasii summi pontificis benevolentiam in se commemorat. Ad hæc addit cum Romæ erit ^u se a summo pontifice commendatitias litteras impetraturum quibus Delphino etiam commendaretur.

2. Venerius ^v Mediolanensis episcopus (Simpliciani successor) novissime ordinatus scripserat Paulino.

^a Ep. 20, n. 2. ^b Cap. 24, n. 1. ^c Hieron. ep. 153. ^d Paulin., ep. 40, n. 6. ^e Paulin. carm. 10, v. 61. ^f Ibid., v. 84. ^g Ibid., v. 107; et cap. 33, n. 1. ^h Ep. 19, n. 1. ⁱ Ibid., n. 2. ^j Ibid. ^k Ibid. ^l Ibid., n. 1. ^m Ibid. ⁿ Ep. 21, n. 5 et 6. ^o Ep. 21, n. 6. ^p Ep. 19, n. 2 et 4. ^q Ep. 20, n. 1. ^r Ibid., u. 2. ^s Ibid., n. 1. ^t Ibid., n. 2. ^u Ibid. ^v Ibid., n. 3.

Delphinus Paulinum rogaverat ut ipsius vice ad Venerium scriberet : quod **66** fecit Paulinus, jussitque Cardamati ut recurrens transiret Mediolano ipsius epistolam delaturus, tandemque si is Delphino scribere vellet, sciret paratam esse opportunitatem. Delphinus certiore Paulinum fecerat se^a basilicam Alingone novissime constructam curavisse, jam dedicatam aut mox consecrandam : Paulinus^b maximo gaudio exsultavit, et ex hujus epistolæ verbis videtur ipsius Paulini sumtibus exstructa illa basilica. Addiderat Delphinus^c quosdam dentibus suis fremere et tabescere ob hanc ecclesiæ novæ fabricam : Paulinus respondit id quidem novum non esse, nec mirari quia in Domino confidit. Quocirca Delphinum^d patrem suum spirituales obsecrat, ut pro ipsius anima atque salutis progressu Deum precetur.

3. Nil obstat quominus vigesimam secundam ad Severum epistolam, quæ vigesimam septimam antecessisse debet, hoc anno collocemus. ^e Severus epistolam ad Paulinum dederat Marracino, cujus^f supra meminimus; at Romam cum advenisset Marracinus Soriano epistolam tradidit gaudens quod usque Nolam se conferre et in Paulini conspectum venire non cogeretur : contra vero Sorianus monachus admodum pius et vir vere spiritualis, cum Severum de Paulino sepius audisset loquentem, ac Paulini desiderio teneretur, gaudens optata occasione litteras in se recepit attulitque Paulino, cui se probavit. Quapropter Severo respondens^g postquam optimi atque veri monachi imaginem adumbravit Paulinus, ponit eam esse Soriani qui probabiliter hanc epistolam erat delaturus. Paulinus hoc ipso anno^h summa ædificia inchoavit quæ post tres annos fuere perfecta sub finem anni 402.

4. In carmineⁱ quod anno sequenti composuit, commemorat plerosque homines se singulis diebus ante sancti Felicis altare offerre, ut ei gratias agerent quod Dei misericordia ejusdemque sancti auxilio, pereuntes e naufragiis evasisent incolumes. Nescio an ad historiam Martiniani non alludat, quam Cytherio describit in poemate, cujus epocham certissime omnino statuere non possumus. Cytherius^j iste vir erat in seculo tum genere tum doctrina illustris, et clarus dignitatibus quas fuerat assecutus. At Deus, qui omnia ad se trahens seculi potentes nonnumquam eligere dignatur, eum humilem corde ditaverat ut æternam illi conferret altitudinem, et^k ad amorem pauperum eum excitaverat. Alligatus^l erat uxori quæ^m in castitate filios suos educabat : unum ab ipso ortu consecraverat Deoⁿ, eumque Severo salutaribus disciplinis imbuendum educandumque traderat, ut aliquando^o in Ecclesia inter clericos ministrare mereretur. Martinianus, de quo nobis sermo,

A ^p ipsi carus erat, sed, ut videtur, egenus. Paulinus eum vocat^q fratrem spiritu et fide germanum, ^r cujus pietas interior sermonibus emicabat. Is magno Paulini conveniendi^s desiderio affectus est, quamvis ipsi^t Paulino ignotus : eam ob rem Cytherius commendatitias^u ei litteras tradidit ut Paulinum adiret. Primo^v terra progredi voluit Martinianus, at tam longo itineri pedibus se committere non auctens, ineunte^x autumno Narbone in navim descendit : unde patet eum æque ac Cytherium fuisse ex Gallis. ^y Secundus ei fuit ventus; sed navis quam ascenderat^z absoluta media **67** nocte desedit, et omnes qui in ea erant submersi sunt^{aa} præter eos qui in cymbam confugere. Martinianus autem, Christiani omnes, et quidam etiam infideles qui in eorum numero fuerunt, incolumes

B evaserunt : nullus fidelis mersus est; sed contra Judæi et schismatici periere. Navarchus, qui et Novatianus, desperatione etiam demersus est, potuisset enim se ex periculo eripere. Pene^{bb} nudus effugit Martinianus, qui, rebus suis relictis, in pavore nesciens sumserat secum Apostoli codicem Epistolarum : in extremo^{cc} scaphæ profundo acetiam in aqua positus est, et tamen ista incommoda, frigus, ceteraque tanti infortunii adjuncta a somno eum non excitarunt, donec cymba portum appelleret, quod humanitas fieri non poterat. Navim^{dd} applicuit Massiliam, in qua civitate solitarii^{ee} copiosa caritate pauperes nihil ei ultra calceos dare potuerunt; tandemque ne forte haberetur unus ex his monachis acephalis et^{ff} impostoribus, seu avaris mendicabilis, ut vocat^{ss} Paulinus, qui per terras et mare vagari solent, et se naufragos casumque venditant, pelago se committere iterum coactus est. Secundis ventis^{hh} Centumcellas appulit Martinianus, undeⁱⁱ Romam usque pedibus se contulit. Receptus^{jj} est in cujusdam Paulini et Theridii domo, qui S. Paulino erant pariter cari; et tunc temporis Nolæ cum Paulino nostro Theridius commorabatur. Hac in urbe Martinianus viros sibi notissimos et populares suos reperit, et Paulinus civis ille Romanus eum nudavit veste naufraga et cooperuit sua. Martinianus deinde^{kk} pedibus iter versus Nolam perrexit. Capuz, quæ leucis octo distat Nola,^{ll} vacantem sarcina mulum redeuntem parvo ære locavit : at pigritiam non tulit impunitam; mulo enim subducto in terram cecidit in ora lapsus, in saxa fusus et rubos; nec tamen læsus est : quod Paulinus noster^{mm} S. Felicis protectioni tribuit. Denique in domum S. Paulini advenit; ⁿⁿ ignotus ante mox ut cognitus esse cœpit et Cytherii amicus, Paulino factus est carissimus, quamvis litteras commendatitias ei nullas dare potuerit, quia eas suaque omnia amiserat. Illud carmen Paulinus inscripsit ad Cytherium, cui postquam casum ac miracula commendavit quibus

^a Ep. 20, n. 3. ^b Ibid. ^c Ibid., n. 4. ^d Ibid. ^e Paulin. ep. 22, n. 1. ^f Cap. 35. ^g Paulin. ep. 22, n. 2 et 3. ^h Carm. 25, v. 266. ⁱ Carm. 25, v. 386. ^j Carm. 21, v. 441. ^k Ibid., v. 486. ^l Ibid., v. 689. ^m Ibid., v. 695. ⁿ Ibid., v. 715. ^o Ibid., v. 777. ^p Ibid., v. 445 et 453. ^q Ibid., v. 1. ^r Ibid., v. 437. ^s Ibid., v. 430. ^t Ibid., v. 435. ^u Ibid., v. 432 et v. 4. ^v Ibid., v. 22. ^x Ibid., v. 259. ^y Ibid., v. 43. ^z Ibid., v. 481. ^{aa} Ibid., v. 60, et 73 et seqq. ^{bb} Ibid., v. 253 et 272. ^{cc} Ibid., v. 247. ^{dd} Ibid., v. 305. ^{ee} Ibid., v. 315 et 319. ^{ff} Ibid., v. 335. ^{ss} Ibid., v. 329. ^{hh} Ibid., v. 364. ⁱⁱ Ibid., v. 370. ^{jj} Ibid., v. 371 et 385 et seqq. ^{kk} Ibid., v. 398. ^{ll} Ibid., v. 403 et seqq. ^{mm} Ibid., v. 414. ⁿⁿ Ibid., v. 435 et seqq.

e periculo Martinianum Deus eripuerat, ^a de filii institutione, quem sub Severo Cytherius Deo dicaverat, multa disserit. Circa idem tempus forsans scripsit Paulinus ^b Epithalamium Juliani, quem constat ^c ex Augustini epistola centesima prima fuisse diaconom anno 408.

CAPUT XXXVIII.

Per Victorem sancti Martini discipulum Sulpicio Severo plures epistolas scribit Paulinus.

1. Severus, ^d qui semel tantum quotannis Paulino scribere consueverat, hoc anno circa hiemem, ut videtur, iterum scripsit quo ei amorem suum magis testificaretur. In hisce litteris Paulinum ^e rogabat ut magis magisque eum redamaret : ipsius ^f virtutem **68** generalemque bonorum abdicationem egregiis laudibus extollebat, de se ipso humiliter sentiens. Certe quidem constebatur se missas ab eo litteras pro virili parte divulgare, ad eumque ^g pallia mittebat. Sux solitudinis ^h socium nomine Victorem gladio alias circumcinctum, sancti Martini spirituales filium, sanctæque vitæ B. Clari consortem elegit, ⁱ qui hanc ad Paulinum deferret epistolam. Severus in hac sua epistola ^j eum dixerat hominem virtutibus ornatum : ^k intima itaque affectione et magna gratulatione illum suscepit Paulinus, affirmans se experimento recognovisse ipsum esse vere hominem Dei, humilem corde, non humilem gratia, *vas misericordiæ, et mansionem Altissimi, quem recipit et oblectat placido animæ tementis hospitio; quem ovem puram non solum* ^l pelle (vestem monasticam intelligit), *verum spiritus mansuetudinis, et expressa in verbo ejus atque silentio Christi modestia revelabat.* Humillimæ et abjectissimæ ^m servitutis obsequia Paulino exhibere studebat Victor *avarus dominationis internæ, et idcirco corporeæ servitutis impiger.* Paulinus ejus precibus ⁿ semel concessit ut pedes lavaret, oleoque corpus ipsius perungeret, existimans sibi non minimam benedictionem esse sanctam illius in nomine Dei famulationem, ut viro cujus pietatem venerabatur suum declararet affectum. Ut autem vicissim ^o minimam saltem guttulam de sacris sancti Martini actibus delibaret ex Severi libro, Victori licet invito aquam manibus ministravit. Victor insuper eum ^p docuit qua ratione simplices cibos et fercula minore sumtu et mollitie pararet : quocirca pro tota domo ^q coquinarum artem aliquandiu exercuit, uno tantum adjuvante sene rustico recens baptizato, Paulini domestico. Asserit Paulinus ^r Victorem in ipsum summe fuisse officiosum, et præcipue quod ipsius capillos totonderit, ^s quod Severi mandato faciebat, ut artem suam Paulino proderet. Ex illo tempore iste ^t Victor ex Galliis usque Nolam sæpissime se contulit, et quidem itinere an-

nuo : et idcirco Paulinus Severo suo scribens, Victorem ^u *solemne solatium suum* appellat : quod iter, ut videtur, pedibus conficiebat.

ANNO CHRISTI 401.

2. Si potuit, exeunte anno 400, sed potius anno 401 ineunte per eundem Victorem Severo probabiliter respondit Paulinus. ^v Primum Severi amicitiam ac benevolentiam valde commendat, suamque mutam ei denuntiat, et ^x deinde multa de Victore disserit : hæc recludit initium epistolæ vigesimæ tertiæ usque ad numerum 10, quod olim epistolam totam ad Severum III in vulgatis antea codicibus constituebat ; quarta vero in iisdem excusis codicibus sic inchoabat ^y : *Venio nunc ad majorem fratris erga me* **B** *Victoris operam.* At quis non videat et ex his primis vocibus præcedentis epistolæ cohærentiam, unam eandemque esse. Itaque unam constituimus epistolam vigesimam tertiam. In hac postrema parte postquam ostendit Paulinus nos Deum et proximum admare teneri hoc sine concludit ^z : *Quo magis tua caritate gloriamur in Domino, quæ sola nos facit vel unum de magnis et innumeris debitis Deo solvere. In omnibus enim aliis bonis vix nos* **69** *tantum vel in paucis initiatos, in tua tantum dilectione profitemur esse perfectos.* Illius epistolæ ^{aa} sine commonitus de perfectionis videlicet et caritatis verbo ad Severum istius facit exordium epistolæ vigesimæ quartæ, quæ in antea editis secunda erat : ei nullum præfiximus titulum, quia in eodem fasciculo missa fuit cum epistola vigesima tertia. Expostulat ^{bb} etiam cum Severo quod multa dilectione injustis laudibus eum cumularret ; quas ut tandem recuset, Severi virtutem valde extollit ; suamque totis viribus suis celare studens, in lucem eximie profert. Omnium ferme sanctissima et elegantissima mihi videtur hæc epistola. In ea scribit ^{cc} hæc Severo : *Noli interim dum in scammate sumus, dum foris pugna, intus timores, alta pro nobis sapere aut loqui, sed potius time, et laborantibus collabora spiritu, et cooperare orationibus; ut per nos quoque destruat inimicum et defensorem qui elegit infirma mundi ut confunderet fortia.* ^{dd} *Posce suppliciter ut intellectum det nobis in via hac qua nos vocat; infirmet in nobis virtutem peccati, ut confirmet virtutis suæ spiritum; nudemur criminibus, et virtutibus vestiamur* **D** *ferat nobis opem contra voluntates nostras, nec tradat nos desideriis cordis nostri.*

CAPUT XXXIX

Paulinus hortatur militem ut seculo abrenuntiet. Sebastiano eremitæ de vietate gratulatur

1. Ex Victoris colloquiis epistolas vigesimam quintam et vigesimam sextam conscripsit Paulinus ; quo

^a Carm. 21, v. 496 et seqq. ^b Carm. 22. ^c Aug. ep. 101, n. 4. ^d Paulin. ep. 23, n. 2. ^e Ibid., n. 1. ^f Ibid., et n. 2. ^g Ep. 24, n. 1. ^h Ep. 23, n. 3. ⁱ Ibid. et ep. 25, n. 1 et 3. ^j Vide ep. Severi que præcedit, ep. 23. ^k Paulin. ep. 23, n. 3. ^l Vide not. 127. ^m Paulin. ep. 23, n. 4. ⁿ Ibid., n. 5. ^o Ibid., n. 4. ^p Ibid., n. 6, 8 et 9. ^q Ibid., n. 9. ^r Ibid., n. 10. ^s Ep. 30 et 33, n. 1. ^t Ep. 50, n. 1. ^u Ibid. ^v Ep. 23, n. 1. ^x Ibid., n. 2 et seqq. ^y Ibid., n. 10. ^z Ibid., n. 47. ^{aa} Ep. 24, n. 1. ^{bb} Ibid. et n. 23. Vid. ord. chronol. in ep. 24. ^{cc} Ibid., n. 22. ^{dd} Ibid., n. 23.

autem anno non omnino certum est. Vigesima quinta ignoto ^a cuidam viro nobili adscripta est, qui cinctus fuisse videtur miles, suæque ^b patriæ præfectus ac patronus, et qui ^c militarium stipendiorum exactio- nes curabat. In flore ^d juventæ erat, ^e uxoratus, sive nubilis. Apud eum ^f manserat Victor cum eamdem vivendi rationem teneret : per ipsum innotuit Paulino, qui sibi satis esse existimavit ut per Victorem illi litteras daret. Eum fortiter cohortatus est in epistola ut omnia terrena dimitteret desideria, ut soli Christo deinceps serviret. Ille nondum baptizatus fuisse conjicitur ex sequentibus ^g, cum conversus fueris legendo cognosces, etc.

2. Sebastianus fidelis Dei servus, ad quem data est epistola vigesima sexta ad ^h quemdam torrentem secreto sedebat, ut in isto loco orationi et jejuni vacaret. Diaconus quidam nomine ⁱ Benedictus, qui de carne æque ac spiritu illius frater fuisse videtur, illic eum sæpissime conveniebat, eique ad vitam necessaria suppeditabat. Cum ^j a Victore eos novisset Paulinus, unde illos in Aquitania habitasse colligitur, simul cum Thersia epistolam Sebastiano scripsit ut ei de pietate gratularetur, et utriusque precibus se commendavit. *Ob hoc enim, inquit, ^k misericors et miserator Dominus peccatoribus suis sanctorum notitiam caritatemque procurat et donat, ut etiam inexcusabiles reos præpotens advocatio meritis damnationis absolvat.* Benedicti ^l et Sebastiani pietatem plurimum extollit, dicitque alterum ^m imitari Johannem Baptistam in **70** deserto clamantem, alterum vero Christum in templo docentem, ita ut in Galliis tunc temporis ad populum sermonem habuisse videantur diaconi. Sebastianum appellat ⁿ monachum. Cum tamen in deserto semper recluderetur, asserere non audeo eum esse monachum Sebastianum, ^o qui anno 405 Sulpicium Severum adiit ut sacrorum sancti Martini actuum narrationem audiret. Sebastiano ^p cuidam monacho, sed abbati, pariter scripsit Augustinus.

CAPUT XL.

In Italia terrorem concitant Gothi. Per Posthuvianum Severo scribit Paulinus.

1. Juxta eam quam hucusque præfiximus epocham octavum S. Felicis carmen ^q natalitium ad initium anni 401 referendum est : historix omnino congruit ; illud enim in medio ^r belli tumultu et incursionum barbarorum, et nominatim ^s Gothorum metu conscriptum est. Sed et ex S. Prospero ^t Chronico discimus Alaricum Gothorum ducem et Rhadaghaism anno 400 Italiam pervagasse, necnon ab ^u Hieronymo accipimus eos anno 400 sive 401 Aquileiam obsedis- se. In eo terrore alii ^v in legionibus confidebant, alteri vero in civitatum arcibus quarum expedite reedificati

^A erant muri, cum Paulinus ad defensionem signum crucis et S. Felicis confessoris tutelam solum ascebat : timentes enim Deum ab omnibus malorum seculi terroribus liberantur. Itaque ^x bellum quod omnes formidabant nihil Paulino obfuit quin solito more S. Felicis festum sicut pacis ac lætitiæ diem celebraret, tantummodo ^y orationi ferventius quam tranquillo tempore vacavit. Præterquam quod Deus confidentes in misericordia ejus solet e periculo eripere, præterea a S. Felice qui et demones terrebat, ac tot miracula quotidie patrabat, ^z barbaros repelli posse præsumebat. In illo carmine quædam commemorat de vicino rustico ^{aa} quem obsidens diabolus horrida necabat fame. Is paulo ante sanus fuerat factus, et incorrupta mentis et corporis sanitate, agrum suum tunc temporis colebat. Itidem affirmat S. Felicis virtute ^{bb} torrentem, qui in illius ecclesiam præceps irruere assolebat ac vicinas domos et suam in discrimen ducere, per novum alveum longinquo meatu insolitum duxisse cursum, atque ^{cc} incendium, quod totam ipsius domum absunere videbatur, cum stetisset ventus immotus, tectum dumtaxat mediocre perarsisse.

2. Hoc ipso anno Paulinus vigesimam septimam epistolam scripsit, qua ^{dd} pluribus Severi litteris respondet, saltem duabus, quarum priorem a ^{ee} Posthuviano Theridioque acceperat, posteriorem a ^{ff} Soriano et Virino. Vidimus ^{gg} jam Paulinum Posthuviano et Theridio in Gallias proficiscentibus mandavisse ^{bbut} ad Severi conspectum complexumque properarent, eumque cognoscere omnibus in patria rebus et curis suis anteferrent : jussis parvare. Non mediocriter ⁱⁱ lætati sunt quod Paulini consilii adhæsissent : nam a Severo **71** omnia summæ virtutis ac necessitudinis officia exceperunt, et etiam in eo plura quam præsumserant invenerunt bona. Severus autem ^{jj} eos ut religiosissimos probavit et carissimos. Et præterea ex Severi dialogis liquet quanta necessitudine et amicitia juncti essent Severus ipse et Posthuvianus. Nescio an Paulinus, qui eos primus obtinuerat, eis significarit se illorum desiderio iterum teneri : constat illos ^{kk} secundo eum convenisse, et a Severo ^{ll} litteras ei attulisse, in quibus expostulabat cum Paulino quod ab ipso illos abduxisset, et ipsum solum reliquissent. Paucis post diebus ^{mm} Posthuviani et Theridii reditum consecutus est adventus aliorum fratrum Virini et Soriani, qui a Severo epistolas ei etiam dedere. In vigesima septima epistola his omnibus se responsurum pollicetur, sed nec omnibus Severi in priori epistola querelis satisfacit ; itaque multa videntur desiderari in hac vigesima septima epistola. Non multo post in Gallias reversus est Posthuvianus, quandoquidem ubi Severo valedixisset, Narbone ⁿⁿ navim conscendit ut hoc eodem anno, vel

^a Ep. 25, n. 1. ^b Ibid., n. 8. ^c Ibid., n. 5. ^d Ibid. ^e Ibid., n. 7. ^f Ibid., n. 1. ^g Ibid., n. 5. ^h Ep. 26, n. 1. ⁱ Ibid., n. 1. ^j Ibid., n. 1. ^k Ibid., n. 5. ^l Ibid., n. 2 et 3. ^m Ibid., n. 4. ⁿ Ibid., n. 4. ^o Sulp. dial. 2, c. 1. ^p Aug. ep. 248, in not. ad titul. ^q Carm. 23. ^r Ibid., v. 75. ^s Ibid., v. 42. ^t Chron. Prosp. ^u Hieron. advers. Rufinum 3, 6, t. H. ^v Carm. 23, v. 403. ^x Ibid., v. 17. ^y Ibid., v. 67. ^z Ibid., v. 102. ^{aa} Ibid., v. 308. ^{bb} Ibid., v. 415. ^{cc} Ibid., v. 400. ^{dd} Ep. 27, n. 2. ^{ee} Ibid., n. 1. ^{ff} Ibid. ^{gg} Cap. 33, n. 1. ^{hh} Ep. 27, n. 2. ⁱⁱ Ibid. ^{jj} Ibid., n. 2 et 3. ^{kk} Ibid., n. 1. ^{ll} Ibid., n. 2. ^{mm} Ibid., n. 1. ⁿⁿ Sulp. dial. 1, c. 3.

ut plurimum sequenti, versus Orientem contenderet. Et nos quidem ad hunc Posthumiani in Gallias reditum referimus quod ait Paulinus, ^a Posthumianum scilicet offendisse Narbone Victorem, quem ad ipsum Paulinum mittebat Severus ut apud eum hiemaret: idque factum puto circa autumnum. ^b Remissus fuit a Posthumiano ad Severum Victor, qui inde iterum Nolam profectus est cum ad Paulinum directus pervenire potuisset, hoc est tardissime, ineunte hieme, ^c qua exeunte pervenit. Itaque verius dixerimus Posthumianum anno 402 in Orientem iter fecisse.

ANNO CHRISTI 402.

CAPUT XLI.

A Niceta Dacorum episcopo, et a Melania invisitur Paulinus. A Severo de quibusdam historiae locis difficilioribus consultus sententiam dicere humiliter recusat; necnon eidem imaginem ipsius postulanti negat.

1. Paulinus in nono S. Felicis carmine ^d Natalitio fuse disserit de Christianorum festis. Denotat imprimis ^e Christi nativitatem, Epiphaniam, Pascha et Pentecosten, quibus etiam adjungit suam ^f S. Felicis festivitatem, quam coluit ipse singulari gaudio, quippe qui ipsius, quem vocat ^g patrem et ^h magistrum, Nicetæ præsentia geminum sibi natalem hoc anno fuisse dicit. Jam ⁱ ante quatuor annos Nolam venerat Nicetas, ejusque iterum videndi non mediocri desiderio tenebatur Paulinus; sed suscepto ex S. Felicis festivitate gaudio ^j alteram ex Nicetæ conspectu lætitiã accessuram sperare non audebat, cujus quippe adventus ^k bello et metu Gothorum omnino præcludi videbatur. Quapropter plus solito animatus et incitatus in S. Felicis laudem poema edidit, idque prolixius et sublimius quam superioribus annis. Ibi ex verbis ejus vehementioribus **72** intueri licet quanto martyrii studio flagraret ipse Paulinus ^l:

Ligno mea vita pependit,
Ut staret mea vita Deo: quid, vita, rependam
Pro vita tibi, Christe, mea? nisi forte salutis
Accipiam calicem, quo te mea dextra propinet;
Ut sacro mortis p. etiosæ proluar haustu.

Sed quid agam? neque si proprium dem corpus in
lignes,

Vilescamque mihi, nec sanguine debita fuso
Justa tibi solvam, quia me reddam tibi pro me;
Et quidquid simili vice fecero, semper ero impar,
Christe, tibi: quia tu pro me mea, non tua, Christe,
Debita solvisti, pro servis passus iniquis.

Narrat quomodo S. Nicetam secum ^m duceret visurum confecta nondum ædificia quæ in ecclesia S. Felicis exstruebat, eaque deinde ⁿ longiori oratione describit, simulque cum eo ^o de S. Martini vita disseruit, cujus historiam a ^p Sulpicio Severo traditam perlegit evolvitque, quam illi proculdubio in priori itinere jam tum partim exposuerat, ejusque forte opera per totam Illyriam sanctissimi hujus viri histo-

riam disseminavit. Cum ad ecclesiam suam reversus est Nicetas, carmen ^q decimum septimum conscripsit Paulinus, iter scilicet prosperum illi precaturus, et ut perpetuum immortalitatis ejus memoriæ monumentum. Sed quo pertineat illud poema, an ad primum, an ad secundum Nicetæ iter, incertum est: spectare potius videtur ad annum 398, quo nihil tum moveri apud barbaros animadvertimus, nisi hoc potissimum tempore quo semper sub armis stabant.

2. Sed et jucundissima quoque accidit Paulino hoc anno S. Melaniæ senioris ^r ab Hierusalem Romam peregrinatio, quem Neapoli Nolam redeuntem apud se humanissime excepit. Singulas hujus historiæ partes vide apud Paulinum epist. ^s vigesima nona. Particulam ^t de ligno divinæ crucis munere Johannis Hierosolymitani episcopi illustris hæc vidua ab Hierusalem attulit Paulino, ac dono dedit ^u tunicam de agnorum vellere, quam, ubi pro reverentia aliquandiu gestasset Paulinus, ad Severum misit, illico ut accepit, destinaverat. Ad eos enim potissimum dies advenit Melania ^v quibus a Severo missum Victorem excepit, hoc est ^x exeunte hieme. Monebat eum per litteras Severus ne ^y se fatigatum putaret allatis per Victorem tot numero et copia voluminibus; quæ ad tres præcedentis itineris litteras easque amplissimas referuntur, quin immo illis miro quodam modo prorsus reffectus postulabat ut pluribus, si posset, scriptis esset molestior: ^z magnis quoque laudibus priora scripta efferebat.

3. Paulinum præterea rogabat ^{aa} Severus ut quæ de annalibus non unius gentis, sed generis humani, ipsum fugerent, Paulinus peritior edoceret, quia iis inquirendis operam dabat, ac præsertim in concilianda regum Juda et Israel chronologia non parum laborare se significabat, qua institutione indigebat ad universalem quam ad annum 400 produxit historiam conscribendam, quamque post hunc annum absolvisse potuit. Mittebat ad eum ^{bb} pallia camelorum pilis texta. Inscripterat hanc anno superiore epistolam Severus, et Victorem cum Paulino acturum hiemem sperabat, et postea statim reversurum. *Tu enim, inquit ^{cc} Paulinus, vere spiritu Dei servens salubrius eum in tempore frigris ignito fidei tuæ fovetis calore; at ego frigidus ad æstivam illi stationem aptior ero.* Victorem **73** vero ^{dd}, abeunte hieme, susceptum necesse habuisse dicit Paulinus vernis mensibus detinere; et quia breve spatium videbatur, cum et infirmissimus per idem tempus fuisset Paulinus, ut ad rescribendi negotium non valeret, per mediam ætatem Victorem retinuit, nec abire passus est nisi sub finem ætatis, ut ad Severum autumnò perveniret, et hiemem illi rursus impenderet. Eidem præbuit deferendam ad Severum epistolam vigesimam octavam, cui adjunctum habebat ^{ee} Theodosii Panegyricon

^a Ep. 28, n. 3. ^b Ibid. ^c Ibid. ^d Carm. 24. ^e Ibid., v. 44 et seqq. ^f Ibid., v. 149. ^g Ibid., v. 180. ^h Ibid., v. 269. ⁱ Ibid., v. 333. ^j Ibid., v. 188. ^k Ibid., v. 339. ^l Ibid., v. 289. ^m Ibid., v. 349. ⁿ Ibid., v. 362. ^o Ep. 29, n. 14. ^p Sulp. dial. 3. ^q Carm. 17, v. 2. ^r Ep. 29, n. 6 et seqq. ^s Ep. 29, n. 6 et 8. ^t Ep. 31, n. 4. ^u Ep. 26, n. 5. ^v Ibid., n. 6. ^w Ep. 28, n. 3. ^x Ibid., n. 4. ^y Ep. 29, n. 1. ^z Ep. 28, n. 5. ^{aa} Ep. 29, n. 1. ^{bb} Ep. 28, n. 3. ^{cc} Ibid. ^{dd} Ibid. ^{ee} Ibid., n. 6.

nondum editum, cum quodam in S. Felicem carmine. De conferendis autem præteritorum temporum rationibus, scribit huic se studio operam numquam dedisse; sed ad Ruffinum se misisse ejus libellum, qui quidem si has historiarum causas non ediderit, veretur ne apud alium in his regionibus frustra requirat; si vero aliquid super his rescripserit, se transmissurum pollicetur. Contextam de agnorum vellere tunicam ad Severum misit Paulinus, quam sibi de Melaniæ benedictione pignus esse dicebat. Ex laudibus sibi a Severo datis majus sumpsit, quod responsum manifeste probat, humilitatis argumentum. Sed huic priori epistolæ addidit alteram, vigesimam nonam scilicet; in qua ex pallis camelorum pilis contextis materiam captat se confitendi peccatorem qui penitentiam habitu et labore indigeret, idque fuse satis explicat. Reliqua præconium conficiunt Melaniæ, cui utpote Romæ commoranti timere se dicit. Hoc quoque anno, nec serius ad Severum trigesimam misit epistolam Paulinus, quam Augustinus tractans de culpa originali citavit. de ea jam supra dictum est cap. 20, n. 1.

4. Rogaverat Severus, ut verisimile est, Paulini et Therasiæ imagines, in quo eum insanire exprobrat Paulinus, multaque eum caritate pene delirum fieri; et ingeniose postulatum de homine interiore interpretans eludit, ac solita venustate et sanctitate de eo disputat. Concludit denique dicens quod si tantus amor illi est visibilia quoque captare solatia, poterit per magistras animi sui lineas vel imperitis aut ignorantibus Paulinum et Therasiam dictare pictoribus, memoriam illis in qua eos haberet pictos, velut imitanda de conspicuis assidentium vultibus ora proponens. Sed si forte, addit idem Paulinus, ad intellectum verbi tui inscitior manus artis erraverit, dissimiles pinget aliis; tibi tamen nos semper animo consideranti et complectenti, quoslibet vultus sub nostro nomine imperitia sua pinxerit, tamen tua conscientia nos erimus. Idque Severus fecisse videtur, quandoquidem anno sequenti Paulinum in æde sacra pingi curaverat: unde hoc anno scriptam fuisse colligimus hanc epistolam, quam nec multo ante conscribere potuit; qua enim spe Paulinum adeundi ducebatur Severus, ea sane dejectus est cum Paulini imaginem postulavit. Non apparet a quo reddita fuerit hæc epistola, nec ea ullum habet historiarum monumentum.

CAPUT XLII.

Juxta S. Felicis tumulum novam basilicam construi jubet Paulinus. eamque variis ornat picturis.

74. Jam Paulinus, ut supra diximus, adjunctas ad S. Felicis ecclesiam ædes anno 400 extruere coeperat, quas tertio post anno, scilicet 402, absolu-

tas, et 14 Januarii die anno 403 omnes, vel saltem aliquas, dicatas legimus. Mortuo Felici erectus est tumulus qui sane non tanti viri meritis, sed oppressæ infidelium persecutionibus Ecclesiæ rebus afflictis respondebat. At insignis tanti viri virtus exiguo condita tumulo ita mirifice enituit, ut brevi quinque basilicis adornatus fuerit, quarum fastigia longe aspectata urbis speciem præferebant. De his quinque basilicis agit Paulinus in suis carminibus ab initio anni 399, inter quas forte capellam quamdam annumerabat, quæ licet basilica non fuerit, eo tamen nomine potuit nuncupari, quandoquidem cum de nova basilica hoc anno absoluta loquitur, quatuor antiquis hanc additam esse asserit. Sed nec ad tumulum S. Felicis affluenti populo sufficiebant (quatuor vel quinque) illæ basilicæ quas Notam adveniens repererat Paulinus: novam itaque exstrui jussit, quam apsis solo et parietibus marmorata necnon camera musivo illusa clarificabat, ubi Trinitas pleno coruscabat mysterio: Patrem quidem vox e nubis tonans, Christum agnus, Spiritum columba designabat. Crucem præterea corona lucido cingebat globo, cui coronæ inerant apostoli in columbarum choro figurati: tum de petra quatuor meabant fontes quibus stabant evangelistæ quatuor viva Christi flumina; versus enim inscripti hæc omnia explicabant. Intra apsidem trichorum videbatur altare in quo sacratæ apostolorum et martyrum reliquiæ reconditæ erant, necnon particula de ligno crucis quam Melania ab Hierusalem hoc ipso anno ad eum detulerat. Totum vero extra concham basilicæ spatium alto et lacunato culmine geminis utrimque porticibus dilatabatur, quibus duplex per singulos arcus dirigebatur ordo columnarum. Cubicula intra porticus quaterna, longis basilicæ lateribus inserta, secretis orantium vel in lege Domini meditantium, præterea memoriis religiosorum ac familiarium, accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbebant. Deinde cum duas dextra lævaque conchulis intra spatiosum sui ambitum absis sinuata laxabatur: sinistra quidem orantes et legem sanctam meditantes recipiebat, dextra vero immolanti jubilationis hostias antistiti patebat, instar venerandæ penus qua condebantur et qua promebantur sacri ministerii vasa et ornamenta ad altare deferenda.

2. In hac nova basilica antiquam legem, hoc est Pentateuchi, Josue et Ruth historias, additis argumentis, depingi voluit Paulinus in gratiam eorum qui ad S. Felicis festum undique singulis annis illuc confluebant, qui quidem ferme omnes rustici erant, adeoque rudes et imperiti, ut aliquid maxime religiosum ducerent super tumulos sanctorum mensas struere, et convivia sectantes in ipsis basilicis noctem in epulis crebrisque potationibus consumere.

* Ep. 29, n. 5. ^b Ibid., n. 1; et ep. 28, n. 4. ^c Ep. 29, n. 1 et 4. ^d Ibid., n. 6. ^e Ibid., n. 13. ^f Aug. ep. 186, n. 40. ^g Paulin. ep. 30, n. 2. ^h Ibid. ⁱ Ibid., n. 6. ^j Ibid. ^k Forte legendum artificis. ^l Forte legendum autem. ^m Ep. 32, n. 2. ⁿ Cap. 37, n. 5. ^o Carm. 25, v. 268. ^p Ibid., v. 2 et 187. ^q Carm. 18, v. 170. ^r Ibid., v. 170. ^s Ibid. ^t Ep. 32, n. 10. ^u Carm. 18, v. 182; et carm. 24, v. 491. ^v Ep. 32, n. 10; et not. 150. ^w Ibid. ^x Ibid., n. 12. ^y Ibid. ^z Ibid., n. 13 et 16. ^{aa} Carm. 25, v. 173. ^{bb} Carm. 27, v. 547. ^{cc} Ibid., v. 584. ^{dd} Ibid., v. 547.

Ergo probant obiti quod damnare magistri?
Mensa Petri recipit quod Petri dogma refutat?

exclamat Paulinus ^a.

Hic abusus in ^b Ecclesia jam multum invaluerat, fueratque ^c a S. Ambrosio Mediolani sublatus, aliisque compluribus in locis a propriis episcopis. Eundem omni studio ^d ab Ecclesia Africana removit Augustinus, sed magis doceo quam jubendo, et monendo quam minando. Eamdem viam tenuit Paulinus eodem animo affectus: ^e totam basilicam variis ornavit picturis, ut rustici a suis computationibus ad hæc nova contemplanda abducti ad vitam sanctiorem temperantiores facti converterentur. Hujusce temporis basilicæ, ipsius Paulini ^f testimonio, orientem plerumque spectabant; ab usu tamen communi recedens ^g Paulinus novam basilicam versus S. Felicis ecclesiam exstruxit. ^h Novam a veteri cujusdam monumenti, abside interposita, obstructus paries excludebat tribus januis patefactus a latere basilicæ S. Felicis: Paulinus totidem a fronte ingressus sui foribus novam reseravit, et paribus trinis arcubus, quibus tota hæc basilica in basilicam memorati confessoris perlucente transenna aperiiebatur, quod diatritam veluti speciem ab utraque in utramque spectantibus lætissimo præbebat aspectu. ⁱ In ipsis basilicæ novæ ingressibus dextra lævaque crucem Paulinus minio depinxerat, quæ floriferæ coronæ orbe cingebatur, signo cælesti superstantibus columbis. ^j Intra ipsam transeunam qua breve illud, quod propinquas sibi basilicas potius discludebat, intervallum continuabatur, interfluebat fons in sacras ædes intrantium abluendis manibus oribusque lavandis, ^k qui fontes ex adversa fronte templi ea ætate frequentes erant, et etiamnum visuntur in cathedralium et præcipuarum ecclesiarum atriiis, ^l hisque fontibus successit vas aquæ lustralis ad vestibulum templi apponi solitum. Præter ingressum qui erat a latere basilicæ S. Felicis, alter patebat aditus, ^m cujus januam superstabat crux coronata.

CAPUT XLIII.

Paulinus antiquam S. Felicis basilicam picturis adornat, et foris pluribus circumdat ædificiis.

1. Præter hanc novam ecclesiam, Paulinus ⁿ prædictam S. Felicis basilicam novis decoribus ornavit: ^o insculptum camera crispante lacunar ebur in ligno mentiebatur, tectoque superne pendentes lychni spiris ahenis retinebantur. Hæc steterat basilica ^p pilis deformibus vasto agmine, quibus in melius mutatis, quin etiam, ni fallor, ^q marmoreis fulcivit columnis, quo major fieret et spatii et luminis accessio. Exstant hodieque ^r in S. Felicis basilica haud dubie S. Pau-

A lini manu inscripti versus, qui et eam ampliorem et lucidiorem redditam fuisse declarant. Hanc etiam ^s depinxit Paulinus, ^t ita ut æque nova ac altera appareret: in ea ^u Novi Testamenti **76** historiam descripsit; et ^v sub altaris mensa cineres et reliquias SS. Johannis Baptistæ, Andreæ, Thomæ, Lucæ, Agricolæ, Vitalis, Proculi, Nazarii, et Euphemie, deposuit.

2. Tres ^x habebat hæc basilica aditus. E regione basilicæ novæ ^y tres erant aditus: ^z ostiolum erat ex altera parte qua de hortulo Paulini quasi privatus aperiiebatur ingressus. Præterea ^{aa} majora duo patebant ostia ad præcipuum atrium in quo ^{bb} obscuro fuerat tecto porticus, quæ Paulini cura et studio crevit pigmentis atque culmine, ^{cc} eaque videtur non fuisse operta. Non procul abhinc vetus erat ^{dd} hortulus et ruderi agger, quem Paulinus purgari jussit, et eo loci ^{ee} novas exstruxit domos: insuper ^{ff} area quædam, quæ largo perfundebat lumine sacram ædem, quæ porticibus necnon ^{gg} duplici tegmine cellis per vestibulum coeuntibus cingebatur. Erat et altera ^{hh} minor area, sed cultu major, interior, et veluti tribus juncta basilicis, ex uno pandens diversos aditus ad omnes, circumjectis etiam ornata porticibus quæ fulciebantur columnis marmoreis, quibus imposita erant ⁱⁱ duplicato tegmine cœnacula sacris quasi tectis contignata, et de superis fenestris altare spectantia, in quibus ^{jj} hospitabantur qui ad sepulcrum S. Felicis Deum religiose precaturi accedebant. ^{kk} In area varii erant fontes ac multiplicis formæ, et maxime præluens cantharus quem cancellato tegmine ænea tegebat turris. Complures ^{ll} adstruxerat Paulinus cisternas, quæ pluviales exciperent aquas et in hos fontes refunderent, cum ^{mm} procul urbs, et aquæductus prope nullus ab urbe exigua illuc tenui limite guttam demitteret. ⁿⁿ Ad aliud latus porticus cernebatur mediis bipatente spatio fulta columnis, quæ culmine discretas aulas adito sibi copulabat. Spectabatur et ^{oo} ædes altera oblonga, per plura atria etiam discreta, præti seu campi spectaculum præbens, inclusi autem septo nec sacra tecta profanis oculis paterent. Notat insuper Paulinus ^{pp} arcissimas aliquot cellas quo per trina ostia pandebatur aditus: ^{qq} primam complebant Job et Tobie sacra gesta; secundam ornabant plurimorum utriusque sexus martyrum imagines; in tertia facta Judith et Esther periculo erant eleganter expressa. In interiore ^{rr} majoris auræ seu ecclesie, sinu insita latebat cella procul stellato speciosa tholo et trino recessu; cujus in medio baptisterii fons enitebat in quo nondum quisquam baptizatus fuerat, nec deerat altare ad sacra mysteria

^a Carm. 27, v. 568. ^b Vide not. 313. ^c Vit. Gal. Amb. l. ix, c. 5. ^d Aug. ep. 22, et serm. 5 et 101 de div. ^e Paul. carn. 27 v. 580. ^f Ep. 32, n. 13. ^g Ibid. ^h Ibid., n. 14. ⁱ Ibid., n. 15. ^k Vide not. 41 et 169. ^l Vide not. 41. ^m Ep. 32, n. 12. ⁿ Carm. 24, v. 383. ^o Ibid., v. 383. ^p Ibid., v. 395; et carn. 25, v. 209. ^q Carm. 24, v. 394. ^r Vide not. 161. ^s Carm. 24, v. 386; et carn. 25, v. 212. ^t Ibid., v. 210. ^u Ibid., v. 173. ^v Carm. 24, v. 403. ^x Ibid., v. 456. ^y Ep. 32, n. 13. ^z Ibid., n. 12. ^{aa} Carm. 24, v. 374. ^{bb} Ibid., v. 362. ^{cc} Ibid., v. 366; et carn. 5, v. 8. ^{dd} Ibid., v. 367; et carn. 25, v. 270. ^{ee} Ibid., v. 274. ^{ff} Carm. 24, v. 368. ^{gg} Carm. 25, v. 56. ^{hh} Ibid., v. 54. ⁱⁱ Carn. 24, v. 400. ^{jj} Ibid., v. 449. ^{kk} Carm. 25, v. 31 et seqq. ^{ll} Carm. 24, v. 470. ^{mm} Ibid., v. 463. ⁿⁿ Ibid., v. 480. ^{oo} Ibid., v. 484. ^{pp} Carm. 25, v. 15. ^{qq} Ibid., v. 24. ^{rr} Ibid., v. 180.

celebranda. Hic locus forte fuerat a Paulinosolummodo ornatus, decoratus ac renovatus, cum fateatur in eo se superatum a Severo quod baptisterium ille condidisset. Hæc fere omnia, quantum potuimus assequi, describit Paulinus noster de additionibus et ornamentis ab ipso factis in S. Felicis honorem, quem in patronum assumerat. Non deerunt perspicaciores oculi qui plura penetrent.

3. Hæc ædificia Deo accepta fuisse testatur Paulinus, ^b quod et miraculo quodam comprobatum est. In media enim area juxta ecclesiæ limina erant vetule domus duæ lignæ quæ fœdo obice prospectum cecabant et *decus omne operum perimebant*. Illas amoliri cupiebat Paulinus; at dominus cujus erant jurabat se potius mortem appetiturum quam inde egressurum.

77 Temnenda quidem vox
Ista videbatur: sed erat, fateor mihi idipsum
Invidiæ, tædebat enim vel vincere rixa,

ait Paulinus c.

At ^d quadam nocte ex improvise una cellarum incendio subito flagrante ita exarsit ignis, ut ecclesia ipsa et tota vicinia periclitarentur. Frustra ad arcendam flammam diu elaboratum est, donec ipse Paulinus S. Felicis templum ingressus supplices ad Deum preces fudit, et martyris fultus precibus, meritis quoque apostolorum quorum cineres et reliquiæ sub altari vicinæ ecclesiæ delitecebant, domum ipse postea reversus, sumtum de veræ crucis ligno fragmentum flammis opposuit, quæ statim impetum remorata convertere se in pristinum locum de quo insurrexerant, ubi deficiente pabulo brevi extinctæ sunt. ^e Mane facto una dumtaxat reperta est domus ignis incendio absumta; sed ira excandescens dominus, cujus domus fuerat tam miserabili, ne dicam mirabili, casu eversa, alteram destruxit: itaque sine lite voti compos factus est Paulinus. Altera illa basilica, in qua orasse Paulinum et apostolos invocasse diximus, videtur fuisse nova illa quam construxerat; et quia jam altari suppositas reliquias legimus, manifeste apparet jam tum illam esse dedicatam. De ^f ligno enim veræ Crucis præter fragmentum quod sub eo altari reposuit, aliam ^g particulam ad Severum anno sequenti mittendam reservaverat: sed sive illa basilica hoc anno, vel sequenti fuerit dedicata, fuit certe ^h ab episcopo Paulo Ecclesiæ Nolanæ tunc præsule.

ANNO CHRISTI 403.

CAPUT XLIV.

Basilicam item Fundis exstrui jubet Paulinus, et pro Primiaticensi basilica ad Severum mittit carmina.

1. Ad solitam Paulino festivitatem accessit et altera ⁱ hoc anno solemnitas, dedicatio scilicet omnium

operum quæ ad sacram S. Felicis ædem addita et recens absoluta pari undique cultu emicabant, vel certe i baptisterii ab episcopo (Paulo) ad baptismatis et sacrificii usum consecrati, ubi utrumque sacramentum eadem die administravit. In hæc nova ædificia et præteritum incendium decimum in S. Felicis laudem natalitium carmen ^k condidit Paulinus, quod integrum ad nos usque transmissum est: accedunt piæ cogitationes in spiritali animæ Christianæ renovationem, et præclaro hoc carmine illud poëma concludit ^l.

Non igitur simus veteres inter nova tecta...
Vita prior pereat, pereat ne vita futura;
Sponte relinquamus mundum, non sponte carendum,
Sponte nisi fugimus; moriamur, ne moriamur.
Letalem vitam vitali morte tegamus,
Terrena intereat, subeat celestis imago;
Et Christo vertatur Adam, mutemur et istic,
Ut mutemur ibi: qui nunc permanserit in se
Idem, et in æternum non immutabitur a se.

B

Ecclesiam ^m quoque Paulinus construi jussit Fundis oppido, ubi possessiones olim habuerat et familiare domicilium: ita ad pignus quasi **78** civiæ caritatis basilicam dedit in ipso oppido, quoniam et ea indigebat, ruinosam et parvam habens. Hæc tamen posterior non videtur priori fuisse multo major, vocatur enim aliquando a Paulino ⁿ *basilicula*. Ejus titulus, quem Severo misit, docet quomodo apsidem ^o pinxerit, et fertur ^p non ita pridem aliquid ex hac pictura Ronke visum fuisse. Reliquias ^q SS. Andreae, Lucae, Nazarii, Protasii et Gervasii sub eo altari reposuit Paulinus; et cum hæc ^r basilica esset propemodum constructa, ac mox consecranda *in nomine Christi, sanctorum Sancti, martyrum Martyris, et dominorum Domini*.

C

2. Litteras trigesimam primam et trigesimam secundam hoc anno dedit Paulinus ad Severum ^s qui etiam ædificandis religiosis locis operam dabat. Imprimis Severus basilicæ ^t baptisterium, quod hinc S. Martini, illinc Paulini imaginibus decoravit, elaborandum curavit; ^u addidit et quædam carmina, quæ desiderantur, ubi de lumine et mellis favis verba faciebat. Cumque ad Paulinum scripsit per Victorem ^v qui apud Severum hiemare debuerat, ^x monuit se deleturum hæc carmina, si alia mitteret Paulinus. His addidit Victor ^y a Severo reconsiderari sanctorum reliquias quas in hac ecclesia rederet: cui Paulinus ^z significavit nullas sibi superesse, præter eas

D

quas mox dedicandæ Fundanæ basilicæ reservabat. At fragmentum de ligno veræ crucis, quod sibi supererat ex dono Melaniæ, ^{aa} tubello aureo conditum ad Sulpicii Severi socrum Bassulam misit Therasiæ sponsæ suæ nomine, quod perinde erat ac si Severo ipsi illud dono dedisset; ideo a se ^{bb} missum id fuisse Severo alibi testatur, eique suadet ut sub altari ecclesiæ inter alias reliquias reponat, ^{cc} nisi mallet ad quotidianam tutelam atque medicinam sibi reservare,

^a Ep. 32, n. 1. ^b Carm. 25, v. 62 et seqq. ^c Carm. 25, v. 72. ^d Ibid., v. 75 et seqq. ^e Ibid., v. 139. ^f Ep. 32, n. 11. ^g Ep. 31, n. 1 et 2. ^h Ep. 32, n. 15. ⁱ Carm. 25, v. 2. ^j Ibid., v. 186. ^k Carm. 23. ^l Ibid., v. 314. ^m Ep. 32, n. 17. ⁿ Ibid. ^o Ibid. ^p Vide not. 174. ^q Ep. 32, n. 17. ^r Ibid. n. 17; et ep. 31, n. 1. ^s Ep. 32, n. 1 et 10. ^t Ibid., n. 1 et 2. ^u Ibid., n. 4. ^v Ep. 28, n. 3. ^x Ep. 32, n. 4. ^y Ep. 32, n. 1; et ep. 32, n. 7. ^z Ep. 31, n. 1. ^{aa} Ibid., n. 2. ^{bb} Ep. 52, n. 7. ^{cc} Ibid., n. 8.

docetque ^a quanta reverentia tractare debeat rem adeo pretiosam, et refert quemadmodum ^b ab Helena crux reperta sit. Cumque pateret pagina, ^c prolixam epistolam denuo inchoavit, in qua conqueritur ^d se a Severo vel majori honore vel injuria affectum, quippe qui ipsum cum S. Martino contulerit. Sed post de industria eo sermonem convertit, ^e quasi Severus in Martino formam justitiæ et summam virtutum, in Paulino vero conscientie iniquitatis obritionem et confessionem declaraverit, ut et beatis Martinus exemplum pateret, et Paulinus miseris. ^f Duo ad illum epigrammata in hanc misit sententiam, et petit ut si illa in baptisterio ponere vellet, servaret tamen sua. Hæc omnia ^g fecisse se declarat pro suo summo in eum studio, ita ut magis de non obtemperando, quam de multiloquio peccatum timeret: hac se ratione ^h adductum ut suadente Victore duarum Nolanæ et Fundanæ basilicarum versus mitteret, ⁱ et novos etiam conderet Severi basilicarum parietibus inscribendos, ipsique ^j tumulo S. martyris Clari qui in una harum requiescebat, quorum materiam Victor dictaverat enarratione operis. Ubi multa dixit Paulinus de ædificiis illis materialibus, ^k ad spiritualis rationem ædificii sermonem convertit, de quo suo more præclare disserit.

CAPUT XLV.

Ad Alethium, et Florentium Cadurcensem episcopum scribit Paulinus. Mors fratris ipsius

79 1. In hoc eodem forsitan itinere Victor eorum communis tabellarius ¹ Paulino literas Alethii detulit, ^m qui ex suis elucubrationibus aliquid, ut arbitror, postulabat, quod ⁿ benevolentie argumentum tam dulce Paulino, quam insperatum fuit: sed ejus studio ^o Paulini humilitas restitit. Non est integra epistola trigesima tertia, qua Paulinus Alethio respondet, ejus enim continuatio in qua agitur de S. Paulæ filia spectat epistolam tredecimam ad Pamnachiū. Putat Chiffletius ^p Alethii votis cessisse Paulinum, et sermonem de Gazophylacio ad eum misisse, qui quidem in ms. codice Vaticano Alethio nominatim inscribitur. Sed cum ^q ad multos verba faciat Paulinus, concionem ad populum potius quam epistolam dixerim, inter quas tamen ei dedimus locum ut suo numero constaret. Et facile quisvis judicaverit fuisse aliquando sollicitatum ab episcopo Nolano Paulinum ut populum doceret maxime eleemosynæ virtutem et meritum, cujus erat egregius concionator et magister: de ea enim hæc præcipue tractat oratio, quæ omnium Paulini operum elegantissima est et suavissima. Stylus longe purior quam in epistolis; cum enim illam studiose elaborare coactus fuerit, videtur magis adstricta compositio, in qua solitam in epistolis verborum copiam et rapiditatem coercuit. Inscripta est de

A Gazophylacio, non aliam ob causam quam eo quod in ea primo de gazophylacio loquitur, quod post Tertullianum vocat mensam in ecclesia positam in qua recondebantur erogatæ pauperibus eleemosynæ. Alethius ille merito ac jure laudatur apud Hieronymum ^r anno 407, cum tantum sacerdotis esset caractere insignitus: factum enim eum Cadurcensem episcopum, mortuo fratre Florentio, apud omnes constat.

2. Ad hunc Florentium scripsit quoque Paulinus, quod hic observamus cum tempus conscriptæ epistolæ quadragesimæ secundæ non omnino certum sit: eam tamen circa annum 405 scriptam putamus. A Florentio ^s quem nondum noverat Paulinus epistolæ accepit plenas officii et humanitatis perinde ac si antiqua præcessisset inter eos necessitudo et familiaritas. Huic etiam Paulinus humaniter et liberalissime respondit, et ita lætatus ^t est ejus episcopi se adeptum esse amicitiam et caritate ditatum, ut de eo laudes Deo plurimas referat. De hoc Florentio nihil peculiare legimus. Magnifice ^u Paulinus ejus prædicat epistolam, cujus sermo apostolico sale conditus saporem gratiæ, quæ illi data esset, ita exprimeret; quemadmodum eloquii suavitas quam suavis in eo esset Dominus aperte ostendebat. Adjungit Paulinus ^v eum per mansuetudinem ovīs et agni innocentiam mervisse pastorem fieri; et sublimem factam per humilitatem et mansuetudinem cordis animam illius in id singulis diebus incumbere, ut animas de amarīs ac profundis hujus seculi fluctibus hamo verbi salutaris extraheret, ad **80** quod opus in sortem apostolorum assumptus fuerat. Hunc ^x Florentium fecerunt quidam Tiburtinensem episcopum quia tunc temporis vivebat quidam eo nomine Tiburtinensis episcopus: sed huic levi conjecturæ præponenda est trium codicum manuscriptorum autoritas, in quibus inscribitur Cadurcensis episcopus.

3. Paulinus initio sequentis anni ^y Delphinum Burdegalensem episcopum in sanctorum numerum adscribit, cujus reliquæ has terras commendabant; itaque serius quam præsentī huic anno non debemus adscribere epistolam ad Delphinum trigesimam quintam, ^z qua priori ejus epistolæ brevissimæ respondet, ex qua fortasse vel alio indicio mortem fratris circa idem tempus cognoverat: qua de causa non prolixam ad Delphinum fecit epistolam. Dolorem dumtaxat exposuit non tam de fratris morte susceptum, quam de gestis ipsius, quæ ut pietati Christianæ ita nec votis suis congrua dullebat. Pro ejus anima et pro se preces Delphini postulat. Ad Amandum paulo prolixiorem ^{aa} eadem de causa dedit epistolam trigesimam sextam.

^a Ep. 31, n. 2. ^b Ibid., n. 3. ^c Ep. 32, n. 1. ^d Ibid., n. 2. ^e Ibid., n. 2 et 3. ^f Ibid., n. 3. ^g Ibid., n. 4. ^h Ibid., n. 10. ⁱ Ibid., n. 5 et 7, 8. ^j Ibid., n. 6. ^k Ibid., n. 18 et 25. ^l Ep. 33, n. 1 et 2. ^m Ibid., n. 2. ⁿ Ibid., n. 1. ^o Ibid., n. 2. ^p Chifflet. p. 47. ^q Paulin. 34, n. 1. ^r Vide Dissert. 3, n. 2. ^s Paulin. ep. 42, n. 1. ^t Ibid. ^u Ibid., n. 1 et 2. ^v Ibid., n. 2 et 3. ^x Vide Chifflet p. 10 et 11. ^y Paulin. carn. 27, v. 76. ^z Ep. 35. ^{aa} Ep. 36, n. 2.

ANNO CHRISTI 404.

CAPUT XLVI.

Victricius, Aper et Augustinus Paulino scribunt; his ille respondet. Pelagius etiam scribit ad Paulinum.

1. Ex carmine ^a quod sub initium hujus anni in S. Felicis laudem edidit Paulinus pauca nobis supersunt fragmenta, in quibus agitur de sanctorum reliquiis quas Deus per orbem iis veluti expiandum dispersit. Si integrum exstitisset poema, ex eo innotuisset quantus Alarici nominis terror anno superiore Italiam invaserit, in quam descenderat, et unde post pugnam Pollentiae discessit. Hoc anno ad Paulinum ^b scripsit Victricius Rotomagensis episcopus per Candidianum, cui respondit Paulinus epistola trigesima septima. Videat lector Dissertationem 4. Ad Paulinum item ^c scripserat Aper de sua ad Christum conversione: eodem anno ei respondit Paulinus epistola trigesima octava. Quis ille fuerit Aper et quale Paulini cum eo commercium, vide Dissert. 5. Hoc, ut videtur, anno ^d maximi scandali causam præbuere Hippone Bonifacius presbyter et quidam laicus nomine Spes, quorum contentionem cum discutere aut saltem aliis explicare non posset Augustinus, jussit utrumque in locum quemdam miraculis clarum pergere, ut Deus alterutrius innocentiam aut culpam patefaceret. In ^e locum igitur ubi beati Felicis Nolanus corpus conditum est eos misit, quia inde ipsi facilius fidelisque scribi poterat quidquid super eam re divinitus esset propalatum; quod citra dubium Paulini gratia dicebat, cum quo inceptum anno 395 ^c commercium probabile est eum fovisse semper, quamvis nulla illius exstet nota ab anno 396 ad hunc usque annum. Quis fuerit Bonifacii et Spei contentionis exitus non apparet. Hac fortasse in occasione has misit ad Paulinum litteras de quibus anno sequenti in epistola ^f mentionem facit, in quibus, ut videtur, ei proponebat quæstionem quamdam de obligatione nostra semper Dei voluntati parendi: de **81** qua Paulinus ad eum rescripsit ^g ita se illo quo feliciter utebatur loco perseverare decrevisse, ut si quid de se aliud Domino placuerit, ejus voluntatem præferret suæ. Augustinus ^h Paulinum Christiano plane intellectu et devotione in sua epistola locutum esse dicit, verum nimis cursim et breviter, et exoptare se ut idipsum aliquanto apertius explicuisset, quoniam ^d modo voluntatem Dei, quæ nostræ præponenda est, noverimus. Neque Augustini litteras, neque Paulini responsum habemus, quod probabile est eum per ⁱ Celsum domesticum suum misisse.

ANNO CHRISTI 405.

2. Nobis nihil superest illius poematis quod Paulinus hoc anno in S. Felicis honorem scripsit. Vel

^a Carm. 27. ^b Ep. 37, n. 1. ^c Ep. 38, n. 1. ^d Vide ep. 78 Aug. et ord. chronol. ^e Aug. ep. 78, n. 3. ^f Aug. ep. 80, n. 2. ^g Ibid. Hæc Paulini epistola excidit. ^h Aug. ep. 80, n. 2. ⁱ Vide, infra, n. 2. ^j Aug. ep. 80, n. 1. ^k Ibid. ^l Ibid. ^m Ibid., n. 2. ⁿ Ibid., n. 1. ^o Ibid. et ep. 95, n. 1. ^p Ep. 80, n. 1. ^q Aug. ep. 186, n. 1. ^r Ibid., n. 1. ^s Aug. lib. de Gratia c. 55 ^t Ibid. ^u Cap. 46, n. 1. ^v Paul. ep. 30, n. 2. ^w Ibid., n. 3. ^x Ibid., n. 4.

A ipsis primis mensibus binas Paulino epistolas misit Augustinus, ^j aliam quæ periit, per Fortunatianum Thagastæ presbyterum Romam proficiscentem: alteram ^k per Celsum, qui cum festinare Nolam reverti, pauca illico scripsit Augustinum, ^l cui plura, ut voluisset, scribendi facultatem non dedit Celsus. Paulinum rogat ^m ut ipsi rescribat quibus signis possit innotescere Dei voluntas in occasionibus vitæ humanæ, in quibus sæpe facile non potest discerni. Eum plurimi fecisse Paulinum ex iis litteris evidenter apparet. Dicit ⁿ se non potuisse, nec etiam debuisse Celsum retinere, cui cum Paulino melius quam secum esset. Africana Ecclesia sæpe cogebatur episcopos in Italiam multis de necessitatibus gravissimis mittere: ^o quos quidem episcopos fere omnes Nolam se contulisse apparet, ut ibi Paulinum salutarent. Solabatur illud Augustinum, quod assidue Paulinum amicorum oculis videret. Theasius et Evodius ambo deinde confessores, quorum ultimus erat Augustino conjunctissimus, legati fuerant a Carthaginensi concilio ut in Donatistarum effrenatam violentiam peterent leges: hoc ipso anno eas obtinuerunt mense Februario. Paulinum adierunt, Augustinus vero qui eos expectabat, cum profectus est Celsus, dixit ^p Paulinum ad se in eorum episcoporum pectoribus et sermonibus esse venturum, cumque ex iis quæ referret quantum posset eo satiatu fuerit, se ad eum prolixiorem, cuius se confitebatur debitorem, missurum epistolam pollicitus est. Neque ea nunc apparet, neque ulla earum quas ad se invicem ad annum usque 408 mittere ^c potuerunt.

3. Pelagius qui, antequam vulgata esset ejus hæresis, multorum sanctorum virorum amicus erat, ^q tamquam Dei servus etiam a Paulino amabatur. Augustinus se hujusce hæresiarchæ ^r epistolas ad Paulinum misisse dicit, in quibus se satis gratiam agnoscere aiebat Pelagius, quod a Deo nobis insitam esse voluntatem liberumque arbitrium fateretur. Eadem est, ut videtur, epistola ad Paulinum longa 300 circiter lineas, ut numerat ^s ipse Augustinus, quam Pelagius afferebat anno 417 ut fidem suam probaret sinceram et orthodoxam. Augustinus non dicit in ea epistola aliquid absolute malum fuisse, at eum de gratia nonnisi remisso admodum vixque sustinendo modo in ea scripsisse contendit. Pelagius eam se epistolam ^t ante duodecim fere annos atque ideo circa annum 405 scripsisse testabatur. De Apri conversione fuse tractamus Dissertatione 5. De ejus ad Paulinum epistola, **82** deque Paulini ad ipsum responso diximus ^u anno superiore. Aper rursus ad eum ^v scripsit et questus est possessiones filiorum suorum causas sibi esse necessitatis qua terrena curaret, cum eas vendere debuisset. Paulini ^x paupertatem laudabat, et *lato potens ore* ^y describebat hortulum Nolanum. Pau-

linus^a suo et Therasiæ nomine ad Aprum et ad Amandam rescripsit : eos hortabatur^b ut tantum ad eruditionem animæ traherent cogantur de jure possent, cese Christi agrum esse cogitarent, et qualem agri sui, ut ferret fructus, speciem fieri postularent, talem cordis sui Deo Domino culturam redderent : deinde^d seipsum deprimat Paulinus et de suis tentationibus oquitur. Circa hunc annum scripsit Paulinus ad Sanctum et Amandum epistolas quadragesimam et quadragesimam primam. Vide Vit. c. 25.

CAPUT XLVII.

Ad Severum et Desiderium scribit Paulinus. Severus Posthuvianum hortatur ut invisat Paulinum.

1. Per^e Victorem ad Paulinum eo, ut credimus, anno scripsit Sulpicius Severus. Quis litterarum tenor fuerit non palam nobis est, nisi quod a Paulino peteret quamprimum sibi remitti Victorem, ut ad vindemiæ dies remissus occurreret. f Desiderii presbyteri litteras simul ei Victor reddidit, qui ab eo petebat intelligentiam benedictionum quibus filios suos morti proximus Jacob donavit. Post^s modicum adventus sui Nolam tempus Victor se ad iter relegendum præparavit, ita ut Paulinus breves ad Desiderium et Severum litteras fecerit, quæ binæ perierunt. Et forsitan eodem tempore aut paulo post conscripta est ad Florentium Cadurcensem episcopum epistola quadragesima secunda, de qua fuse^b supra diximus. At vero jamjamⁱ profecturum Victorem subiti rerum obices retraxerunt, dum hiems navigationem et itinera metus clauderent, quibus impeditus necessitati longam Nolæ dilationem ad finem usque hiemis præstitit. Metus qui itinera clausit, ille proculdubio erat, ne ipsi Romanorum aut hostium exercitus in via occurreret: quod referre fas est ad descensum Alarici^j in Italiam anno 403, aut Rhadagaisi anno 405. Cum vero retulerimus ad annum 403 epistolam aliam Paulini ad Severum ipsi a Victore redditam, huncce metum rejicere oportet in descensum Rhadagaisi, qui malto majorem quam Alaricus in Italia concitavit terrorem. Rhadagaisi^k exercitus nonnisi circa hiemem deletus fuisse dicitur, qui licet ante fuisset, Romani etiam exercitus milites, qui adhuc multis in locis dispersi esse poterant, quique ut plurimum barbari erant, metum viatoribus incutere potuerunt.

2. Eo, ut videtur, anno^l Posthuvianus ex Oriente, exacto ibidem toto triennio, reversus est. Trigesima luce^m ex Ægypto Massiliam pervenit, decima vero ex urbe Massilia ad locum ubi Sulpicius Severus degebat. Materiam Dialogorum suppeditarunt Sulpicio Severo prima cum ipso colloquia, sub quorum finemⁿ, cum Posthuvianus esset Orientem mox repetiturus, eum hortatur ut per Campaniam iter haberet, licet de via multum⁸³ hac de causa deflecteret. Non

A tibi tanti sint, inquit, magnarum morarum dispendia, quin illic adeas illustrem virum ac toto laudatum orbe Paulinum. Illi, quæso te, primum sermonis nostri quod vel hesternum consecimus vel hodie diximus volumen evolve. Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum sacra viri laudes Roma cognoscat, sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totum etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, sanctarumque in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præsulem nostrum cum suo Felice componere. Cum^o mortuus est Paulinus apud se habebat quemdam presbyterum nomine Posthuvianum : an idem fuerit qui reversus ex Oriente Paulino adhæserit, non mihi constat.

ANNO CHRISTI 406.

3. Decimi tertii natalitii carminis^p in honorem S. Felicis, quod juxta historiæ nostræ seriem ineunte hoc anno scriptum fuit, titulus est : *De Gothorum exercitus cum suo rege interitu* : quibus verbis aperte^q Rhadagaisi clades indicatur ; quæ quidem clades tamquam manifestum illudque mirum Dei in imperium religionemque Christianam tutelæ iudicium semper habita est ; et ea quæ supersunt pauca ex hoc poemate^r carmina Paulinûm Romæ et imperii martyribus hæc victoriæ tribuisse probant. ^s Victorem anno superiore à Severo et Desiderio missum ad Paulinum vidimus, coactumque fuisse Nolæ expectare donec adventasset verna tempestas ut in Gallias rediret. Sic^t expectantem eum invasit gravissimus morbus, quo in extremis positus est. Ejus tribulationem^u compatiens sustinuit Paulinus, sed quævis jam ab omnibus desperatus ægrôtaret, ^v de Severi tamen fide ejusque meritis sanitatem speravit Paulinus. Revera^x convalevit Victor : sed plus temporis in reficienda valetudine consumsit, quam ægritudine tolerata produxerat, et ^y vicino tantum apostolorum natali plane restitutus est. Tam cito dimittere eum noluit Paulinus ; sed retinuit donec secum Romam illum sui itineris annui socium duceret, ut illinc proficisceretur in Gallias reversurus, et ad vindemiæ dies Severo remissus occurreret, ipso scilicet tempore quod præscripserat Severus^z, verum sequenti tantum anno. Duas^{aa} breves epistolas quas anno superiore, cum Victor proficisci vellet, ad Severum et Desiderium scripserat Paulinus, eidem Victori deferendas dedit ; sed duas prolixiores ad eosdem, *remissa atque laxata in otium mente* scriptas iis adjecit. Ea quæ ad Severum prolixior erat scripta, periiit, nec etiam quid remanet earum quas ad illum deinde scribere potuit.

4. In^{bb} Spicilegio Acheriano binas nomine Severi ad Paulinum inscriptas habemus epistolas, quarum prima sane est Severi ad Paulinum, quare et eam^{cc}

^a Ep. 39, in tit. ^b Ibid., n. 2. ^c Ibid., n. 3. ^d Ibid., n. 4. ^e Paul. ep. 43, n. 1 et 2. ^f Ibid., n. 3. ^g Ibid., n. 1 et 2. ^h Cap. 45, n. 2. ⁱ Ep. 43, n. 1. ^j Prosper. Chron. ^k Ibid. ^l Sulp. Dial. 1, c. 2. ^m Ibid. ⁿ Sulp. Sev. Dial. 3, c. 17. ^o Uran. de Obitu Paulini, n. 2. ^p Paul. carm. 28, in tit. ^q Vid. not. 329. ^r Carm. 28. ^s Cap. 47, n. 1. ^t Paulin. ep. 43, n. 1. ^u Ibid., n. 2. ^v Ibid. ^x Ibid., n. 1. ^y Ibid. ^z Ibid., n. 2. ^{aa} Ibid., n. 1 et 2. ^{bb} Spicil. t. V, p. 532, 534. ^{cc} Cap. 38, n. 1.

supra retulimus. Altera etiam potuisset mitti ad Paulinum, eaque esset præclarum pietatis ejus argumentum, cum sit gratiarum actio cujusdam nomine sui et aliorum, ut videtur, rusticorum, quod ipsius cohortationibus veritatem et Dei cultum fuissent edocti, minis non territi. Sed cum constet epistolam hanc non esse Severi, nos hac una nixi autoritate, Paulino, ea quæ ipsi forte non conveniunt, tribuere non audemus. Cum Paulinus in epistola ad Desiderium ^a ostendisset quid causæ fuerat cur Victor nonnisi post elapsum annum rediret, maxima se humilitate **84** excusat de opere quod petebat Desiderius, eumque rogat ut sibi duodecim patriarcharum Benedictiones ipse explicet.

CAPUT XLVIII.

Duodecim patriarcharum benedictionum explicationem a Rufino Paulinus impetrat. Ad Aprum scribit; Melaniaque filium laudat.

1. Hanc rursus a Rufino benedictionum explicationem postulavit ^b Paulinus, de qua se ab aliis conculgi testatur ^c in sua ad Rufinum epistola quadragesima septima. Hanc expositionem ipsi dēnegare non potuit Rufinus. Cum enim ad Paulinum scripsisset ^d Rufinus se quibusdam de negotiis venisse Romanam, Paulinus ^e eum rogavit epistola quadragesima sexta ut capitulum quo Judas a Jacob benedicatur explanaret. Postea ad eum rursus scripsit ^f ab eoque petiit ut hanc benedictionem triplici interpretatione elucidaret, ^g historica nimirum, morali et mystica; ita ut Rufinus excusatione primum allata ^h tandem obtemperaverit, ejusque votis paruerit. Accepta enim hujus benedictionis explicatione prima, petiit ⁱ C a Rufino Paulinus, ut per reliquos filios distributam dignaretur exponere. Paruit Rufinus, illaque duo opera etiamnum supersunt cum litteris quas simul ad Paulinum misit. Quare ut Gennadii autoritatem taceamus, ^j Isidoro illud opus ipsi Paulino adjudicanti assentire non possumus. Se aliquid ejusmodi ^k post tempus a Rufino expostulasse testatur Paulinus; Rufinusque sibi ab ipso quædam de Scripturarum interpretatione tradita fuisse asserit: verum illa non exstant. Ex priore illius ^l ad Rufinum epistola eum aliquid de S. Clemente (papa) transtulisse manifestum fit; quare cum gravius eum ^m admonuisset Rufinus ut studium in Græcas litteras attentius sumeret, se implere non valere affirmat, nisi diutius Rufini consortio fruatur, eoque præceptore utatur. Postremum per Cerealem epistolam quadragesimam septimam misit Rufino qui ⁿ tunc in monasterio Pinentensi degebat, unde brevi erat Romam venturus ut in Orientem reverteretur; idque circa annum 409, ut demonstrabitur aliquando in historia S. Hieronymi et Rufini.

2. Credimus illo eodem anno 406 Paulinum ^o misisse epistolam quadragesimam quartam ad Aprum

A et Amandam, a quibus unam acceperat quam multum laudat, ^p et cui dicit se nihil simile posse referre. Tandem statuit ^q epistolam in eorum sermonis retractatione contexere, et apud eos rursus illorum epistolam laudans ^r usus est ferme iisdem verbis quibus Augustinus ad ipsum scripserat anno 395. Reliquum epistolæ ^s adhibet in laudes Amandæ quæ sæculi curas curabat, ut posset aper totum se dare cœlestibus et ministerii sui operibus. Eos denique hortatur ^t ut filios diligenter et pie educent.

ANNO CHRISTI 407.

3. Decimi quarti natalitii carminis ^u in S. Felicem supersunt tantum fragmenta quædam. Illud carmen eo solum scripsisse videtur Paulinus, ut enumeraret Dei in se beneficia hujus sancti confessoris ope. Si integrum exstaret, ex **85** eo multa ad Paulini vitam spectantia colligeremus; sed et ex iis quæ habemus animadvertere possumus quam grato fuerit a Deo donatus animo Paulinus, qui et ejus generositati atque humilitati merito tribui potest. Hoc etiam, ut credimus, anno Melania senior iter in Africam confecit, quæ fortasse ad Augustinum attulit epistolam ^v in qua Paulinus filii unici hujusce viduæ illustris circa idem tempus demortui laudes celebrabat.

ANNO CHRISTI 408.

CAPUT XLIX.

De Melania scribit Paulinus ad Augustinum, a quo per Possidium litteras accipit. Plurimos Galliæ episcopos laudat. De S. Venerando Claromontano.

1. Decimum quintum natalitium carmen ^x, quantum conjicere possumus ex iis quæ supersunt, ad narranda S. Felicis miracula scripsit Paulinus. Illud de S. Felice ultimum a Paulino scriptum cognoscimus, sive perierint alia, sive de eo nihil amplius scripserit Paulinus; etenim constat turbas tribus annis sequentibus exortas ab hisce animi oblectationibus potuisse Paulinum avertere, qui, ubi episcopatum adeptus est, aliis sibi studiis pietatem colendam duxit. Saltem non illi erat satis otii festo die S. Felicis ut scribendis versibus animum adjungeret. Ab hoc ipso anno fuerunt ^y Paulino incredibiles occupationes, quibus illum expertem Augustinus credebat; et quibus jactatus Paulinus fortasse ^z solito citius Romam peregrinationem consuetam maturare compulsus est; illuc enim post Pascha se contulit, unde ante 15 Maii diem erat reversus. Ibi ^{aa} Quintus diaconus jam Ronæ aliquandiu commoratus ab Augustino epistolam, cujus erat portitor, Paulino tradidit. At ipsi percipienti Augustini epistolam legere per tempus non licuit, ^{bb} donec interponendum ad itineris stativa diem, quem in oppido Formiano habuit, totum huic operi manciparet, et in ejus epistolæ lectione veluti

^a Ep. 43, n. 4. ^b Ep. 46, n. 2. ^c Ep. 47, n. 2. ^d Ep. 46 Paulin., n. 1. ^e Ibid., n. 3. ^f Ep. 47, n. 2. ^g Gennad. Catal. c. 17. ^h Paul. ep. 47, n. 2. ⁱ Ibid. ^j Isid. Hispal. lib. Script. eccl. c. 4. ^k Paulin. ep. 46, n. 3. ^l Ibid., n. 2. ^m Ibid. ⁿ Vid. Hist. Hieron. § 166. ^o Paul. ep. 44, n. 1. ^p Ibid. ^q Ibid., n. 2. ^r Ibid. ^s Ibid., n. 4. ^t Ibid., n. 5. ^u Carm. 29. ^v Ep. 94, n. 3. ^x Carm. 30. ^y Aug. ep. 95, n. 9. ^z Vide cap. 22, n. 2. ^{aa} Paul. ep. 45, n. 8. ^{bb} Ibid., n. 1.

in deliciis spiritualibus ab omni curarum fœce liber A epularetur. Scribebat ad eum Augustinus de constantia Melanix in morte unici filii sui. Ad Augustinum 15 Maii die rescripsit ^a Paulinus epistolam quadragesimam quintam, in qua ejusdem Melanix laudes prosequitur; idemque videtur credere ^b Deum ab hominibus in vita æterna laudandum vocibus humanis post ipsam resurrectionem, sed laudem hanc humanis sensibus et eloquiis fore longe altiozem.

2. Huic epistolæ respondit Augustinus sequenti hieme per epistolam quadragesimam quintam, cujus delator fuisse videtur ^c Possidius, qui acturus causam Ecclesiæ suæ Calamensis apud imperatorem, data occasione usus Paulinum lubens invisit. Circa idem tempus episcopo Memori ^d litteras dedit Augustinus, ubi de filio ejus ^e Juliano agit qui tum erat diaconus, et postea hæresiarcha factus est. Conjugatus fuerat cum Ia, et Paulinus ^f patris et filii unicus (perinde ac Augustinus) in Juliani et Iæ matrimonium scripserat epithalamium, quod ideo in annum 400 aut circiter ^g rejecimus.

3. Ad præsens tempus vel potius ad annum 409 referre possimus eam quam Gregorius ^h 86 Turonensis citat presbyteri Paulini epistolam, in qua ait ille autor, *Utrumque se habent seculi mala*, hoc viris piis relinqui solatium, quod clarissimis præsulibus Deoque dignissimis, qui et sapientissimi et fidelissimi erant fidei et religionis custodes, firmissimo tamquam præsidio fruerentur. *Videas*, ⁱ inquit, *Exsuperium Tolosæ, Simplicium Viennæ, Amandum Burdigalæ, Diogenianum Albige, Dinamium Engolismæ, Venerandum Arvernensis, Alethium Cadurcis, et nunc Pegasium Petragoriis*. An presbyter ille hujus epistolæ autor fuerit Paulinus noster dubitat ^j Rosweyodus. Hunc non esse Paulinum Nolanum contendit omnino Chiffletius ^k, quia in eo quod distinguit autor ille Pegasium ab aliis, satis indicat alios jam tum e vivis excessisse, quibus Paulinus Nolanus non videtur fuisse superstes. Hæc Chiffletius; cui non assentior, cum epistolæ Paulini ad Amandum scriptæ ante annum 404 nequaquam prohibeant quin ipse Amandus et alii præsules ante annum 431 e vivis excesserint. Quod autem Gregorius Turonensis eum presbyterum vocet, eo ad credendum adducimur Paulinum illum a Gregorio talem, qualis erat, in titulo epistolæ fuisse designatum; ita ut si sit Paulini nostri hæc epistola, ut minime dubitamus, ante annum 410 scripta fuerit necesse est, quo anno jam tum fuisse episcopus videtur Paulinus. Et revera fieri non potest ut Amandus ante annum 410 obierit, si ante et post Severinum, ut communis fert opinio, Burdigalensem rexit Ecclesiam; et si epistolæ Zosimi supposititiæ non sunt, ^l Simplicius Viennæ vivebat etiam anno 417. At enim si textus ipse Paulini

diligenter observetur, quivis perspexerit id sibi animo proposuisse Paulinum ut exponeret quo statum Ecclesia esset cum hæc scriberet; adeoque eum recensuisse episcopos vivos, non mortuos, idcirco non dicit *vidisti*, sed *videas*, quod ad mortuos referri non potest; quod autem his verbis usus fuerit, *nunc autem Pegasium*, innuisse videtur Pegasium tum fuisse recens episcopum. Itaque cum Alethium Cadurcensem episcopum hunc fuisse arbitremur quem Hieronymus solo presbyteri nomine designat in quadam epistola quæ videtur anno 407 scripta, isthæc epistola non videtur a Paulino fuisse conscripta nisi paulo ante episcopatum, circa annum 408 vel 409. Quid referat historia de Exsuperio, Simplicio et Amando, alius in lucem proferet: nihil de Diogeniano, Dinamio et Pegasio comperimus. De Alethio vide Dissert. 3, n. 2.

4. Paulo plura recenset Gregorius de Venerando: erat ille profecto ^m senator, et verisimiliter Claromontanus. S. Artemio successit, et septimus numeratur Claromontanus episcopus. Nihil certum habemus de ejus gestis præter ipsius Paulini testimonium. ⁿ In vigilia Natalis Domini hunc obiisse ferunt, cujus exequiæ postridie exsolutæ instar solemnibus hujus diei processione habitæ sunt. Gregorius Turonensis ^o asserit ad ejus tumulum plurima patrata miracula. Sepultus est autem in quadam ecclesia quæ nomen ejus sortita est, ditata ^p multorum sanctorum corporibus, in iis maxime ^q S. Nepotiani, quinti episcopi Claromontani, et ^r S. Liminalis martyris: qua basilica etiamnum in hortis abbatiæ S. Allyrii visitur, ^s sed paucissimæ ibi relictæ sunt S. Venerandi reliquiæ, cum maxima pars ^t 22 87 Decembris die anno 1311 in proximam S. Allyrii ecclesiam translata fuerit, et ^u reliquiæ in ipsa S. Allyrii capsula fuerint separatim positæ. Arvernensis ^v fit memoria hujus translationis 22 Decembris die, et ^w festivitas ejusdem sancti 18 Januarii recolitur. Huic ^x successit S. Rusticus. Circa annum 408 scripsit Rufino Paulinus epistolam quadragesimam sextam de qua superius egimus cap. 48, n. 1.

ANNO CHRISTI 409.

CAPUT L.

Paulinus Nolæ creatur episcopus. Qua ratione se gesserit in episcopatu.

1. Augustinus sub finem anni 408 vel sub initium 409, ut jam diximus, ^y scripsit epistolam nonagesimam quintam. Ea ^z Paulino et Therasiæ item inscripta est cum epithetis sua erga utrumque caritate dignissimis, in qua Paulinum tum episcopali dignitate insignitum fuisse non apparet; cui alioquin ornatio- titulus in epistola debitus atque ipsi ab Augustino adscribendus fuerat. Sententiæ nostræ favet Rufinus,

^a Paul. ep. 45, n. 8. ^b Ibid., n. 6. ^c Aug. ep. 95, n. 1, et adnot. in marg. ^d Aug. ep. 101. ^e Ibid., n. 4. ^f Paul. carm. 22. ^g Vid. cap. 37, n. 4. ^h Greg. Tur. Hist. Franc. lib. II, c. 43. ⁱ Paul. ep. 48. ^j Not. 176. ^k Chiff. p. 11. ^l Baron. an. 417, § 48, 51, in append. ^m Greg. Turon. Hist. Franc. lib. II, c. 43. ⁿ Ibid. ^o Ibid., c. 37. ^p Ibid., c. 35 et 36. ^q Ibid., c. 37. ^r Ibid., c. 36. ^s Bolland. 18 Januar., § 6, p. 191. ^t Ibid. ^u Ibid., § 7. ^v Ibid., § 1. ^w Greg. Tur. loco cit., c. 43. ^x Cap. 49, n. 2. ^y Aug. ep. 95, in tit.

qui Paulini epistolæ quadragesimæ septimæ anno 409 conscriptæ satisfaciens, in epistola nuncupatoria libri *n* de Benedictionibus patriarcharum, quem quadragesimali hujusce ^a anni tempore scripsit, non episcopum, sed *fratrem* ipsum appellat. Quantulacumque sit episcopi diœcesis, non videtur a negotiis vacuus episcopus, qualis Augustino visus est Paulinus anno 408. Nihilominus addit Augustinus sibi nuntiâs fuisse incredibiles ejus occupationes : quæ expressio potius denotat eas quæ insolito casu eveniunt, quam quæ episcopatu annexæ sunt. Quemadmodum autem Paulinum episcopali nondum dignitate fuisse insignitum initio anni 409, ita eum jam episcopum anno 413 fuisse constat, quandoquidem hoc nomine dicitur ab Augustino ^b lib. *i* de Civitate Dei, idque referendo aliquid quod Paulinus anno 410 gesserat : unde probabilius colligi potest jam anno 410 illum fuisse episcopum. Et præterea videtur Paulinus debuisset quopiam se recipere ut e Gothorum manibus se eriperet, ut ^c revera in eorum manus incidit, nisi fuisset addictus pascendo gregi, et nisi vinculis episcopalis muneris fuisset retentus, a quibus in sacerdotio constitutus erat omnino liber; singulis autem epistolis privatam egisse vitam videtur. Comperimus etiam Augustinum ab eo ^d *fratris* nomine compelli in epistola quam arbitramur scriptam circa annum 410. Augustinus ^e in epistolis suis ad Paulinum circa annum 413 datis et in posterioribus aliis operibus eum semper vocat *episcopum*, nulla de ejus uxore mentione facta, unde eam jam vita functam omnino probabile est. Contendit ^f Chiffletius Paulinum fuisse episcopum ab initio anni 397, sed ejus rationibus satisfacisse credimus. Potuisset quidem et merito duas ad Victricium epistolas objicere, quas anno 399 et 404 posuimus, siquidem Victricium episcopus ab eo ^g *frater* vocatur in trigesima septima epistola anni 404 ex editis et mss. codicibus, ac etiam in epistola decima octava anni 399 ex ms. Viennensi codice, cum aliis, *patris* nomen habeant. Sed hoc **88** argumentum non videtur magni ponderis, cum amanuenses hunc errorem facile admittant scribendo *fratri pro patri*; quamvis etiam Paulinus potuerit Victricium *fratrem* amice dumtaxat compellere, ut ipse ^h Paulinus et Therasia in epistola quadragesima quinta anno 408 15 Maji data Augustinum *patrem, fratrem* simul et *magistrum* vocant. Quod si iis quis nos cogat insistere et fateri duas ad Victricium epistolas ab episcopatu Paulini fuisse scriptas, post annum 409 facile collocabuntur; alteram enim ad annum 399 retulimus ex simplici dumtaxat cum epistola decima septima convenientia, et alteram ad annum 404 propter tempus inscriptæ epistolæ Innocentii quæ agit de itinere Victricii Romam, et quia Paulinus in epistola sua Romam etiam venisse Victricium asserit, quo duas peregrinationes potuit

A suscepisse. Adde quod cum tempus inscriptæ epistolæ Innocentii vel partim vel omnino rejicere nobis necesse sit ex anno 404 quo illam ⁱ apposuimus, quamvis non 15 Februarii die, eodem quidem mensis hujus die, sed altero anno collocanda est, et forte anno 410 cum Honorius Romæ annum 407 et partem anni 408 exegerit. Turbas tamen quæ in Galliis et in Italia exstiterunt cum illis a nobis assignatis Victricii peregrinationibus et hoc litterarum commercio aptissime convenire judicant doctissimi viri quos consulimus; historia vero duas illas tantum ab Honorio Romam per pontificatum Innocentii susceptas peregrinationes observat : unde Innocentii et Paulini ad Victricium epistolas anno 404 adscribere coacti fuimus. Neque ex sola *fratris* appellatione judicandum B duximus illum tum fuisse episcopum, cum nobis suppetant validiora argumenta, quibus certo colligimus ante annum 409 illi non collatam fuisse episcopalem dignitatem, quam ut in hac una nominis difficultate hæreamus. Creatus fuit ^j Nolantus episcopus Paulinus noster ut nemo dubitat, videturque Paulo successisse, ^k qui annis 402 et 403 certissime hanc Ecclesiam regebat; quæ non videtur ingenti plebe fuisse numerosa, quandoquidem Paulinus ^l se vocat *exigui gregis pastorem*.

2. Jam vero qua ratione in episcopali munere se gesserit discamus ab oculato teste ^m : *Cum autem ad summum sacerdotii gradum proventus est, noluit se talem exhibere episcopum qui ab aliquo timeretur, sed talem se reddidit sacerdotem qui ab omnibus amaretur. C Numquam sic iratus est, ut non in ira misericordiam memor esset : neque enim poterat vir ille irasci qui contumelias despiciebat, et odia vitabat. Numquam in judicio sine misericordia sedit, quia noverat misericordiam meliorem esse quam sacrificium* (Osee vi, 6); *misericordia vestiendum esse omne Christianorum judicium, dicente venerabili Scriptura : Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (Psal. c, 1). *Justitiam quoque votis benignioribus temperabat : sciens quoniam Spiritus sanctus quantum æquitati et justitiæ faceret, tantum suis gratiam pietatis benignus indulget : et ideo tenebat rigorem in examinatione justitiæ, misericordiam autem in definitione sententiæ proferebat.* ⁿ *O admirabilem virum, atque omnium virtutum laude censendum ! Hic etenim omnium patriarcharum exempla D secutus, fuit fidelis ut Abraham, credulus ut Isaac, benignus ut Jacob, munificus ut Melchisedech, providus ut Joseph, rapax ut Benjamin : rapuit enim divitiibus, et pauperibus erogavit; et tamen plus divitiibus quam pauperibus profuisse cognoscitur, quia pauperibus in hoc seculo profuit, divitiibus autem in futura providit. Ipse etiam ^o moribundus asportata a longo pecuniam, quam **89** eleemosynis impenderet, accepit. Fateor equidem autorem illi fuisse Hieronymum ut alienas eleemosynas distribuendas minime susci-*

^a Vid. cap. 48, n. 1. ^b Aug. l. *i* de Civ. Dei, c. 40. ^c Vid. cap. 51, n. 2. ^d Paulin. ep. 50, n. 18. ^e Aug. ep. 149, in tit. ^f Chiff. p. 153. ^g Paul. ep. 37 et 48, in tit. ^h Ep. 45, in tit. ⁱ Dissert. 4, t. IV, n. 2. ^j Aug. l. *i* Civit. Dei, c. 40. ^k Vid. cap. 45, n. 3; 44, n. 1, etc. ^l Paul. ep. 49, n. 14. ^m Uran. de Quid. Paulin. n. 6. ⁿ Uran. n. 7. ^o Ibid., n. 4.

peret : sed aliud est quod prudentia homini privato qui divino se obsequio recens addicit et consecrat , aliud quod pietas episcopo in sola pietate longo virtutum exercitio jam constituto suggerit. Et revera nequaquam imprudens fuit Paulini pietas, ^a *Nam qui ingentia prædia quia fuerant sua vendita pauperibus erogaverat, is cum postea factus esset episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensavit. Quo facto satis ostendit et propria debere propter perfectionem contemni, et sine impedimento perfectionis posse Ecclesiæ quæ sunt profecto communia possideri.* S. Gregorius Turonensis ^b magnas Ecclesiæ Nolanæ fuisse divitias asserit, et Christum adimplevisse in Paulino, qui omnia propter ipsum dimiserat, quæ per Evangelium promittere dignatus est, quia qui propter ipsum reliquerit omnia, centuplum in hac vita accipiet : quod meo quidem iudicio non facile probaverit; sic enim prosequitur Uranius ^c : *Ergo, ut dicere cœperam, fuit mansuetus ut Moyses, sacerdotalis ut Aaron, innocens ut Moyses, misericors ut David, sapiens ut Salomon, apostolicus ut Petrus, amabilis ut Johannes, cautus ut Thomas, doctor ut Paulus, videns ut Stephanus, fervens ut Apollo. De sollicitudine autem et cura Ecclesiarum, in fide et caritate omnes apostolos et episcopos imitatus est. Hæc omnia in se habuit, hæc in tempore conversationis suæ fideliter custodivit.* ^d *Et vere talis erat ut ab omnibus amaretur : vixit enim cunctis in exemplum acquirendæ salutis, et in refrigerium consolationis. Neque enim solius hæc mea vox est : testes sunt omnes provinciæ, testis est omnis terra quam Romanus orbis includit, testes etiam sunt barbaræ nationes ad quas fama domini Paulini pervenerat. Nec immerito ab omnibus amabatur, qui aderat omnibus. Quem enim jacentem non sua dextera exerxit? quem interpellantem se non pia voce consolatus est? Erat enim pius, misericors, humilis et benignus; nullum spernens, nullum despiciens. Omnibus tribuebat, omnibus indulgebat : animabat trepidos, mitigabat violentos; hos verbis, illos ædificabat exemplo : alios epistolis, alios sumptibus adjuvabat. Nullas opes, nullas divitias, nisi quas sanctis suis Christus promiserat mirabatur. Aurum atque argentum, et cetera sic definebat, ut ea sibi ad largiendum liberalitas, non ad retinendum cupiditas vindicaret. Et ut breviter dicam, omnia bona in se habuit quia Christum amavit : habuit enim fidem, mansuetudinem, curam proximorum, jugem pro miseris sollicitudinem, compassionem pro infirmis, nihil aliud respiciens nisi pacem et caritatem; solus namque mendicabat, ut omnibus abundaret. Denique quis locus est in orbe terrarum, quæ solitudo, quæ maria, quæ S. Paulini beneficia non senserunt? Omnes eum agnoscere cupiebant, omnes videre desiderabant. Quis ad illum non lætus advenit? aut quis ab illo non desideraturus abscessit?*

^a *Nam qui corpore eum videre non poterant, saltem epistolæ ejus contingere cupiebant. Erat enim suavis et blandus in litteris, dulcis et bene suavis in versibus. Quid plura? Vix quæcumque de illo dicuntur admitteret veriditas fidei, nisi propellerent sua facta mendacium.*

CAPUT LI.

Valgius, qui et Victor, solus in navi e naufragio servatur. Nola a Gothis capta. Paulinus alter apud S. Paulinum se recipit. Adversus Pelagianos epistolam S. Paulino scribit Augustinus.

90 1. Jam erat Paulinus ^f *exigui gregis pastor*, id est Nolanæ Ecclesiæ episcopus, cum accidit historia mirabilis servati e naufragio Valgii, qui post eum casum Victoris nomen sortitus est. Tempus hujusce casus fixum omnino statuere non possumus. Contextum historiæ narrat Paulinus in epistola quadragesima nona, quemadmodum ille a Christo S. Felicis patrocínio e naufragio servatus sit : quam ob causam forte Nola ^g venire compulsus est Valgius, ubi dicit Paulinus ^h tam insignia Dei miracula se adeo admiratum fuisse, ut pene in ipsum senem crudelis fuerit, et partem auris servandam voluisset abscindere, nisi in illo vulneris res fuisset. Videtur ⁱ ipse Paulinus senem Valgium naufragio ereptum aquis lustralibus abluisse, illique ^j Victoris nomen in ipso baptismate indidisse. Navis ^k quæ erat cujusdam Christiani Secundiniani nomine, et in qua servatus fuit, sine ullo damno oneris ^l in Lucanorum et Brutiorum littore allapsa est, quo ^m Posthumiani senatoris Romani possessio adluit. Posthumiani procurator navem illico occupavit, et captam vacuefecit, cui ⁿ præter onus publicum plura etiam de stipendiis et pecuniis nauticis inerapt. ^o Super hoc latrocinio apud provinciæ judicem depositæ jam sæpe fuerant querelæ, sed procurator primo vi rebellavit adversus provincialis judicis edicta ejusque ministros, postea Romam profugit, quo Secundinianus cum Victore se contulit. Rescribens Macario Paulinus, eum ^p precatus est ut Posthumianum ad jura pietatis et justitiæ leges adduceret, faceretque ut a procuratore ablata solummodo restituerentur; quod enim spectat ad sumendas de eo poenas, orat Paulinus Macarium ut ab iis abstineatur. Videtur ille fuisse Macarius qui, postquam vicarius præfectorum exstitit, Romæ fuit hoc tempore pietate maxime et scientiâ percelebris, et cui, ut docet Augustinus ^q prolixam Paulinus noster de morte uxoris consolatoriam dederat epistolam.

ANN. CHRISTI 410, 411, 412, 413.

2. Celebris est Romæ vastatione annus 410 ^r quo Alaricus Gothorum rex 24 Augusti die Urbem ingressus traditur, ex eaque vigesimo sexto ejusdem mensis egressus ^s Campaniam deinde populatus est. Referendum est ^t profecto ad illud tempus quod di-

^a Jul. Pomer. de Vita contempl. l. II, c. 9. ^b Greg. Tur. de Glor. Confess. n. 107. ^c Uran. de Obitu Paulin. n. 7. ^d Ibid., n. 9. ^e Paulin. ep. 49, n. 14. ^f Ibid., n. 3. ^g Ibid., n. 14. ^h Ibid., n. 14. ⁱ Ibid., n. 2. ^j Ibid., n. 1 et 15. ^k Ibid., n. 8 et 15. ^l Ibid., n. 15. ^m Ibid., n. 1. ⁿ Ibid., n. 13. ^o Ibid., n. 13. ^p Ibid., n. 259, n. 1. ^q Theophan. et Cros. lib. II, c. 19; et lib. VII, c. 39. ^r Philostorg. lib. XII, c. 4. ^s Baron. an. 410, § 46.

cit Augustinus, ^a Nolam scilicet obsessam a barbaris, quo tempore hujusce urbis civibus visus est S. Felix, quibus jam tot pietatis suæ argumenta crebris miraculis præbuerat; quod Augustinus non ex opinione communi, sed ex certis testibus se comperisse fateatur. Hinc colligit ^b Baronius hæc occasione cives Nolanos evasisse incolumes quod non asserit Augustinus; **91** immo vero ^c hanc urbem captam fuisse et a barbaris vastatam alibi affirmat: quod ad hæc tempora ^d cum S. Felicis apparitionibus refert etiam Baronius. Tentus est et ipse ^e Paulinus; sed cum magnis, quibus antea abundabat, divitiis renuntiasset, nec alio amplius quam eximie virtutis thesauro ditaretur, hanc Paulinus calamitatem duram certe avaris et vitæ amantibus hominibus non parum temperavit, immo suavem sibi effecit honorum operum memoria, quibus facultates suas per manus pauperum eo loci reposuerat quo attingere barbari non valebant. Hisce fidei et spei affectibus sic in corde suo, ut ab illo se accepisse testatur Augustinus ^f Dominum precabatur: *Domine, non excrucier propter aurum et argentum, ubi enim sint omnia mea tu scis.* Hujus vota profecto exaudita fuisse dubium non est, quandoquidem addit Augustinus se nescire quemquam eorum, qui opes suas propter Christum abjecerint, veluti pecuniæ possessorem a barbaris excruciatum. Hac barbarorum incursione et vastatione accensa fuit, non extincta, Paulini caritas; quin immo, ^g quæcumque habere potuit ut episcopus, ad captivorum et pauperum solatium in eleemosynas erogavit.

3. Circa hoc idem tempus ad Augustinum epistolam 50 scripsit ^h Paulinus varias illi quæstiones proponens quibus statim responsum dedit Augustinus; quo amisso, eidem rescripsit iterum Paulinus, cui responsum alterum misit Augustinus quod et secundo amissum est. His tamen non permotus Paulinus tertiam de iisdem difficultatibus epistolam scripsit, pium quoddam opus meditans. Anno 413 magnum de Civitate Dei opus Augustinus exorsus est, cujus in primis capitibus illustre ⁱ Paulini virtuti testimonium reddit.

ANNO CHRISTI 414.

4. Ad quæstiones a Paulino propositas respondit Augustinus ^j epistola 149, quam Paulino redditam fuisse non dubium est, cum ad nos usque pervenerit: cujus sub finem ^k animadvertimus Paulinum nostrum tunc apud se habuisse alterum sui nominis presbyterum; tertium quoque ejusdem nominis, qui temporum calamitate fortunæ suarum jacturam passus ad Paulinum nostrum se receperat, et ex damnis suis sub tanto duce proficere conabatur. ^l Videtur ille aliquam ab Augustino institutionem postulasse, sed hunc paucis hortatus est, in epistola ad S. Paulinum data ^m, ut de eo statu in quo Providen-

tia divina fuerat constitutus Deo gratias ageret. *Non enim, inquit Augustinus, uberiore fructu legit, vel audit me docentem ac disserentem, vel quibuslibet exhortationibus accendentem, quam inspicit te viventem.* De Paulino episcopo Nolano nihil historię proditum est annis 415, 416.

ANNO CHRISTI 417.

5. Jam antea ⁿ observavimus Paulinum nostrum amicitia fuisse devinctum cum Pelagio antequam proderentur ejus errores, et cum Juliano in Campania episcopo, qui postea Pelagiani dogmatis fuit defensor acerrimus. In ipsa ^o Paulini familia (*apud vos*) vel saltem in civitate Nolana, magna pro errore Pelagiano quidam obstinatione nitebantur: eapropter Augustinus epistolam 186, alias 106, ad **92** Paulinum fecit et plurima ^p misit scripta in Pelagianos, ut præterquam quod ^q pro illis oraret ut corrigerentur, non solum ad vitandos illos cautos esset, verum etiam ad convincendos eos qui Pelagii errores mordicus defendendos suscepissent; quin etiam eos refellit Augustinus ex epistolis Paulini, ac præcipue ex trigesima ^r (alias octava) ad Severum. *Fragrant enim, inquit ^s ad eum, epistolæ tuæ odore sincerissimo Christi, ubi germanissimus, gratiæ ipsius dilector et confessor appares.* Nullus certe a dogmate Pelagiano magis abhorruit quam Paulinus; at a Semipelagianorum errore qui bonæ voluntatis initium hominis esse asserabant non satis alienum eum fuisse posset conjici ex quibusdam illius scriptorum locis, ^t cum hanc quæstionem nondum posuissent Massilienses presbyteri, necdum Augustinus enodasset et solvisset.

ANNO CHRISTI 418.

6. Fortasse partem habuit in iis quæ mense Aprili, anno 418 Romæ et Ravennæ adversus Pelagianos acta sunt, quibus peractis, Julianus episcopus ob hæresim Pelagianam sede sua pulsus est duobus imperatoris Honorii edictis: at historię de Paulino nihil hoc anno proditum est.

ANNO CHRISTI 419.

CAPUT LII.

Ad synodum Ravennam invitatur Paulinus ut Romanæ Ecclesiæ schisma componat. SS. Eucherius et Honoratus cum Paulino amicitiam instituunt.

1. Zosimo papa mortuo exeunte anno 418, schisma conflatum est et oborta in clero dissensio, cujus pars minor elegit Eulalium archidiaconum in summum pontificem, major vero Bonifacium presbyterum. Sub finem mensis Martii anno 419 Honorius imperator per litteras sanctissimos diversarum provinciarum episcopos ad synodum Ravennam convocavit, quo tantæ controversiæ finem facerent. Imprius vero scripsit ^u ad S. Paulinum Nolanum episcopum; sed is propter corporis invaletudinem

^a Aug. lib. de Cura pro mortuis, c. 16. ^b Baron. an. 410, § 46. ^c Aug. lib. 1 de Civ. Dei, c. 10. ^d Bar. an. 410, § 45, 46. ^e Aug., loco cit. ^f Aug., lb. ^g Greg. M. dial. 3, c. 1. ^h Paulin. ep. 50. ⁱ Aug. lib. 1 de Civit. Dei, c. 10. ^j Aug. ep. 149. ^k Ibid., n. 4. ^l Ibid. ^m Aug. ep. 149, n. 34. ⁿ Cap. 46, n. 3; et c. 49, n. 2. ^o Aug. ep. 186, n. 29. ^p Ibid., n. 2. ^q Ibid., n. 37 et 38. ^r Ibid., n. 40; et Paulin. ep. 50, n. 2. ^s Aug. ep. 186, n. 59. ^t Paulin. ep. 10, n. 6; et carm. 11, v. 142 et seq. ^u Baron. an. 419, § 19.

minime accedere valuit. Cum autem indicta synodus, Eulalii temeritate, fuisset intermissa, nec ad effectum perducta ^a, concilium translatum est Spoleti maximo numero habendum idibus Junii. Idem ^b Honorius imperator, seu potius illius germanus ^c Constantius Patricius, rebus imperii præfectus, Paulinum rogavit ut venire dignaretur, et idcirco ad eum ^d litteras reverentiæ plenas dedit, ex quibus quantæ apud eum æstimationis quantique meriti fuerit Paulinus colligi potest. Eum primo sanctum ac venerabilem patrem appellat, et deinde dilatum propterea dicit concilium, quod, absente illo propter invaletudinem, existimatum sit nihil posse definiri. Epistola autem sic se habet petita ex codice Vaticano ms. apud Baronium anno 419, § 20.

93 Sancto ac venerabili Patri Paulino episcopo.

Tantum fuit apud nos certa scientia (Al. sententia) nihil ab his sacerdotibus qui ad synodum convenerant posse definiri, cum Beatitudo tua de corporis inæqualitate causata, itineris non potuit injuriam sustinere. Et propter absentiam sancti viri non quidem obtentura; interim tamen vitia gratulantur, cum prava et vetus ambitio et cum benedicto viro sanctæque vitæ diu velit habere certamen, ut contra hæc apostolicæ institutionis boni de præsumtis per vim parietibus existimet confidendum. O vere digna causa quam nonnisi coronæ tuæ beata vita designat! Dilatum itaque iudicium nuntiamus, ut divina præcepta ex venerationis tuæ ore promantur, qui ea secutus implesti: nec potest alius eorum præceptorum lator existere, quam qui dignus apostolicis disciplinis est approbatus. Specialiter itaque, domine sancte, merito venerabilis pater, justus Dei famulus, divinam opus, contemto labore, tributum hoc nobis visitationis tuæ, si ita dicendum est, munus indulge: ut postpositis omnibus, quantum temperantia his et tranquillitas suffragantur, synodo profuturus, sine intermissione, etiam desiderii nostris et benedictioni quam cupimus, te præstare digneris.

An Paulinus ad concilium pergere statuerit plane ignoramus: verum illud iter non suscepit, siquidem septimo idus Aprilis ^e totum negotium alio modo consumtum est.

ANNO CHRISTI 421 VEL 424.

2. Ab anno 319 de S. Paulino nihil historiæ proditum est usque ad annum 421, quo S. Augustinus ^f ad eum per presbyterum Candidianum misit librum de *Cura gerenda pro mortuis*. Eum prolixum fecit Augustinus amore diutius loquendi cum Paulino, illumque scripsit circa annum 421 vel non serius anno 424. Paulinum obsecrat Augustinus ut rescribere dignetur quomodo hunc librum acciperet. Ad hæc tempora convenit referre commercium quod Paulino cum Lerinensibus monachis et solitariis intercessit. Data est autem hæc epistola ^g a Paulino jam episcopo Nolano

^a Baron. an. 419, § 20. ^b Ibid., § 24. ^c Ibid., § 19. ^d Ibid., § 20. ^e Ibid., § 36. ^f Aug. lib. de Cura ger. pro mortuis, c. 1 et 18. ^g Paulin. ep. 51. ^h Chifflet., p. 61. ⁱ Paulin. ep. 51, n. 2. ^j Ibid., n. 4. ^k Ibid., n. 3. ^l Ibid., n. 1. ^m Ibid., n. 2. ⁿ Ibid., n. 3. ^o Chifflet., p. 215, c. 34. ^p Urup. de Obitu S. Paulini, n. 4.

A ad Eucherium nondum episcopum, cum adhuc Lerinensibus præcisset S. Honoratus abbas, qui anno 426 ad Arelatensis Ecclesiæ episcopatum assumtus est. Nemo nescit S. Honoratum, abdicata seculi vanitate, in insulam Lerinum in ora Provinciæ maritima secessisse, ibique monasterium fundasse, quod deinde celeberrimum factum est. S. Eucherius, postea Lugdunensis antistes, ^b cum Paulinum in eodem vitæ instituto fuisset imitatus, cum Galla conjugæ pariter in Lerum insulam recessit, quæ hodie S. *Margaritæ insulæ* vulgo nuncupatur Lerino proximè, brevi interjecta maris rupe. Hinc ^c quosdam ad Paulinum visitandum misit Eucherius, qui quidem cum divina gratia sibi invicem innotuissent, connexi sunt per viscera caritatis Christi. Per hosce viros ab Eucherio missos locum habitationis illius simul et venerabilis Honorati agnovit Paulinus: unde conjici potest Honoratum in Ecclesia nondum celebrem tunc fuisse. Epistolæ quam haud dubie S. Paulinus tunc temporis ad Eucherium direxit, intercidit. An ad Honoratum tunc scripserit non compertum est, Verum Honoratus ^d anno insequenti S. Eucherii exemplo provocatus tres religiosos de sancto congregationis suæ numero ad Paulinum visitandum misit. Eorum profectionem ignoravit ^e Eucherius, **94** itaque per hanc opportunam occasionem Paulino non rescripsit. ^f Quomodo tamen is se haberet sollicitè ab his sciscitatus est Paulinus, et per hanc Lerinensium monachorum opportunitatem ^g Eucherio plenas affectionis et amoris litteras misit, in quibus eum obsecrat ut si deinceps ^h opportunam et per hujusmodi tabellarios occasionem Deus donaverit, rescribere impigrum non habeat, ut solummodo pro gratia familiari se invicem consolentur, cum ceterum de animi illius piissima affectione minime dubitaret. Paucis abhinc annis Chiffletii cura ex duobus mss. codicibus in lucem prodit hæc epistola, quam merum Paulinum sapere nemo non fatebitur qui genium ejus et ingenium norit: illam Paulinianis epistolis addidimus. Eam Eucherio et Gallæ ejus uxori inscribit Paulinus, et tamen nec in titulo nec in epistola usquam Therasiæ meminit: quod jam tunc eam vita fuisse functam non leve est argumentum; et decessisse Paulino Therasiam ex eo conficitur, quod S. Paulini ultimam ægritudinem atque obitum describens ⁱ Uranius, nihil de Therasia commemorat; cui certe, si tum adhuc illa vixisset, ex more bene precatus fuisset Paulinus, et aliquid carissimæ ex conjugæ sorori superstiti in posterum commendasset.

ANNO CHRISTI 431.

CAPUT LIII.

Sancti Paulini extremus morbus et obitus.

1. Ad Paulini tandem obitum veniamus, cuius narrationem fecit oculatus testis. Jamdiu ^p Paulinus

de hoc mundo ad cœleste habitaculum evolare cupiebat ut ibi cum sanctis haberet mansionem, cum ^a gravissimo lateris dolore gravatus, et in extremis positus, ex superfluo archiatrorum mandato ustionibus multo magis fatigatus est. Triduo ante illius obitum ^b duo ad eum episcopi visitandi studio convenerunt, S. Symmachus, et Benedictus Acindynus (ut Chiffletius ^c ingeniosa sane conjectura restituit ex lectione ms. codicis Medicæi, cum in vulgatis antea legeretur *Benedictus Hyacinthinus*). Cum autem ^d nec sancti Symmachi nec Benedicti Acindyni sedes expresserit Uranius, conjectura est eos e et vicinia advenisse, ac fuisse fortassis sanctum Symmachum episcopum Capuanum, cujus nomine plures exstant ecclesiæ in civitate et provincia Capuana, et cujus solemnitas ad xi kalendas Novembris adscripta est in veteri calendario Capuano; quo autem ille potissimum vixerit tempore penitus ignoramus. Duo isti præsules ^e Paulinum in extremis laborantem convenerunt, cum jam de salute ejus omnes desperassent. Ita ^f tamen in eorum adventu recreatus atque refectus est Paulinus, ut oblita omni carnali infirmitate, totum se eis spiritalem atque angelicum exhiberet. Jussit ^g sibi ante lectulum suum sacra vasa et ornamenta ecclesiastica exhiberi, et una cum sanctis episcopis obtulit Deo sacrificium; simulque et eos quos pro disciplina ecclesiastica a communione sacrorum mysteriorum extorres **95** esse præceperat, ad pacem pristinam revocavit. ^h Et cum hæc omnia sanctus episcopus læto atque perfecto ordine celebrasset, subito clara voce interrogare cœpit ubi essent fratres sui? Tunc unus ex circumstantibus, qui putavit quod episcopos qui tunc aderant quereretur, ait illi: *Ecce hic sunt fratres tui*. At ille: *Sed ego nunc fratres meos Januarium atque Martinum dico, qui modo mecum locuti sunt, et continuo ad me venturos se esse dixerunt*. Itaque animadvertenter circumstantes quod ⁱ qui tantum in virtute per multiplicata gratiarum spiritualium clarismata resplenduit, meruit ut in obitum suum priusquam spiritum redderet, hosce duos illustrissimos corporeis oculis contemplaretur episcopos; quorum prior erat ^j S. Januarius, Beneventi episcopus et martyr circa annum 305, qui Neapolitanæ urbis Ecclesiam tunc reliquis suis illustrabat; alter vero S. Martinus tunc Turonensis antistes, vir per omnia apostolicus, Ecclesiæ Gallicanæ illustre decus et ornamentum. Deinde visum est quod Paulinus, licet ætate provector, non minus in pauperes beneficus esset et liberalis. A presbytero enim ^k Posthumiano, qui forte ipse est Posthumianus, cujus semel et iterum memimus, commonitus quod pro vestimentis quæ pauperibus erogata fuerant quadraginta solidi deberentur, leviter subridens ait ad Posthumianum: *Securus esto, fili, crede mihi quia non deerit qui debi-*

tum pauperum solvat. Et ecce, non longa interposita mora, ingressus est quidam presbyter de Lucaniæ partibus veniens, missus a sancto episcopo Exsuperantio et a viro clarissimo fratre ejus Ursatio, qui ei per ipsum muneris gratia quinquaginta solidos miserunt: quibus acceptis, Paulinus gratias Deo egit quod non dereliquisset sperantem in misericordia ejus. De his autem quinquaginta solidis ipse presbytero, qui eos exhibuerat, manu sua duos dedit; reliquos vero negotiatoribus qui vestimenta pauperibus dederant, reddi mandavit. Cum autem jam ^l nox diei successisset, usque ad mediam noctem paululum quieti concessit, nec ultra potuit somnum capere, crudescente lateris dolore excitatus, et archiatrorum ustionibus fatigatus. Una antequam lucesceret hora **B** vir sanctus, ut solebat, omnes excitavit et matutinum officium ex more et ordine celebravit. Facta autem die presbyteris et diaconis atque omnibus clericis pacem hereditariam exemplo Dominico prædicavit, dein tacitus usque ad vesperum perduravit. Tunc vero lucernariæ devotionis tempus agnovens, extensis manibus, lenta licet voce dixit, *Paravi lucernam Christo meo*. Deinde facta aliquandiu silentio, ^m circa horam decimam aut undecimam in nocte, omnibus qui aderant sollicitè vigilantibus, subito cellula ejus tam ingenti terræ motu concussa est, ut hi qui lectulo ejus assistebant exterriti atque turbati ad orationem se cuncti jactaverint, ⁿ nihil tamen scientibus his qui pro foribus consistebant: neque enim publicus ille in tota domo, sed privatus in cellula fuerat terræ motus, qui præsignabat quanto dolore omnes in hujus sancti obitu essent afflicti.

2. Ille vero Deo debitum ^o spiritum exhalavit angelicis susceptum manibus. Porro ubi ad beata cœli gaudia felix anima evolavit, ^p ita niveo candore vultus ejus et totum corpus affectum est, ut omnes qui aderant inter **96** singultus et lacrymas benedicerent Dominum. Ejus vitam ex merito mortis omnes agnovere, cujus et mortem de conversatione vitæ probaverunt. Ecce ^q quid tribuit eleemosyna; ecce qualem mortem concedit, et quales thesauros sanctis suis, qui eum in pauperibus diligunt, Deus indulget; non ita avaritiæ malo inhiantibus. Nolæ ^r in æde basilicæ S. Felicis 431 ^s decimo kalendas Julii glorioso fine defunctus est. Ad hanc diem in omnibus ^t Martyrologiis consignata est ejus memoria, et illius festivitatem ipsa die celebrat Ecclesia. In ejus obitu ^u totus pene orbis ingemuit, flere fideles et infideles. ^v Denique non solum Christiani, sed et Judæi atque pagani ingenti fletu, scissis vestibus, ad ejus exsequias convenerunt, et ereptum sibi patronum, defensorem, tutorem, una omnes voce planxerunt. In ^x basilica S. Felicis sepultus est, cui Dei gratias et dona accepta ut mediatori ac patrono semper retulerat, et cujus

^a Uran. de Obitu S. Paulin., n. 5. ^b Ibi., n. 1. ^c Chiff. p. 192. ^d Ibi., p. 193. ^e Uran. n. 1. ^f Ibi. ^g Ibi. ^h Ibi., n. 2. ⁱ Greg. Turon. de Glor. Confess., c. 107. ^j Uran. n. 2. ^k Ibi. ^l Ibi., n. 3. ^m Ibi. ⁿ Ibi. ^o Ibi. ^p Ibi., n. 10. ^q Greg. Turon. de Glor. Confess., c. 107. ^r Uran., n. 1. ^s Ibi., n. 12. ^t Baron. Martyrol. 22 Jun. ^u Uran., n. 1. ^v Ibi. n. 8. ^x Ibi., n. 1.

laudes tanta letitia et magnificentia celebravit scriptis suis.

CAPUT LIV.

A Paulino jam vitauncto ad caelos evocatur S. Johannes Neapolitanus episcopus, S. Paulini obitus historiam scribit Uranius.

1. Qui de Paulini obitu scripsit Uranius, ^a narrat apparitionem quae anno Christi 432 post Paulini obitum proximo contigisse creditur. Tunc temporis ^b praerat Ecclesiae Neapolitanae episcopus nomine Johannes, qui de nocte ad quintam feriam in inajori hebdomada somno sopitus vidit S. Paulinum, ut ipse Johannes retulit, angelica dignitate vestitum atque ornatum, favum mellis candidissimum in manu tenentem, ac dicentem sibi: *Frater Johannes, quid hic facia? solve vincula taediorum tuorum, et jam ad nos veni: haec enim esca, quam in manu teneo, apud nos abundat.* Haec cum dixisset, Johannem episcopum complexus est, et immisit in os ejus partem favi illius; cujus dulcedinem atque odorem Johannes ita concupivit, ut si illi in ipsa revelatione potestas fuisset, S. Paulini pedes quos tenebat amplexos nullatenus dimisisset. Statim a somno excitatus est, et eadem die, id est quinta feria, sanus dominicae coenae solemnitatem celebravit, et juxta consuetudinem suam clericis et pauperibus coenam apposuit: sexta vero feria orationi vacavit. Sabbato autem secunda hora diei, id est circa septimam matutinam, ad Ecclesiam laetus processit, et ascenso tribunali ex more populum salutavit, pacem eis praenuntians; resalutatusque a populo, orationem dedit, et collecta oratione spiritum exhalavit. Hac tamen die et sequenti nocte solito more peractum est divinum officium. Postera autem, dominicae Resurrectionis die, illuminatis lampadibus cum ingenti neophytorum pompa, prosequente etiam multitudine populorum usque ad sepulcrum, gloriosam atque laudabilem sepulturam adeptus est. Johannes ^c ille inter Neapolitanos episcopos decimus quartus sedisse fertur. De eo nihil legitur, nisi quod Marciano prope Puteolos ^d sublatum S. Januarii corpus Neapolim transferri jussit, quod in eo ^e 97 oratorio manu sua condidisse fertur, in quo et ipse post mortem humatus est: quam tamen translationem certissimam asserere non audeo. Ex hac Ecclesia in aliam hujusce sancti corpus iterum translatum fuisse dicitur. Baronius ^e observat Neapolitane plures ecclesias S. Johannis nomine Deo dicatas esse: quod autem harum nulla Johannis episcopi, sed omnes S. Johannis Baptistae nomine nuncupentur, id injuria temporum factum putat et veterum moni-

mentorum inopia, ut hujus ecclesiae dictae S. Johannis, sortitae sint nomen S. Johannis Baptistae: cujus quidem rei et aliis in locis alia invenimus exempla. Constat eum sabbati sancti die, ^f qui anno 432 erat secundus Aprilis, ex hac vita migrasse; cur autem in diem vigesimam secundam mensis Junii P. ulino sacram translatus sit natalis ejus, ignorare se fateatur ^g Baronius.

2. S. Paulini ^h episcopi Nolani corpus Romae in ecclesia S. Bartholomaei nunc asservari dicitur. Statim atque mortuus est S. Paulinus, ⁱ ejus vitam verbis illustrare instituit Pacatus: quod an fecerit incertum est, nullus enim hujusce operis meminit; imo S. Gregorius ^j Turonensis nihil de S. Paulini vita se legisse dicit. Pacatum vero, quem nobilitatis titulo ornat Uranius ^k vel huic laicum et genere nobilem, ex Gallia Christianum, et probatum illo aeo poetam fuisse colligi potest, qui originem duxit a Latino Pacato claro sane oratore, qui Theodosio imperatori anno 389 Romae panegyricum dixit post Maximi tyranni interitum. De illo unum certo scimus, ^l eum scilicet rogasse ^m 98 Uranium presbyterum ut sibi fideliter S. Paulini obitum referret, ⁿ cui interfuerat, ut ex sequentibus patet, *Vidimus quomodo tollitur justus, etc.*, ^o omnes una nobiscum voce planxerunt. Hanc igitur narrationem composuit Uranius, eamque Pacato inscripsit, quem ^p dominum illustrem, in Christo venerabilem, et ^q filium carissimum appellat. Eum adhortatur ^r ut praecleari operis munus acceleret, ut quia navigare disponebat, hujus operis lectione perutili frueretur ^s antequam transfretaret. Cum narrationem suam ordiatur Uranius ab accessione duorum episcoporum qui ad Paulinum visitandum triduo ante illius obitum convenere, ex utriusvis clero, non Nolanae Ecclesiae fuisse videtur. Quidam ^t autem eundem ipsius esse Uranium a quo se tota aetate circa annum 400 Delphini litteras frustra expectasse testatur Paulinus ^u epistola decima nona, ex quo tempore forte probabilem se exhibuit sancto viro qui, propter dilatam epistolam, de eo ad Delphinum ^v aspera verba fecerat. Scriptum illius a priscis Patribus fuit celebratum, cujus fragmentum ^w refert Gregorius M.; et de Paulini transitu magnam penes se lectionem habuisse indicat Gregorius ^x Turonensis, in qua de sanctorum Januarii et Martini apparitione ^y fit mentio; Isidorus ^z vero de S. Paulini obitu historiam Uranii commemorat. De iis quae huic Uranii narrationi aut adjicere, aut adimere, quibusdam placuit, egregie disputat Chiffletius in Paulino illustrato.

^a Uran. n. 11, et Chiff. p. 214, 215. ^b Uran. n. 11. ^c Paul. Chiff. p. 198. ^d Gall. Ponzzol. ^e Baron. Martyrol. 22 Jun. ^f Chiff. p. 215. ^g Baron. Martyrol. 22 Jun. ^h Baron. ibid. ⁱ Uran. in tit. et n. 12. ^j Greg. Tur. de Glor. Confess., cap. 107. ^k Uran. in tit. ^l Uran. in praefat. et n. 12. ^m Ibid., n. 4. ⁿ Ibid., n. 8. ^o Uran. in praef. ^p Ibid., n. 4. ^q Ibid., n. 12. ^r Chiff. p. 192, et Baron. Martyrol. 22 Jun. ^s Paulin. ep. 19, n. 1. ^t Ibid., n. 2. ^u Greg. M. Dial. l. iii, cap. 12. ^v Greg. Turon. de Gl. Confess., cap. 107. ^w Isid. Hispal. lib. de Scriptor. eccl., c. 4. ^x Chiff. p. 179, 180, 197 et 200.